

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

Διπλωματική Εργασία

**Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΉΠΙΑΣ ΙΣΧΥΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΟΥ
ΤΖΩΡΤΖ ΟΥΩΚΕΡ ΧΕΡΜΠΕΡΤ ΜΠΟΥΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ 11^{ης} ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΣΕ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ ΚΑΙ ΙΡΑΚ**

Ξανθή Ε. Δρακάκη

Πειραιάς, 2013

Αφιερώνεται στους γονείς μου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	i
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	ii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο ορισμός και η έννοια της ισχύος και ο διαχωρισμός της σε επιμέρους έννοιες	
1.1. Θεωρητική θεμελίωση της έννοιας της ισχύος μέσα από τη βιβλιογραφία.....	1
1.2. Η φύση της σκληρής ισχύος και τα μέσα αυτής	7
1.3. Ήπια ισχύς: μία σκληρή δύναμη.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Τα μέσα της ήπιας ισχύος των Ηνωμένων Πολιτειών	
2.1. Αμερική: χώρα ισχύος.....	16
2.2. Ο πολιτισμός ως πηγή ήπιας ισχύος της Αμερικής.....	20
2.3. Η αμερικανική κυβερνητική πολιτική εντός κι εκτός.....	25
2.4. Δημόσια Διπλωματία	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η πρακτική εφαρμογή της ήπιας ισχύος κατά τη διακυβέρνηση του George W. Bush και οι περιπτωσιολογικές μελέτες	
3.1. Στον απόηχο της 11 ^{ης} Σεπτεμβρίου	35
3.2. Έναρξη των στρατιωτικών επεμβάσεων με ορμητήριο το Αφγανιστάν και η πρακτική εφαρμογή της ήπιας ισχύος.....	46
3.3. Η πρακτική εφαρμογή ήπιας ισχύος στον πόλεμο του Ιράκ.....	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Σκληρή ή ήπια ισχύς τελικά;	
4.1. Ο αντίκτυπος των δύο πολέμων στην ήπια ισχύ της Αμερικής.....	68

4.2. Σκληρή ή ήπια ισχύς τελικά; Η λύση της ισορροπίας- Έξυπνη ισχύς.....	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Παρουσίαση Συμπερασμάτων	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	96

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η συγγραφή της πρώτης ακαδημαϊκής εργασίας αποτελεί πρόκληση για την πλειοψηφία των φοιτητών. Προσωπικά η εκπόνηση της παρούσας εργασίας ήταν ένα πολύ μακρύ αλλά πολύ ενδιαφέρον ταξίδι. Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή και επιβλέποντα της εργασίας μου κ. Ανδρέα Λιαρόπουλο όχι μόνο για το υλικό με το οποίο με εφοδίασε μαζί με τον εξέχοντα συνάδελφό του κ. Ιωάννη Κωνσταντόπουλο, αλλά και γιατί είχε την υπομονή να με περιμένει να την φέρω εις πέρας γνωρίζοντας το δύσκολο αγώνα που κάνει πλέον η γενιά μου να μείνει εντός της αγοράς εργασίας βάζοντας σε δεύτερη μοίρα ακόμη και κάτι τόσο σπουδαίο όσο η γνώση. Τέλος θα ήθελα να εκφράσω τον θαυμασμό μου και την ευγνωμοσύνη μου για τους καθηγητές του τμήματος “Διεθνών κι Ευρωπαϊκών Σπουδών” του Πανεπιστημίου Πειραιώς γιατί με την κατάρτιση και τις γνώσεις τους μας χάρισαν εμπειρίες και γνώσεις χρόνων διότι μετά από ό,τι άκουσα και ό,τι διάβασα ένιωσα ότι άνοιξε στο μυαλό μου και στη ψυχή μου μια πόρτα που ξεφεύγει από τα στενά όρια της πατρίδας μου. Αισθάνομαι λίγο πιο πλούσια από πριν και αν μου δινόταν η ευκαιρία θα ξαναέκανα το συγκεκριμένο μεταπτυχιακό χωρίς δεύτερη σκέψη.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1 : Τα μέσα της σκληρής και της ήπιας ισχύος.....	14
Πίνακας 2 : Οι αρετές ενός ηγέτη υπό το πρίσμα της ήπιας ισχύος.....	37
Πίνακας 3: Τα υψηλότερα ποσοστά αποδοχής προεδρικού έργου στις ΗΠΑ (1945-2001).....	39
Πίνακας 4: Τα Αίτια Πολέμου.....	46

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΝ

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΉΠΙΑΣ ΙΣΧΥΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΟΥ ΤΖΩΡΤΖ ΟΥΩΚΕΡ ΧΕΡΜΠΕΡΤ ΜΠΟΥΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ 11^{ης} ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΣΕ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ ΚΑΙ ΙΡΑΚ

Ξανθή Ε. Δρακάκη

Σημαντικοί όροι: Ισχύς, Ήπια Ισχύς, Αμερική, Πόλεμος, Μπους

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ήπια μορφή ισχύος, διπλωματικός όρος που αφορά τον τρόπο της διακυβέρνησης ενός κράτους δεν αποτελεί αμελητέα ποσότητα και η κακή εφαρμογή της μπορεί να κοστίσει ακριβά. Η Αμερική υπήρξε ανέκαθεν ένα κράτος με σημαντικά μέσα της συγκεκριμένης ισχύος. Στην παρούσα εργασία θα εξεταστεί κατά πόσο ο πρόεδρος George W. Bush ο νεότερος, χρησιμοποίησε τα εργαλεία της ήπιας ισχύος κατά τη χρονική περίοδο 2001-2009.

Γιατί όμως να ασχοληθεί κάποιος με την περίπτωση της Αμερικής ειδικά αν δεν είναι πολίτης του συγκεκριμένου κράτους; Αφενός η χώρα αυτή λόγω της πολυπλοκότητας της και της πολυμορφικότητας της αποτελεί ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον θέμα προς μελέτη κι ανάλυση. Η περιπτωσιολογική μελέτη των ΗΠΑ θα μπορούσε να αποβεί χρήσιμο στοιχείο για την πολιτική των υπολοίπων κρατών είτε ως παράδειγμα προς μίμηση, είτε ως παράδειγμα προς αποφυγή. Αναγνωρίζουμε βέβαια ότι το εκάστοτε κράτος έχει το δικό του γεωπολιτικό, πολιτικό, ιστορικό, πολιτισμικό υπόβαθρο και πρακτικές άλλων χωρών δεν είναι πάντοτε εφικτό να πραγματοποιηθούν σε άλλες περιοχές. Έστω όμως και ελάχιστα κοινά σημεία επαφής ή ομοιότητας να υπάρχουν, μπορούμε να αντλήσουμε σημαντικές πληροφορίες από το ιστορικό της Αμερικής που έφτασε σχεδόν στα όρια της αυτοκρατορίας ενώ πια φαίνεται να έχασε το γνώρισμα και το προνόμιο αυτό.

Κύριος στόχος της παρούσας εργασίας, μέσω εκτενούς βιβλιογραφίας, αρθρογραφίας αλλά και περιπτωσιολογικών μελετών είναι α) ο προσδιορισμός της ήπιας ισχύος ως έννοια και η σπουδαιότητά της, β) η δύναμη της Αμερικής όσον αφορά τα μέσα και της μεθόδους που διαθέτει ώστε να αποτελεί εδώ και χρόνια πόλο έλξης και μίμησης, γ) η

αξιοποίηση ή μη της ήπιας ισχύος από τον George Bush τον νεότερο και δ) οι αρνητικές επιπτώσεις των πολέμων σε Αφγανιστάν και Ιράκ με το πρόσχημα των τρομοκρατικών χτυπημάτων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου.

Τα αποτελέσματα που παρουσιάζουν οι ανωτέρω μελέτες δείχνουν ότι τελικά η ήπια ισχύς θα έπρεπε να υπολογίζεται σοβαρά από τις χώρες, όσο ισχυρές κι αν είναι αυτές, συμπεριλαμβανομένης και της Αμερικής, δηλαδή του κράτους που θα μας απασχολήσει στην παρούσα εργασία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο ορισμός και η έννοια της ισχύος και ο διαχωρισμός της σε επιμέρους έννοιες

1.1. Η θεωρητική θεμελίωση της έννοιας μέσα από τη βιβλιογραφία

Η ισχύς είναι μία μεταβλητή, απ' την οποία όλοι εξαρτώνται όμως ελάχιστοι την καταλαβαίνουν. Σε ένα γενικότερο επίπεδο, εννοιολογικά προσδιορισμένη, η ισχύς είναι η ικανότητα να εξασφαλίζει κάποιος τα αποτελέσματα που επιθυμεί. Σε ένα ειδικότερο επίπεδο, ο όρος «ισχύς» ταυτίζεται με την κοινωνική ή την πολιτική επιρροή (Τεγόπουλος-Φυτράκης 1995).

Υπάρχουν αρκετοί τρόποι, μεταξύ των οποίων ο εξαναγκασμός ή η απειλή, η εξαγορά, ή η γοητεία και η διαταγή που συνδέονται άρρηκτα με την ισχύ. Η ισχύς μέσω της βίας και του εξαναγκασμού βιώνεται όταν κάποιος υποχρεώνει τους άλλους να κάνουν αυτό που διαφορετικά δεν θα έκαναν. Δηλαδή οδηγεί σε αλλαγή συμπεριφοράς, που όμως προϋποθέτει γνώση των προτιμήσεων. Η ισχύς αυτή είναι εξαιρετικά συνδεδεμένη με το περιβάλλον, το οποίο μπορεί να την μεγιστοποιήσει ή να την εξανεμίσει καθώς αλλάζει. Πολλοί καταφεύγουν στον ορισμό της ισχύος ως την ύπαρξη ικανοτήτων ή μέσων που μπορούν να επηρεάσουν αποτελέσματα¹.

Ιστορικά η ισχύς υπήρξε συνάρτηση μεταβλητών όπως του πληθυσμού, του εδάφους, των πρώτων υλών, της οικονομικής και στρατιωτικής δύναμης². Αυτός ο δεύτερος ορισμός κάνει την ισχύ πιο συγκεκριμένη και μετρήσιμη. Παρ' όλα αυτά, εκείνοι που είναι προικισμένοι με τα ανωτέρω χαρακτηριστικά δεν εξασφαλίζουν πάντα τα αποτελέσματα που θέλουν. Τα μέσα ισχύος, για να μετατραπούν σε αποτελεσματική ισχύ χρειάζεται καλά σχεδιασμένη στρατηγική και επιδέξια ηγεσία. Σε ένα πιο γενικό πλαίσιο θα λέγαμε ότι ισχύς είναι η ικανότητα να επηρεάζει κάποιος τη συμπεριφορά των άλλων ώστε να κάνουν αυτά που θέλει εκείνος. Είναι η δύναμη να εξασφαλίζουμε τα αποτελέσματα που επιθυμούμε επηρεάζοντας τη συμπεριφορά των υπολοίπων³.

¹ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr, *CSIS Commission On Smart Power. A Smarter, More Secure America*, (Washington: CSIS, Center for Strategic & International Studies, 2007), σ. 6.

² Στο ίδιο.

³ Joseph S. Nye Jr, *Ήπια Ισχύς. Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική* (Αθήνα: Παπαζήση, 2005), σ. 28.

Ανέκαθεν οι πολιτικοί επιστήμονες θεωρούσαν ότι η ισχύς συνδέεται στενά με την πολιτική δράση. Όμως υπήρχε κι εξακολουθεί να υπάρχει έντονη διαμάχη για τον ορισμό της ισχύος στις διεθνείς σχέσεις⁴. Αν αναγάγουμε τον ορισμό της ισχύος σε πολιτικό επίπεδο ο ορισμός γίνεται αρκετά πιο συγκεκριμένος και εξαρτάται κατά πολύ από το χρόνο, το θέατρο δράσης και τους παίκτες - κράτη.

Αλλά τι είναι τελικά αυτό που κάνει την ισχύ τόσο σημαντική και ποιά επιμέρους στοιχεία την αποτελούν; Η προσπάθεια ο ευρύτετος αυτός όρος να χαρακτηριστεί από έναν μόνο ορισμό είναι παντελώς αδύνατη. Ίσως να πάρουμε μια μικρή γεύση για το τι σημαίνει η έννοια αυτή αν ρίξουμε μια ματιά στις περιγραφές διακεκριμένων διεθνολόγων που ασχολήθηκαν κατά καιρούς με αυτήν. Σε επίπεδο βιβλιογραφίας είναι μία από τις κεντρικότερες – ίσως και η κεντρικότερη – και πιο αμφιλεγόμενες έννοιες των Διεθνών Σχέσεων. Ταυτόχρονα είναι και μία από τις πιο δύσκολα οριζόμενες. Η χρήση της υποδηλώνει ασάφεια και σύγχυση⁵. Στη διεθνή βιβλιογραφία δεν υπάρχει συμφωνία σχετικά με το πώς ορίζεται και πώς μετριέται η ισχύς. Η έννοια της ισχύος δεν έχει έναν μονοσήμαντο ορισμό, άλλα προσεγγίζεται από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Η βιβλιογραφία των Διεθνών Σχέσεων όσον αφορά τον καθορισμό και την ανάλυση του όρου «ισχύς» είναι πολυπληθέστατη με απόψεις διακεκριμένων επιστημόνων να ποικίλουν αλλά και να δίστανται⁶.

Ο Kautilya, πολιτικός ειδήμων της αρχαίας Ινδίας τον 4^ο αιώνα όρισε την ισχύ ως «κατοχή δύναμης» που αποτελείται από τρία στοιχεία: τη γνώση, τη στρατιωτική δύναμη και την ανδρεία⁷. Αλλά και ο αρχαίος Έλληνας ιστορικός Θουκυδίδης περιγράφει τον 5^ο κίόλας αιώνα με το δημιούργημά του την έννοια και τη χρησιμότητα της ισχύος. Ο Έλληνας ιστορικός μάλιστα προχώρησε κι ένα βήμα πιο πέρα καθώς για πρώτη φορά στην ιστορία εμφανίζονται τα βασικά προβλήματα της διεθνούς πολιτικής όπως ο διακρατικός ανταγωνισμός, οι συμμαχίες, η αποτροπή, η «θεωρία του ντόμινο», ο καταναγκασμός, τα διλήμματα ασφάλειας, και η ισορροπία δυνάμεων, τα οποία καταδείχνουν ότι παρά τις δραματικές τεχνολογικές αλλαγές, παραμένουν αναλλοίωτα ανά τους αιώνες κι έχουν άμεση σχέση με την έννοια της ισχύος. Κυρίως στο 5^ο βιβλίο του θουκυδίδη όπου έχουμε το διάλογο μεταξύ Αθηναίων και Μηλίων. Οι Αθηναίοι έθεσαν τους Μηλίους ενώπιον του κλασικού εκβιαστικού διλήμματος: υποταγή ή

⁴ Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις. Εξουσία και Δικαιοσύνη* (Αθήνα: Παπαζήση, 1995), σ. 86.

⁵ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye Jr, *Power and Interdependence* (USA: HarperCollinsPublishers, 1989), σ. 11.

⁶ Ιωάννης Κωνσταντόπουλος, *Οικονομία και Κατασκοπεία. Θεωρία και Πράξη* (Αθήνα: Ποιότητα, 2010), σσ. 113- 120.

⁷ Θεόδωρος Κουλουμπής, *ό.π.*, σ. 87.

πόλεμος. Στον περίφημο διάλογο γίνεται εξαιρετικά σαφής η αντίθεση μεταξύ φύσεως ή ισχύος και νόμου ή ηθικής. Στο άναρχο διεθνές σύστημα τα νομικά ή ηθικά επιχειρήματα έχουν σημασία μόνο όταν ο συσχετισμός ισχύος δεν επιτρέπει σε καμία πλευρά να επιβάλλει τη θέλησή της⁸. Αυτό που ουσιαστικά μας κάνει εντύπωση είναι ότι για πρώτη φορά στην ιστορία γίνεται λόγος για την ισχύ μιας κατ' ουσίαν ιμπεριαλιστικής δύναμης, αυτής της Αθήνας, αφού όπως παραθέεται από τον ίδιο τον Θουκυδίδη ο ισχυρός επιβάλλει ό, τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο ασθενής παραχωρεί ό, τι του επιβάλλει η αδυναμία του. «ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται, δυνατὰ δὲ οἱ προύχοντες πράσσουσι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσιν»⁹.

Μεταγενέστερος και ρηξικέλευθος κυρίως για τον κυνισμό των θέσεων του, ο Machiavelli ταύτιζε την ισχύ με το φόβο υποστηρίζοντας ότι ο ικανότερος ηγέτης είναι αυτός που μπορεί να κάνει τους υπόλοιπους να υποταχθούν στα δικά του πιστεύω ακόμη και αν οι μέθοδοι δεν είναι και τόσο δημοκρατικοί. Υποστήριζε πως είναι σημαντικότερο να σε φοβούνται παρά να σε αγαπούν¹⁰.

Προχωρώντας στη σύγχρονη εποχή και αφού η πολιτική μετετράπη ουσιαστικά σε επιστήμη, οι διάφοροι αναλυτές ανάλογα με τις απόψεις τους και τη σχολή σκέψης στην οποία εντάσσονταν δήλωναν ο καθένας με τον δικό του τρόπο της έννοια της δύναμης. Ας δούμε μερικοί σπουδαίοι επιστήμονες πως ακριβώς την διατύπωσαν.

Ένας από τους ιδρυτές της μοντέρνας γεωπολιτικής θεωρίας, ο Σερ Halford Mackinder ήδη από το 1890 περιέγραφε την ισχύ ως προϊόν δύο ικανοτήτων, του να παρακινείς και να καθοδηγείς. Το κίνητρο έρχεται από το παρελθόν και σχετίζεται άμεσα με τη κουλτούρα και την ιστορία των λαών συνδέοντάς τα άμεσα με την γεωγραφική τους θέση και την οικονομία τους¹¹.

Είκοσι περίπου αιώνες μετά, ο καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου του Σικάγο, Hans J. Morgenthau, θέλησε να ορίσει την ισχύ ως τη σχέση εκείνη, ανάμεσα σε δύο πολιτικούς δρώντες, όπου ο δρων Α ελέγχει τις πράξεις του δρώντος Β¹². Για τον Morgenthau, η διεθνής πολιτική και κάθε είδους πολιτική είναι ένας διαρκής αγώνας για

⁸ Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη* (Αθήνα: Εστία, 1999), σ. 46.

⁹ ΕΚΗΒΟΛΟΣ online, <<http://www.ekivolos.gr/O%20dialogos%20ton%20Mhlon.htm>> [πρόσβαση 3 Νοεμβρίου 2012].

¹⁰ Mario Pazzaglia, *Letteratura Italiana 2. Dal Rinascimento all' Illuminismo: Testi e critica con lineamenti di storia letteraria. Il Principe e il pensiero politico del Machiavelli* (Roma: Zanichelli 2001), σ. 130.

¹¹ Geoffrey Sloan and Colin S. Gray, 'Why geopolitics?', *Journal of Strategic Studies*, τόμ.22, τεύχ.2, (1999), 1-11, (σ. 2).

¹² Θεόδωρος Κουλουμπής, ό.π., σ. 88.

ισχύ. Σύμφωνα με τον ίδιο, η ισχύς είναι ο έλεγχος εκ μέρους ενός ανθρώπου του μυαλού και των πράξεων των άλλων ανθρώπων¹³.

Ο καθηγητής Ιωάννης Κωνσταντόπουλος στο βιβλίο του «*Οικονομία και Κατασκοπεία. Θεωρία και Πράξη*» συμπεριέλαβε διάφορες απόψεις, προσφέροντάς μας μία σφαιρική άποψη πως εννοούν κάποιοι από τους πιο σημαντικούς πολιτικούς επιστήμονες την έννοια της ισχύος. Ο Inis L. Claude, Jr, επίτιμος καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο της Virginia, θεωρεί ότι η επιβίωση και η ελευθερία που καθορίζουν την ύπαρξη εμπλέκονται άμεσα με το θέμα της ισχύος¹⁴.

Οι πολιτικοί αναλυτές ενδιαφερόμενοι να ανάγουν τον ορισμό και τη χρηστικότητα του σε επίπεδο κράτους προχώρησαν την έννοια της ισχύος πέρα από το γνώρισμά της ως ένα ανθρώπινο όπλο σε ένα κρατικό όπλο μεγάλης εμβέλειας. Χαρακτηριστικά ο Nicholas J. Spykman αυθεντία της Γεωστρατηγικής επιστήμης, έγραφε το 1942 ότι όλος ο πολιτισμός βασίζεται σε τελική ανάλυση στην ισχύ. Εάν στο εσωτερικό των κρατών το μέσο πραγματοποίησης συναλλαγών είναι το χρήμα, σε όλες του τις μορφές, στο διεθνές σύστημα το σημαντικότερο μέσο συναλλαγής μεταξύ των κρατών είναι η ισχύς. Παρεμφερή ορισμό συνέταξε και ο Arnold Wolfers, καθηγητής του Πανεπιστημίου Yale, που το 1962 τόνισε ότι η ισχύς και η επιρροή διαδραματίζουν τον ίδιο ρόλο στη διεθνή πολιτική όπως το χρήμα στην οικονομία και τις αγορές¹⁵.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και ο καθηγητής John J. Mearsheimer, ο οποίος υποστηρίζει ότι η ισχύς βρίσκεται στην καρδιά του τρόπου με τον οποίο τα κράτη αντιλαμβάνονται τον κόσμο στον οποίο λειτουργούν. Ο ίδιος τονίζει χαρακτηριστικά ότι η ισχύς είναι το νόμισμα της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων και τα κράτη ανταγωνίζονται για αυτή μεταξύ τους. Ό,τι δηλαδή είναι για τα οικονομικά το χρήμα, είναι για η ισχύς για τις διεθνείς σχέσεις¹⁶. Ο Mearsheimer διακρίνει δύο είδη ισχύος: την λανθάνουσα ισχύ (*latent power*) και τη στρατιωτική ισχύ (*military power*). Τα δύο αυτά είδη ισχύος συνδέονται στενά μεταξύ τους, αλλά δεν ταυτίζονται καθώς απορρέουν από διαφορετικές πηγές. Το πρώτο είδος, η λανθάνουσα ισχύς, αναφέρεται στα κοινωνικοοικονομικά συστατικά, δηλαδή η οικονομία, το μέγεθος του πληθυσμού μίας χώρας και η τεχνολογία, τα οποία χρησιμοποιούνται για την οικοδόμηση της στρατιωτικής ισχύος. Η έννοια του πλούτου όπως την ορίζει ο Mearsheimer περιλαμβάνει τόσο την οικονομική όσο και τη δημογραφική διάσταση της ισχύος. Το δεύτερο είδος ισχύος, η στρατιωτική ισχύς,

¹³ Ιωάννης Κωνσταντόπουλος, ό.π., σσ. 117- 118.

¹⁴ Στο ίδιο, σσ. 116.

¹⁵ Στο ίδιο.

¹⁶ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: W.W. Norton & Company, 2003), σ. 12.

βασίζεται κυρίως στο μέγεθος και στη δύναμη του στρατού ξηράς ενός κράτους, καθώς και των υποστηρικτικών ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων. Ο Mearsheimer παρόλο που δίνει μεγάλη βαρύτητα στο ρόλο της στρατιωτικής ισχύος, δεν αγνοεί το ρόλο της λανθάνουσας. Αντιθέτως, υποστηρίζει ότι παρά την προνομιακή θέση που έχει η πρώτη, τα κράτη ενδιαφέρονται πολύ για τη λανθάνουσα ισχύ, επειδή η κατοχή άφθονου πλούτου και μεγάλου δημογραφικού δυναμικού αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία ισχυρής στρατιωτικής δύναμης¹⁷.

Όπως αντιλαμβανόμαστε η ποικιλία των ορισμών που προκύπτουν από τη βιβλιογραφία είναι τεράστια και διαφέρει πολλές φορές ανάλογα με τη σχολή ιδεών που ακολουθεί ο εκάστοτε διεθνολόγος. Ως συμπέρασμα όλων αυτών μπορούμε πούμε ότι η ισχύς είναι με πολύ απλά λόγια η ικανότητα να επηρεάζεις τους άλλους ώστε να αποκτήσεις αυτό που θέλεις¹⁸.

Όλες όμως συγκλίνουν ως προς το εξής: Η ισχύς αποτελεί σημαντικό στοιχείο της συμπεριφοράς των κρατών στο διεθνές περιβάλλον και καθορίζει, εν πολλοίς και τις διεθνείς σχέσεις αφού η απόκτηση ισχύος δεν είναι μόνο μέσο αλλά και σκοπός¹⁹. Κατά συνέπεια, προκειμένου τα κράτη να επιβιώσουν, να ευημερήσουν αλλά και να διασφαλίσουν τα εθνικά τους συμφέροντα μέσα σε ένα άκρως ανταγωνιστικό περιβάλλον, αναγκάζονται να επιδιώκουν την απόκτηση ισχύος, ενώ παράλληλα να παρακολουθούν την ισχύ των γειτονικών τους κρατών. Μέσω της ισχύος αφενός εξασφαλίζουν την ασφάλειά τους, απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική ευημερία και ανάπτυξη, αφετέρου προωθούν τα συμφέροντά τους στο στρατηγικό τους περιβάλλον. Διότι οι διεθνείς σχέσεις δεν κρίνονται κυρίως στο νομικό επίπεδο αλλά στο επίπεδο του συσχετισμού δυνάμεων²⁰

Ίσως η έννοια της ισχύος να περιγράφεται συνοπτικά και ίσως πιο φιλοσοφημένα, στην άποψη του Βρετανού πολιτικού φιλοσόφου Thomas Hobbes, ο οποίος όρισε την ισχύ ως την αέναη επιθυμία της ανθρωπότητας για όλο και περισσότερη δύναμη που σταματάει μόνο με το θάνατο²¹.

Η ισχύς στη διεθνή πολιτική συνδέθηκε με τη ρεαλιστική σχολή σκέψης που συνδέθηκε με στοχαστές όπως τον Edward H. Carr, Hans Morgenthau, Arnold Wolfers και George Kennan. Οι ρεαλιστές ταυτίζουν ουσιαστικά τις έννοιες «ισχύς» και

¹⁷ Στο ίδιο, σ. 56

¹⁸ Joseph S. Nye Jr, *Από την ήπια ισχύ στην έξυπνη δύναμη*, επιμ. Σωτήρης Ντάλης, (Αθήνα: Παπαζήση, 2010), σ. 118.

¹⁹ Αθανάσιος Γ.Πλατιάς, ό.π., σ. 61.

²⁰ Πάρις Βαρβαρούσης, *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο αιώνα*, (Αθήνα: Παπαζήση, 2004), σ. 204.

²¹ Θεόδωρος Κουλουμπής, ό.π., σ. 109.

«συμφέρον» θεωρώντας ότι το να ενεργεί κανείς ορθολογικά (δηλαδή να φροντίζει για το συμφέρον του) είναι ταυτόσημο με το να επιζητά την ισχύ (δηλαδή την ικανότητα να ελέγχει τους υπόλοιπους). Πεποίθησή τους είναι ότι η αναζήτηση της ισχύος υπακούει ουσιαστικά στις προσαγές των νόμων της φύσης²².

²² Στο ίδιο, σ. 9.

1.2. Η φύση της σκληρής ισχύος και τα μέσα αυτής.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, η εξασφάλιση της ισχύος επιτρέπει την εξυπηρέτηση ατομικών ή συλλογικών συμφερόντων²³. Ο πληθυσμός, η εδαφική έκταση, η οικονομική ευρωστία, η κοινωνική σταθερότητα και η στρατιωτική δύναμη είναι κριτήρια που καθορίζουν εν πολλοίς την ισχύ μίας χώρας²⁴. Ειδικά αυτό το τελευταίο κριτήριο οδήγησε τους ανθρώπους ώστε να ταυτίζουν την ισχύ με τη βία και τον εξαναγκασμό. Μάλιστα ο παραδοσιακός τρόπος πολιτικής σκέψης θεωρεί πως η στρατιωτική δύναμη μπορεί να κυριαρχήσει πάνω σε όλες τις άλλες μορφές δύναμης²⁵.

Ο καθηγητής Διεθνών Σχέσεων Joseph S. Nye συνοψίζει την έννοια της ισχύος στους εξής τρεις τρόπους: με τη χρήση ή απειλή εξαναγκασμού αποκαλώντας την πολλές φορές μαστίγιο, δεύτερον, προκαλώντας συναίνεση μέσω ανταμοιβών ή συνηθέστερα στην διεθνολογική γλώσσα καρότο ή τέλος με τη χρήση ήπιας ισχύος κάνοντας ουσιαστικά τους άλλους να θέλουν τα ίδια αποτελέσματα που επιθυμούμε εμείς²⁶. Οι δύο πρώτες μέθοδοι δηλαδή η απειλή χρήσης βίας ή η πρακτική ανταμοιβών αποτελούν αυτό που στην γλώσσα της πολιτικής ονομάζεται σκληρή ισχύς. Είναι ευρύτερα γνωστή και αναμφισβήτητα επιφέρει άμεσα αποτελέσματα, τις περισσότερες φορές τουλάχιστον²⁷.

Επικαλούμενοι πάλι το βιβλίο του Nye και συγκεκριμένα το κεφάλαιο των ορισμών, Ο καθηγητής Inis L. Claude Jr. Για παράδειγμα αποδέχεται μόνο αυτή τη μορφή ισχύος ως την βασικότερη και αποτελεσματικότερη ταυτίζοντάς την με την στρατιωτική επιβολή. Χαρακτηριστικά γράφει τα εξής: «... χρησιμοποιώ τον όρο ισχύς προκειμένου να υποδηλώσω την στρατιωτική ικανότητα δηλαδή τα στοιχεία που συμβάλλουν άμεσα ή έμμεσα στην ικανότητα να καταναγκάσεις, να σκοτώσεις και να καταστρέψεις»²⁸. Παρόλα αυτά τονίζει ότι αντιλαμβάνεται ότι η ισχύς μπορεί να ορισθεί ευρύτερα, ώστε να συμπεριλάβει τα διάφορα μέσα με τα οποία τα κράτη προσπαθούν να επιτύχουν τους σκοπούς τους και να επηρεάσουν τη συμπεριφορά άλλων κρατών.

²³ Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις. Εξουσία και Δικαιοσύνη* (Αθήνα: Παπαζήση, 1995), σ. 9.

²⁴ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr, *CSIS Commission On Smarter Power. A Smarter, More Secure America*, (Washington: CSIS, Center for Strategic & International Studies, 2007), σ. 6.

²⁵ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye Jr, *Power and Interdependence* (USA: HarperCollinsPublishers, 1989), σ. 11

²⁶ Joseph S. Nye Jr, *Ήπια Ισχύς. Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική* (Αθήνα: Παπαζήση, 2005), σ. 119.

²⁷ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr, *ό.π.*, σ. 6.

²⁸ Joseph S. Nye Jr, *Ήπια Ισχύς...*, *ό.π.*, σ. 120.

Θεωρεί όμως, ότι η ικανότητα να προβεί ένα κράτος στην άσκηση φυσικής βίας αποτελεί έναν κεντρικό παράγοντα στη μελέτη του²⁹.

Τα πρώτα ίχνη μιας πολιτικής αυτάρκειας που εξασφαλίζει τη θέση μιας χώρας στο διακρατικό σύμπαν τα βρίσκουμε ήδη από το Machiavelli ο οποίος έγραφε στον *Ηγεμόνα* ότι ο πόλεμος και η στρατιωτική πειθαρχία είναι αυτά που κάνουν έναν ηγέτη, είτε το ταυτίζουμε με ένα πρόσωπο είτε με ένα ολόκληρο έθνος³⁰. Τα μέσα της σκληρής ισχύος είναι αυτά που κάνουν συνήθως έναν ηγέτη και κατ' επέκταση και τη χώρα την οποία εκπροσωπεί να γίνονται μισητοί λόγω την αυστηρότητας και της απολυτότητας που εκπέμπουν τα εν λόγω μέσα. Σύμφωνα με τον Ιταλό διανοούμενο όμως, κι εφόσον είναι σπάνιο έναν ηγέτη να τον αγαπούν και να τον φοβούνται παράλληλα, είναι προτιμότερο να συμβαίνει το δεύτερο γιατί αυτή η συμπεριφορά εξασφαλίζει άμεσα τα επιθυμητά αποτελέσματα³¹.

Συμπερασματικά η επονομαζόμενη σκληρή ισχύς συνίσταται στην στρατιωτική και την οικονομική δύναμη ενός κράτους και σε κίνητρα όπως το μαστίγιο και το καρότο δηλαδή σε παρακίνηση και σε απειλή όπως προαναφέραμε. Ο συνδυασμός μαστιγίου και καρότου υποχρεώνει τους παίκτες να αποδεχτούν τη θέση ενός³².

Τα μέσα της σκληρής ισχύος ταυτίζονται με τη μορφή μίας βίαιης πολιτικής. Ο Πρώσος αξιωματικός και συγγραφέας Carl von Clausewitz υποστήριζε ότι ο σκοπός του πολέμου είναι στην ουσία η συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα. Η ρεαλιστική σχολή των Διεθνών Σχέσεων προσεταιρίζεται τη μορφή αυτής της πολιτικής υιοθετώντας την άποψη ότι ένας άνθρωπος, μία ομάδα, μία χώρα πολεμά ή απειλεί ότι θα πολεμήσει για να αλλάξει ή να ελέγξει τη συμπεριφορά του εχθρού³³.

Σε αντιδιαστολή με αυτή τη μορφή πολιτικής και τον ρεαλιστικό τρόπο σκέψης βρίσκεται το αντίπαλο δέος της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων, η ιδεολογική σχολή που θεωρεί ότι η επίτευξη του στόχου μπορεί να γίνει μέσω μιας πολιτικής πειθούς που αναφέρεται και ως πολιτική της ηθικής, της συνεργασίας και της αλληλεξάρτησης. Σε αυτόν τον τρόπο σκέψης ανήκουν μεγάλα ονόματα της διεθνούς πολιτικής όπως ο Henri de Saint-Simon, Mahatma Gandhi, Woodrow Wilson και Bertrand Russell. Για τον ιδεαλιστή πολιτικό η άσκηση της πολιτικής συνδέεται άμεσα με τη δικαιοσύνη και την

²⁹ Στο ίδιο, σ. 121.

³⁰ Mario Pazzaglia, *Letteratura Italiana 2. Dal Rinascimento all' Illuminismo: Testi e critica con lineamenti di storia letteraria. Il Principe e il pensiero politico del Machiavelli* (Roma: Zanichelli 2001), σ. 189.

³¹ Joseph S. Nye Jr, *The Powers to Lead* (New York: Oxford University Press, 2008), σ. iv.

³² Στο ίδιο, σ. 26.

³³ Θεόδωρος Κουλουμπής, ό.π., σ. 5.

υπακοή στις νόμιμες διαδικασίες³⁴. Τα μέσα που μπορεί να χρησιμοποιήσει για τέτοιου είδους πρακτικές πηγάζουν από την ήπια ισχύ που θα εξετάσουμε στο επόμενο υποκεφάλαιο. Για τους κλασικούς ρεαλιστές ωστόσο, οι διεθνείς οργανισμοί και κυρίως οι συμμαχίες υπάρχουν για όσο υφίστανται σταθερά κοινά συμφέροντα με άλλα κράτη μέλη³⁵.

³⁴ Στο ίδιο, σσ. 11-12.

³⁵ Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης, *Διπλωματία και Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενόψει της Διακυβερνητικής Διάσκεψης του 1996* (Αθήνα: Παπαζήση, 1995), σ. 103.

1.3. Η έννοια της ήπιας ισχύος

Στο προηγούμενο υποκεφάλαιο εξετάσαμε τη σκληρή ισχύ με όρους επιβολής και εξαναγκασμού. Η μορφή της συγκεκριμένης δύναμης συνίσταται ακριβώς στο να υποχρεώνεις του άλλους να κάνουν αυτό που διαφορετικά δεν θα έκαναν. Ωστόσο χωρίς να εκμηδενίζουμε τη σημασία και την αναγκαιότητα της χρήσης της σκληρής ισχύος, η ιστορία απέδειξε στο παρελθόν πως είναι εξίσου πιθανό να πετύχουμε αυτό που θέλουμε χωρίς απειλές ή εξαγορά. Αυτή είναι η άλλη όψη του νομίσματος της ισχύος, η επονομαζόμενη ήπια ισχύς, όρος που αποτελεί κύμα του διεθνολόγου Joseph S. Nye Jr, ο οποίος εισήγαγε την έννοια στις διεθνείς σχέσεις και από τότε απασχόλησε ουκ ολίγες φορές τους πολιτικούς επιστήμονες όσον αφορά την χρησιμότητά της στην ορθή διακυβέρνηση ενός τόπου³⁶. Ο όρος εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1990 όταν ο Nye τον εισήγαγε στο βιβλίο του *Bound to Lead* υπογραμμίζοντας τη σημασία της ήπιας ισχύος ως μέσο επιτυχίας της πολιτικής των κρατών και δη, της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στην παγκόσμια πολιτική³⁷. Ξεπερνώντας τη μονομερή αξιοποίηση της σκληρής ισχύος, την οποία για δεκαετίες υπερασπίζονται οι αμιγώς ρεαλιστές στις διεθνείς σχέσεις, ο Joseph Nye αντιπαραβάλλει τη δική του θεωρία ως πρωτεργάτης του όρου που αποκαλούμε το «δεύτερο πρόσωπο της ισχύος».

Τι ακριβώς όμως σημαίνει ο όρος αυτός; Σύμφωνα με τον Joseph Nye, είναι η ικανότητα του να πάρεις αυτό που θέλεις μέσω της έλξης και όχι μέσω του εξαναγκασμού ή της εξαγοράς. Όπως ο ίδιος υποστηρίζει και είναι πλέον κοινώς αποδεκτό πολλές φορές τα επιθυμητά αποτελέσματα μπορούν να εξασφαλιστούν χωρίς εμφανείς απειλές ή εξαγορές. Αναφέρει επίσης πως η μορφή αυτή της ισχύος χρησιμοποιεί έναν διαφορετικό τρόπο πειθούς που δεν έχει να κάνει με την επιβολή ή το χρήμα. Ο εκάστοτε ενδιαφερόμενος πετυχαίνει συνεργασίες επειδή καταφέρνει να έλξει τους υπολοίπους μέσω κοινών αξιών και της ορθότητας της συμβολής σ' αυτές τις κοινές αξίες και επιδιώξεις³⁸. Μιλώντας για ήπια ισχύ δεν εννοούμε την επιρροή μέσω απειλών ή μέσω εξαγοράς. Η ισχύς αυτή συνίσταται στο να είσαι σε θέση να ελκύεις τους άλλους με τέτοιο τρόπο ώστε να κάνουν αυτό στην ουσία που θέλεις εσύ, όχι μέσω του εξαναγκασμού αλλά μέσω του θαυμασμού³⁹.

³⁶ Matthew Kroenig, Melissa McAdam and Steven Weber, 'Taking Soft Power Seriously', *Comparative Strategy*, 29:5 (2010), 412–431 (σ. 413).

³⁷ Στο ίδιο, σ. 412.

³⁸ Joseph S. Nye Jr., *Ήπια Ισχύς. Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική* (Αθήνα: Παπαζήση, 2005), σσ. 36-37.

³⁹ Στο ίδιο, σ. 35.

Σε διακρατικό επίπεδο η ήπια ισχύς μπορεί να φανεί ιδιαίτερος χρήσιμη για τις χώρες, αφού επηρεάζοντας και προσελκύοντας τις άλλες μπορεί να φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα εξοικονομώντας πολλά καρότα και μαστίγια. Η ήπια ισχύς βασίζεται δηλαδή στην ικανότητα της χώρας να επιτύχει τα αποτελέσματα που θέλει, ελκύνοντας— με το παράδειγμά της και τις αξίες της— άλλες χώρες. Με άλλα λόγια, είναι η ήπια ισχύς η οποία προσελκύει χωρίς απειλές για στρατιωτική επέμβαση ή οικονομικές κυρώσεις. Η μορφή αυτής της ισχύος δε βρίσκεται απαραίτητα στην πλευρά του φαινομενικά δυνατότερου, αλλά στη χημεία της έλξης⁴⁰.

Η ήπια ισχύς είναι συνέπεια καθημερινής δημοκρατικής πολιτικής πρακτικής και συνδέεται άρρηκτα με απροσδιόριστα στοιχεία όπως ελκυστική προσωπικότητα ενός ηγέτη, η κουλτούρα, οι πολιτικές αξίες και οι θεσμοί. και πολιτικές. ». Όχι μόνο προωθεί σαγηνευτικές αξίες όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι ατομικές ελευθερίες, αλλά δίνει μία ικανότητα επιρροής, στο κράτος που την ασκεί. Αν ένας ηγέτης εκπροσωπεί αξίες που θεωρούνται νόμιμες ή βασίζονται σε ηθικές αρχές, οι άλλοι καταλήγουν να θέλουν να τις ακολουθήσουν και τότε η αρχηγική λειτουργία αποδεικνύεται λιγότερο δαπανηρή⁴¹. Το να νομιμοποιηθεί η πολιτική μας στα μάτια των άλλων, αυτό σημαίνει αύξηση της ήπιας ισχύος.

Από πού όμως πηγάζει αυτή η αναγκαιότητα να χρησιμοποιηθεί αυτή η μορφή ισχύος; Το σημερινό παγκοσμιοποιημένο σύστημα εκτός από μια ομογενοποιημένη αγορά χαρακτηρίζεται και από ένα σύγχρονο πολιτικό υπόδειγμα που θαμπώνει τη σημασία των γεωγραφικών συνόρων των κρατών. Έτσι η ανάγκη των κυβερνητικών πρακτικών από τα εκάστοτε κράτη για εσωτερική και εξωτερική εξισορρόπηση ταυτίζεται με την ανάγκη για χρήση της ήπιας ισχύος, δηλαδή μέσω της καλής φήμης και ενός αξιόπιστου προφίλ. Στόχος για τα κράτη είναι να πείσουν μέσω της κουλτούρας και των πολιτικών ιδανικών τόσο τους ίδιους τους πολίτες τους όσο και τα υπόλοιπα κράτη. Η καλή διεθνής εικόνα, η σταθερότητα, η ασφάλεια, η αξιοπιστία, η συμπάθεια και σαφώς οι ειρηνικές προθέσεις αποτελούν τις προϋποθέσεις για την άσκηση της ήπιας ισχύος⁴².

Η ήπια ισχύς δεν γνώριζε ανέκαθεν την εκτίμηση των πολιτικών ή των πολιτικών αναλυτών. Υπάρχει μία μάζα ανθρώπων που θεωρεί ότι για να πείσεις χρειάζεσαι δύναμη η οποία μεταφράζεται σε όπλα και χρήμα. Πολλοί σκεπτικιστές θεωρούν ότι η μίμηση ή η έλξη που απορρέει από την ήπια ισχύ δεν είναι δύναμη και άρα δεν είναι

⁴⁰ Michael Barnett and Raymond Duvall, 'Power in International Politics', *International Organization*, 59:1 (2005), 39-75 (σ. 41).

⁴¹ Joseph S. Nye Jr., *Ηπια Ισχύς...*, ό.π., σ. 37.

⁴² Joseph S. Nye Jr., 'The Information Revolution and American Soft Power', *Asia- Pacific Review*, 9:1, (2002), 60-76 (σ. 70).

απαραίτητη στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής μίας χώρας⁴³. Και όντως πολλές φορές δεν παράγουν – σε ικανοποιητικό βαθμό τουλάχιστον - την αναγκαία ισχύ για να εξασφαλίσουν τα επιθυμητά πολιτικά αποτελέσματα. Συμφωνούμε στο γεγονός ότι η ήπια ισχύς δεν αποτελεί τόσο ξεκάθαρο εργαλείο και δεν ανήκει στις κυβερνήσεις στο βαθμό που ανήκει η σκληρή ισχύς η οποία είναι πιο εύκολο να μετρηθεί σε αποτέλεσμα και αριθμούς⁴⁴.

Η δυσκολία της ήπιας ισχύος είναι ότι για να πετύχει πρέπει να συγκλίνουν κάποιες πολύ συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Η εν λόγω δύναμη υπόκειται σε μία σειρά από περιορισμούς και προϋποθέσεις, που με τη σωστή γνώση τους παράγεται η αναγκαία ισχύς. Είναι σημαντικό να συγκεκριμενοποιηθούν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες η έλξη είναι πιθανό να οδηγήσει στα αρεστά αποτελέσματα. Οι εκάστοτε κυβερνήσεις θα πρέπει να χειριστούν με τρόπο περίτεχνο τα εργαλεία τα οποία διαθέτουν αφού δεν είναι τόσο άμεσα και ξεκάθαρα όσο τα εργαλεία της σκληρής ισχύος.

Αρχική προϋπόθεση για καλή χρήση της ήπιας ισχύος είναι η ικανότητα της κυβέρνησης να προωθήσει τα πιστεύω της. Για να επιτευχθεί όμως κάτι τέτοιο θα πρέπει να επιλέξει ομοιόθετες για να κάνει διάχυση ιδεών. Για παράδειγμα, η λαϊκή κουλτούρα, ένα από τα μέσα της ήπιας ισχύος είναι πιο πιθανό να προσελκύσει άτομα σε περιπτώσεις που οι κουλτούρες έχουν ομοιότητες μεταξύ τους. Επιπλέον, η έλξη έχει συχνά την ιδιότητα να διαχέεται, δημιουργώντας μια γενική επιρροή και όχι έναν παράγοντα ή μια συγκεκριμένη πράξη. Κάτι ανάλογο με το πολιτικό κεφάλαιο, το οποίο είναι χρήσιμο μελλοντικά. Αυτή η διάχυση μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη διασφάλιση ευνοϊκών αποτελεσμάτων σε υπό διαπραγμάτευση καταστάσεις. Επίσης, η ήπια ισχύς είναι πιθανότατα σημαντικότερη όταν διαχέεται και σ' άλλη χώρα και δεν παραμένει συγκεντρωμένη σε μία μόνο. Αυτή είναι κοινή στρατηγική των ομοειδών δημοκρατικών κοινωνιών, σε αντίθεση με τα απολυταρχικά καθεστώτα. Με άλλα λόγια σε αντίθεση με τους άμεσους κατακτητικούς στόχους η ήπια ισχύς επιδιώκει ευρύτερα περιβαλλοντικούς στόχους. Ο Nye θεωρεί ότι είναι ευκολότερο να προσελκύσεις λαούς στη δημοκρατία, παρά να τους αναγκάσεις να είναι δημοκρατικοί⁴⁵. Αν αυτό δε συμβαίνει τότε κρίνεται απαραίτητο να προετοιμαστεί το έδαφος ότι η ήπια ισχύς να βρει πρόσφορο έδαφος ώστε να καλλιεργηθεί. Η προσπάθεια ενός κράτους να εφαρμόσει την έννοια της

⁴³ Thomas L. Ilgen, *Hard Power, Soft Power and the future of the Transatlantic Relations, Chapter 2, The Atlantic Alliance and the Integration of Europe* (Burlington: Ashagates Publishing, 2006), σ. 29.

⁴⁴ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr, *CSIS Commission On Smart Power A Smarter, More Secure America*, (Washington: CSIS, Center for Strategic & International Studies, 2007), σ. 9.

⁴⁵ Joseph S. Nye Jr, *The Powers to Lead* (New York: Oxford University Press, 2008), σ. 30.

ήπιας ισχύος απαιτεί και το προσόν της πειθούς. Τα μηνύματα που θα διαχέονται από την κυβερνητική πολιτική δεν αρκούν από μόνα τους να είναι θελκτικά. Μία χώρα πρέπει να επαναλαμβάνει ανά συχνά διαστήματα τους στόχους της και η πρακτική της να συνηγορεί στα πιστεύω που πρεσβεύει⁴⁶.

Αρκετοί θερμοί υποστηρικτές της ρεαλιστικής θεωρίας της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων αναγνώρισαν ότι η ήπια ισχύς όχι μόνο υπάρχει αλλά θα έπρεπε να είναι και απαραίτητο συστατικό μιας κυβερνητικής πολιτικής. Δεν είναι τυχαίο ότι τρεις δημοφιλέστατοι Αμερικανοί πρόεδροι, Woodrow Wilson, Franklin D. Roosevelt και John F. Kennedy έδωσαν μεγάλο βάρος στην εικόνα της Αμερικής⁴⁷. Ούτε επίσης είναι τυχαίο ότι μνημονεύονται μέχρι σήμερα ως σημαντικότεροι πολιτικοί. Ήταν όλες τους οι πράξεις συμβατές με τις αξίες που προωθούσαν; Όλες τους οι ενέργειες ήταν αντίστοιχες του δημοκρατικού και φιλελεύθερου πνεύματος; Το σημαντικό ήταν ότι έτσι τουλάχιστον φαινόταν προς τα έξω και προφανώς ήταν σε έναν αρκετό βαθμό ώστε να πείσουν φίλους κι εχθρούς για τις πρακτικές τους αλλά και να μείνει η πορεία τους απαράγραφη στην μνήμη των ανθρώπων⁴⁸.

Τα τελευταία χρόνια οι διεθνολόγοι και οι ακαδημαϊκοί έδειξαν ένα νέο ενδιαφέρον για την έννοια της ήπιας ισχύος. Χαρακτηριστικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι μετά την έκδοση του βιβλίου του Nye, «*Ηπια Ισχύς: Το μέσο της επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*», η δημοσίευση άρθρων και βιβλίων σχετικών με την έννοια πολλαπλασιάστηκε. Οι μηχανές αναζήτησης στο διαδίκτυο το 2006 κατέγραψαν 67 εκατομμύρια φορές την αναζήτηση την έννοιας της ήπιας ισχύος ενώ ένα χρόνο πριν ήταν περίπου 60 χιλιάδες φορές⁴⁹ ενώ σήμερα τα αποτελέσματα της αναζήτησης φτάνουν τα 200 εκατομμύρια. Η ανάγκη για επαναπροσέγγιση της έννοιας πιθανότατα συνδέεται με την έκβαση του πολέμου στο Ιράκ, κάτι που θα αναλύσουμε εκτενώς σε επόμενο κεφάλαιο.

Ανακεφαλαιώνοντας η ήπια ισχύς συνίσταται στο να είσαι σε θέση να ελκύεις τους άλλους και να κάνουν αυτό στην ουσία που επιθυμείς εσύ, όχι μέσω του εξαναγκασμού αλλά μέσω του θαυμασμού⁵⁰. Η σκληρή και η ήπια ισχύς είναι συγγενείς μεταξύ τους, επειδή αποτελούν και οι δύο στοιχεία της ικανότητας να επιτύχει κάποιος το σκοπό του επηρεάζοντας τη συμπεριφορά άλλων. Η διαφορά τους έγκειται στο χαρακτήρα της

⁴⁶ Matthew Kroenig, Melissa McAdam and Steven Weber, ό.π., σ. 413.

⁴⁷ David P. Calleo, 'The Tyranny of False Vision: America's Unipolar Fantasy', *Survival: Global Politics and Strategy*, Λονδίνο, 50:5, (2008), 61-78 (σ. 64).

⁴⁸ Joseph S. Nye Jr, *Ηπια Ισχύς...*, ό.π., σ. 40.

⁴⁹ Watanabe Yasushi and David L. McConnell, *Soft Power, Superpowers: Cultural and National Assets of Japan and the United States*, (New York: M.E. Sharpe, Inc, 2008), σ. xvii.

⁵⁰ Joseph S. Nye Jr, *Ηπια Ισχύς...*, ό.π., σ. 35.

συμπεριφοράς και στη δυνατότητα προσδιορισμού των μέσων. Η εξουσιαστική ισχύς – όπου αλλάζεις αυτό που κάνουν οι άλλοι – εντοπίζεται στον εξαναγκασμό ή την παρακίνηση. Η επιλεκτική ισχύς – όταν διαμορφώνεις αυτό που θέλουν οι άλλοι – εντοπίζεται στη θελκτικότητα της κουλτούρας και των ικανότητων του να διαχειριστεί τις υπάρχουσες πολιτικές επιλογές με τρόπο ο οποίος δεν επιτρέπει στους άλλους να εκφράσουν κάποιες προτιμήσεις επειδή δείχνουν να είναι εξωπραγματικοί. Επιγραμματικά μπορούμε να δούμε τις διαφορές στον παρακάτω πίνακα.

πίνακας 1⁵¹

Τα μέσα της σκληρής και της ήπιας ισχύος

	Σκληρή ισχύς	Ήπια ισχύς
Φάσμα συμπεριφορών	Εξαναγκασμός επιλογών Παρακίνηση	Διαμόρφωση Έλξη
Πιθανότατα μέσα	<u>Εξουσιαστική</u> βία Εξαγορές Κυρώσεις Δωροδοκίες	<u>Επιλεκτική</u> Θεσμοί Αξίες Κουλτούρα Πολιτικές

Όπως βλέπουμε στον παραπάνω πίνακα, τα μέσα αυτά συνδέονται περισσότερο με το επιλεκτικό άκρο του φάσματος συμπεριφορών, ενώ τα μέσα σκληρής ισχύος συνδέονται συνήθως με την εξουσιαστικής συμπεριφορά. Ανάγοντας την ήπια δύναμη στη διεθνή πολιτική σκηνή τα μέσα που χρησιμοποιεί ένα κράτος για να προσελκύσει τα υπόλοιπα είναι οι αξίες που προβάλλει συνήθως μέσω του πολιτισμού, του πολιτεύματος και μέσω των καθημερινών του πρακτικών τόσο σε εσωτερικό του, όσο και στις εξωτερικές του σχέσεις. Αυτά τα μέσα είναι τα κομμάτια που σχηματίζουν ένα δυνατό πάζλ που ονομάζεται ήπια ισχύς και προκειμένου να διαμορφωθεί πρέπει να συντρέχουν

⁵¹ Στο ίδιο, σ. 30.

συγκεκριμένες προϋποθέσεις⁵². Αυτά ακριβώς τα μέσα και τις προϋποθέσεις πρόκειται να εξετάσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

⁵² Στο ίδιο, σ. 43.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Τα μέσα της Ήπιας Ισχύος των Ηνωμένων Πολιτειών

2.1. Αμερική. Μία χώρα ισχύος.

Μετά τη δημιουργία του αμερικανικού κράτους, η γιγάντωσή του σε υπερδύναμη ηπειρωτικών διαστάσεων, οφείλεται αρχικά στη στρατηγική της ουδετερότητας που της επέτρεψε να υλοποιήσει την εδαφική της επέκταση⁵³. Χωρίς απειλητικούς γείτονες, χωρίς συνεχείς καθεστωτικές αλλαγές, χωρίς ιδιαίτερες κοινωνικές συγκρούσεις η Αμερική πήρε το χρόνο της ώστε να αναπτύξει το θεσμικό και πολιτικό της σύστημα⁵⁴. Αυτό έδωσε την ευκαιρία στις ΗΠΑ να αποκτήσουν εργαλεία τέτοια, ώστε να εφαρμόσουν την υψηλή τους στρατηγική είτε αυτή είχε να κάνει με στρατιωτικά μέσα, προπαγάνδα, διπλωματία, οικονομική βοήθεια, οικονομικό εμπάργκο είτε πρόκειται για πιέσεις σε διεθνείς οργανισμούς. Με το κεντροποιημένο της σύστημα άλλωστε, έχει τη δυνατότητα να διαπράξει υψηλή στρατηγική. Μελετώντας το διεθνές περιβάλλον μπορούμε να αντιληφθούμε ότι η Αμερική δεν είναι ένα απλό κομμάτι του περιβάλλοντος αλλά είναι εδώ και πολλά χρόνια, αυτή που το οριοθετεί⁵⁵.

Ιστορικά, η ισχύς ενός κράτους μπορούσε να μετρηθεί με κριτήρια όπως ο πληθυσμός, η εδαφική έκταση, οι φυσικές πηγές, η στρατιωτική και η οικονομική δύναμη, καθώς και η κοινωνική σταθερότητα, κριτήρια δηλαδή που πηγάζουν αποκλειστικά από την σκληρή ισχύ⁵⁶. Δεν μπορούμε φυσικά να μην αναγνωρίσουμε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες οφείλουν πολλά στις εν λόγω πηγές. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι τα οικονομικά αποθέματα του Πενταγώνου το 2008 έφταναν πάνω από 650

⁵³ Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος και Παναγιώτης Ήφαιστος, *Ευρωατλαντικές Σχέσεις* (Αθήνα: Ποιότητα, 2003), σ. 7.

⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 21.

⁵⁵ Αθανάσιος Πλατιάς, διάλεξη για την «Υψηλή Στρατηγική της Αμερικής», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 11 Μαρτίου 2009.

⁵⁶ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr., *CSIS Commission on Smart Power. A Smarter, More Secure America*, (Washington: CSIS, Center for Strategic & International Studies, 2007), σ. 6.

δισεκατομμύρια δολάρια, πολλές φορές δηλαδή υψηλότερα από τον κοντινό τους ανταγωνιστή⁵⁷.

Η Αμερική δεν είναι μόνο η μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου, αλλά και οι μισές σχεδόν από τις κορυφαίες 500 εταιρείες του πλανήτη είναι αμερικανικές⁵⁸, 62 από τα 100 κορυφαία εμπορικά σήματα και 8 από τα 10 κορυφαία οικονομικά πανεπιστήμια. Οι κοινωνικοί δείκτες δείχνουν μία παρόμοια κατάσταση. Οι ΗΠΑ έχουν τα μεγαλύτερα νούμερα σε αποδοχή μεταναστών, εισροή φοιτητών, αριθμό υποτρόφων, βραβεύσεις Νόμπελ, επιστημονικές δημοσιεύσεις, εξαγωγή κινηματογραφικών ταινιών και μουσικές πωλήσεις. Φυσικά, οι ΗΠΑ δεν κατέχουν την πρώτη θέση σε όλες τις μετρήσεις ενδεχόμενης έλξης. Υπάρχουν ευρωπαϊκές χώρες με υψηλότερους δείκτες ποιότητας ζωής. Οι ΗΠΑ επίσης παρέχουν τη λιγότερη αναπτυξιακή βοήθεια, σε σχέση με άλλες πλούσιες χώρες, και έχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά φυλακισμένων ατόμων. Επομένως, οι ενδεχόμενες πηγές ισχύος δε μεταφράζονται πάντα σε πραγματική ισχύ. Ο Nye υπογραμμίζει ότι πιο σημαντικό είναι να είναι ελκυστικές σε συγκεκριμένα ακροατήρια και να επηρεάσουν πολιτικά αποτελέσματα⁵⁹. Το γεγονός αυτό έχει γνωρίσει θετικά και αρνητικά αποτελέσματα, όπως και ο αντιαμερικανισμός που έχει γνωρίσει άνοδο και πτώση. Για την Αμερική είναι ζωτικής σημασίας η διατήρηση της οικονομικής υπεροχής διότι με αυτόν τον τρόπο μπορούν να είναι παντού και να ελέγχουν τα πάντα⁶⁰. Η πάγια τακτική της χώρας ήταν να επενδύει σε μέσα σκληρής ισχύος, κάτι που σε πρώτη ανάλυση δεν είναι λάθος, αρκεί να συνοδεύεται από τακτικές ηπιότερης τακτικής ώστε να μην προκαλεί.

Παρά όμως τα αναμφισβήτητα κατορθώματα που μπορούν να προκαλέσουν τα μέσα της σκληρής ισχύος εξαρτώνται πάντα από το ιστορικό και κοινωνικό περιβάλλον. Η αλματώδης εξέλιξη για παράδειγμα της αμερικανικής τεχνολογίας έκανε τα όπλα πιο ακριβή και αποτελεσματικά συνεπώς και καταστροφικά. Ωστόσο η χρήση τους κόστισε πολλές φορές στην Αμερική ακριβά όπως θα δούμε και στο επόμενο μέρος της εργασίας.

Ένας από τους λόγους που η Αμερική άντεξε τόσο πολύ στο χρόνο ως υπερδύναμη είναι αναμφισβήτητα η ασφάλεια που της παρείχαν τα μέσα της σκληρής ισχύος. Από μόνα τους όμως δεν μπορούν τα μέσα αυτά, πάντα να εγγυηθούν την επιτυχία και την αντοχή σε βάθος χρόνου. Για να μπορέσει η Αμερική όμως να εκμαιεύσει τα αποτελέσματα που επιθυμούσε βασίστηκε σε κάποιες πηγές που δεν είχαν σχέση με

⁵⁷ Στο ίδιο.

⁵⁸ Στο ίδιο.

⁵⁹ Joseph S. Nye Jr, *Ηπια Ισχύς. Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική* (Αθήνα: Παπαζήση, 2005), σ. 64.

⁶⁰ Καρλ Μαρξ και Φρίντιχ Ενγκελς, *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, (Αθήνα: Σύγχρονη εποχή, 1984), σ. 20.

στρατιωτικά μέσα ή οικονομικό αποκλεισμό. Η ήπια ισχύς έρχεται να καλύψει των κενό που αφήνει μία εξωτερική πολιτική εξαναγκασμού. Αυτή η μορφή ισχύος επαφίεται πρωτίστως σε τρεις πηγές: στην κουλτούρα και στην πιθανότητα της οποίας να αποδειχτεί ελκυστική για τους άλλους, στις πολιτικές αξίες και την εξωτερική πολιτική που δύνανται να εξασφαλίσουν την απαιτούμενη νομιμότητα⁶¹.

Οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν και την ήπια ισχύ τους για να εδραιώσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα. Άλλωστε η συγκεκριμένη χώρα είχε ανέκαθεν τις προϋποθέσεις εκείνες ώστε να αναπτύξει τέτοιου είδους όπλα που πήγαζαν από την προβολή ενός ελκυστικού αμερικανικού πολιτιστικού προτύπου. Οι πηγές της ήπιας ισχύος είναι πάρα πολλές και δεν αρκούνται μόνο στην αίγλη του Χόλιγουντ και των αμερικανικών προϊόντων αν και έχουν παίξει και αυτά το ρόλο τους κατά καιρούς⁶².

Η Αμερική έχει στα χέρια της πηγές ήπιας ισχύος βαρυσήμαντες όπως τις σαγηνευτικές αξίες του δημοκρατικού πολιτεύματος που προβάλλει τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες, το αμερικανικό οικονομικό και εκπαιδευτικό σύστημα, και το γεγονός ότι η συγκεκριμένη χώρα ηγείται και είναι μέλος σχεδόν όλων των οργανώσεων και οργανισμών σε όλη την υφήλιο.⁶³ Η συμμετοχή της σε πολυμερείς οργανισμούς όπως το NATO και τα Ηνωμένα Έθνη, μετέτρεπε τους επικείμενους και πιθανούς αντιπάλους σε συμμάχους, δίνοντάς της ταυτόχρονα και τη νομιμότητα που απαιτείται για στρατιωτικές επεμβάσεις.

Μία χώρα λοιπόν με πλούσιο υλικό τέτοιων αρετών θα ήταν τρομερά αφελές να μην εκμεταλλεύεται τέτοια μέσα προς όφελός της. Αυτό αντελήφθησαν και οι πρόεδροι των ΗΠΑ μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι οποίοι θεώρησαν ότι οι ενέργειες εξαναγκασμού στη μεταπολεμική εποχή θα προκαλούσαν συνθήκες μη βιώσιμες για τους λαούς. Γεννήθηκε η ανάγκη να υπάρχει σαφώς μία ισχυρή χώρα που όμως τώρα η δύναμή της θα πήγαζε από την προώθηση ενός πολιτεύματος δημοκρατικού, φιλελεύθερων ιδεών και νομιμότητας⁶⁴. Η Αμερική έγινε μία ηγεμονική χώρα που όμως το κέντρο βάρους της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ασκήθηκε με πολυμερείς πρακτικές αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα σύμπραξης και των υπολοίπων κρατών στη νέα εποχή μετά τον πόλεμο⁶⁵. Παρά την κοινή παραδοχή για ένα σταθερό περιβάλλον οι συγκρούσεις για τις ΗΠΑ θα συνεχιστούν και μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

⁶¹ Joseph S. Nye Jr, *Ήπια Ισχύς...*, ό.π., σ. 11.

⁶² Στο ίδιο, σ. 7.

⁶³ Στο ίδιο, σσ. 6-7.

⁶⁴ Michael Barnett and Raymond Duvall, 'Power in International Politics', *International Organization*, 59:1 (2005), 39-75 (σσ. 63-64).

⁶⁵ Στο ίδιο, σ. 64.

Η πτώση του Άξονα και η εξάντληση των παραδοσιακών ευρωπαϊκών δυνάμεων αφήνουν ελεύθερο το πεδίο στις δύο μεγάλες νικήτριες χώρες. Κι ενώ προς στιγμή γεννήθηκε η εντύπωση ότι οι δυο τους θα προέβαιναν από κοινού στην αναδιάταξη του κόσμου. Όταν όμως ξεπεράστηκαν οι ανάγκες του αγώνα ενάντια στον κοινό εχθρό, η συμμαχία διασπάστηκε απελευθερώνοντας τις δυνάμεις ΗΠΑ και ΕΣΣΔ οι οποίες θα βρεθούν σε λίγο καιρό αντιμέτωπες σε διάφορα σημεία του πλανήτη⁶⁶. Ο πολιτικός επιστήμονας και οικονομολόγος Francis Fukuyama σε μία μεγάλη απόπειρα αναθεώρησης, στη μελέτη του 1989 «*Το τέλος της Ιστορίας*» όχι μόνο δε θεώρησε ότι ο Ψυχρός Πόλεμος θα αποδεκατίσει την ηγεμονία των ΗΠΑ αλλά με κατηγορηματικό τόνο ενίσχυσε την πίστη στην υπεροχή των δυτικών αξιών⁶⁷. Στην πορεία θα υπάρξουν αναλυτές που θα ενστερνιστούν την άποψη του Fukuyama και άλλοι που θα αντιταχθούν σε αυτή.

⁶⁶ Serge Berstein και Pierre Milza, *Η Ιστορία της Ευρώπης 3. Διάσπαση και Ανοικτόδομηση της Ευρώπης, 1919 έως σήμερα*, (Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1997), σ.175.

⁶⁷ Stuart Hall, David Held και Anthony McGrew, *Η Νεωτερικότητα σήμερα. Οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός*, (Αθήνα: Σαββάλας, 2003), σ.42.

2.2. Ο Πολιτισμός ως πηγή ήπιας ισχύος της Αμερικής

Βασικό μέσο της ήπιας ισχύος και ο καθρέφτης στον οποίο αντικατοπτρίζεται μία χώρα είναι ο πολιτισμός της και αποτελεί πέρα από μέρος της ιστορίας της και ένα σοβαρό εξαγωγίμο προϊόν που μπορεί και άλλα κράτη να θέλουν να μιμηθούν. Εικόνες όπως το 1976 με Κινέζους φοιτητές που διαδήλωναν στην πλατεία Τιεν Αν Μεν, σύμβολο του Μασοϊκού καθεστώτος φτιάχνοντας ρεπλίκες του Αγάλματος της Ελευθερίας και νέους πίσω από το Σιδηρούν Παραπέτασμα να ακούν αμερικανική μουσική και ειδήσεις από το Ελεύθερο Ραδιόφωνο της Ευρώπης, ομολογούν τον τεράστιο αντίκτυπο της αμερικανικής κουλτούρας σε όλον τον κόσμο⁶⁸. Μελετώντας τα μέσα της ήπιας ισχύος αντιλαμβανόμαστε ότι η πολιτιστική επιρροή των Ηνωμένων Πολιτειών υπήρξε ιδιαίτερως σημαντική γιατί συνέχιζε εκεί που σταματούσε η στρατιωτική επιρροή της Ρώμης και της Σοβιετικής Ένωσης.

Ο πολιτισμός μπορεί και εκφράζεται με πολλούς τρόπους ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγεται η λογοτεχνία, η τέχνη, η παιδεία και η λαϊκή κουλτούρα⁶⁹. Πολλοί παρατηρητές συμφωνούν ότι η αμερικανική υψηλή κουλτούρα παράγει σημαντική ήπια ισχύ για τη χώρα, στοιχείο που θεωρείται πολύτιμο πλεονέκτημα για μια χώρα ώστε να εξασφαλίσει τη συμπάθεια των υπολοίπων χωρών. Από την άλλη πλευρά όμως, οι επικριτές της ήπιας ισχύος βρίσκουν ψεγάδια στον τομέα του πολιτισμού και κυρίως σε ότι αφορά την κουλτούρα ενός λαού. Τη διαχωρίζουν συχνά ανάμεσα σε υψηλή και λαϊκή κουλτούρα αποδεχόμενοι μόνο την πρώτη ως ικανή να αποτελέσει πηγή ήπιας ισχύος.

Αρχικά θα εξετάσουμε την έκφανση της κουλτούρας ως υψηλή. Η υψηλόβαθμη εκπαίδευση υπήρξε ανέκαθεν μία δύναμη που επηρέαζε την πνευματική κι επιστημονική σκέψη διαδίδοντας τις ιδέες που αναπτύσσονταν μέσα στα πανεπιστημιακά ιδρύματα, σε όλο τον κόσμο. Στη σφαίρα της επιρροής της συμπεριλάμβανε ανθρώπους και θεσμούς⁷⁰. Ένα τρανό παράδειγμα είναι τα αμερικανικά πανεπιστήμια καθώς αποτελούν τον κατεξοχήν χώρο προσωπικών επαφών, επισκέψεων και ανταλλαγών με σημαντικό παράγοντα το μορφωτικό υπόβαθρο. Η Αμερική είναι ο πιο αγαπημένος προορισμός πανεπιστημιακών σπουδών⁷¹. Περισσότεροι από 500.000 ξένοι φοιτητές σπουδάζουν

⁶⁸ Joseph S. Nye Jr, *The Powers to Lead* (New York: Oxford University Press, 2008), σ. 26.

⁶⁹ Joseph S. Nye Jr, *Ήπια Ισχύς. Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική* (Αθήνα: Παπαζήση, 2005), σ. 11.

⁷⁰ Philip G. Altbach and Patti McGill Peterson στο *Soft Power, Superpowers: Cultural and National Assets of Japan and the United States* (New York: M.E. Sharpe, Inc, 2008), σ. 37.

⁷¹ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr, *CSIS Commission On Smart Power. A Smarter, More Secure America*, (Washington: CSIS, Center for Strategic & International Studies, 2007), σ. 7.

στα αμερικανικά πανεπιστήμια και γίνονται κοινωνοί των αμερικανικών ιδεών και αξιών, τις οποίες μεταφέρουν έπειτα στις χώρες τους⁷². Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο αρκετοί από τους φοιτητές τους να γίνονται στο μέλλον σημαντικά κυβερνητικά στελέχη που καθορίζουν την πολιτική μιας χώρας. Και αυτό που είναι αξιοσημείωτο και πολύ ενδιαφέρον είναι όταν φοιτητές αλλοδαποί εξελίσσονται σε μελλοντικούς ηγέτες χωρών που θα ναι φιλικά προσκείμενοι προς τις ΗΠΑ, ικανοί να μεταλαμπαδεύσουν τα ιδανικά που συνάντησαν όντας φοιτητές. Ακαδημαϊκές, επιστημονικές και καλλιτεχνικές ανταλλαγές διαδραμάτισαν έναν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της αμερικανικής ισχύος (Colin Powell 2001).

Οι επαφές του ακαδημαϊκού κόσμου με την παγκόσμια κοινωνία, μπορούν να επηρεάσουν πολιτικά αποτελέσματα που είναι σημαντικά για τους Αμερικανούς. Στη δεκαετία του 1950 το *Ford Foundation*, το *Council of Learned Societies* και το *Social Science Research Council* συνεργάστηκαν με 110 αμερικανικά κολέγια και πανεπιστήμια σε ανταλλαγές σπουδαστών και καθηγητών όπου άρχισε μία αλληλεπίδραση πνευματική ανάμεσα σε λαούς που πολιτικά ήταν ως και αντίπαλοι, όπως για παράδειγμα η Αμερική και η Σοβιετική Ένωση. Μάλιστα η επίδραση ανάμεσα στους δύο λαούς ήταν τόσο μεγάλη που ένα υψηλόβαθμο στέλεχος της Κα Γκε Μπε υποστήριξε ότι οι εν λόγω ανταλλαγές προκάλεσαν διάβρωση στο σοβιετικό σύστημα σε εύρος χρόνου⁷³. Πολλοί Ρώσοι καθηγητές από αυτούς εξελίχθηκαν σε υποστηρικτές της φιλελευθεροποίησης στην ΕΣΣΔ. Παρόμοια επιρροή προέρχεται και με τις ανταλλαγές φοιτητών και πάλι παράδειγμα η ΕΣΣΔ και ο ρόλος των φοιτητών που είχαν σπουδάσει στην Αμερική⁷⁴. Μεγάλο βέβαιο εργαλείο ήταν και εξακολουθεί να είναι η αγγλική γλώσσα που ως η επίσημη γλώσσα του πανεπιστημιακού κόσμου οδήγησε μεγάλα και ισχυρά κράτη όπως η Κίνα, η Ιαπωνία, η Ολλανδία, ακόμη και η Γαλλία να προσφέρουν ακαδημαϊκά προγράμματα στα αγγλικά⁷⁵.

Ως πηγή ήπιας ισχύος και μέρος στην ουσία του πολιτισμού είναι και η επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος. Ειδικά αυτή η μορφή μακροπρόθεσμα δύναται να αποτελέσει πηγή και της σκληρής ισχύος αφού η υψηλή τεχνολογία και οι τεχνολογικές καινοτομίες επιτρέπουν τη δημιουργία σύγχρονων οπλικών συστημάτων. Για ένα κράτος που επιθυμεί την επιβίωση ή που ανταγωνίζεται άλλα κράτη η τεχνολογική πρόοδος ισοδυναμεί με ποιοτική εξισορρόπηση ενός ή περισσότερων

⁷² Joseph S. Nye Jr, *Ήπια Ισχύς...*, ό.π., σσ. 94-95.

⁷³ Στο ίδιο, σ. 95.

⁷⁴ Στο ίδιο.

⁷⁵ Philip G. Altbach and Patti McGill Peterson, ό.π., σ. 38.

αντιπάλων⁷⁶⁷⁷. Ωστόσο για την Αμερική είχε αντιφατικές επιδράσεις κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα την εποχή δηλαδή των υπερδυνάμεων. Από τη μία πλευρά, κατέστησε τις ΗΠΑ τη μοναδική υπερδύναμη του κόσμου τελικά, με ασύγκριτη στρατιωτική ισχύ, αλλά ταυτόχρονα αύξησε σταδιακά το πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό κόστος της χρησιμοποίησης στρατιωτικής ισχύος για κατακτητικούς σκοπούς. Τα πυρηνικά όπλα έγιναν αποδεκτά ως μέσα αναχαίτισης, αλλά κατέστησαν καταστρεπτικά και άχρηστα. Το μη πυρηνικό Βόρειο Βιετνάμ, σημειώνει ο Nye, υπερίσχυσε της πυρηνικής Αμερικής. Επίσης, μια σημαντική αλλαγή ήταν ο τρόπος με τον οποίο η σύγχρονη επικοινωνιακή τεχνολογία υπέθαλψε την άνοδο και επέκταση του εθνικισμού, γεγονός που δυσκόλεψε την κυριαρχία των αυτοκρατοριών σε κοινωνικά αφυπνισμένους λαούς. Φυσικά, δεν υπονοείται ότι στρατιωτική ισχύς δεν παίζει κανένα ρόλο στη διεθνή πολιτική σήμερα. Αντίθετα, πρόκειται για μεταβολές στη μορφή της. Η επανάσταση της πληροφορικής θα μετασχηματίσει το μεγαλύτερο τμήμα του κόσμου και πολλά κράτη δε δεσμεύονται από δημοκρατικές κοινωνικές δυνάμεις. Η κατάρρευση ή ανατροπή αυτοκρατοριών δημιούργησε κενά εξουσίας, ανύπαρκτα κράτη και εμφύλιους πολέμους. Εξτρεμιστικές ομάδες μπορούν πλέον να χρησιμοποιούν νέα μέσα καταστροφής πολύ φθηνότερα και με εξίσου τραγικά αποτελέσματα όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο⁷⁸.

Ανατρέχοντας όμως πάλι στην κουλτούρα της Αμερικής φθάσαμε στο συμπέρασμα ότι είναι εύλογο να εντοπίσει κανείς συγκεκριμένες πολιτικές επιπτώσεις από υψηλές πολιτιστικές επαφές. Ωστόσο είναι δυσκολότερο κάποιος να καταδείξει την πολιτική σημασία της λαϊκής κουλτούρας εξαιτίας των ωμών εμπορικών μεθόδων της. Αρκετοί θεωρούν ότι προσφέρει μαζική ψυχαγωγία και όχι πληροφόρηση και άρα η πολιτική επίδραση που ασκεί είναι μικρή⁷⁹.

Μια τέτοια αποστροφή ωστόσο, είναι αδικαιολόγητη. Η λαϊκή ψυχαγωγία περιέχει συχνά υποσυνείδητες εικόνες και μηνύματα για τον ατομικισμό, την καταναλωτική επιλογή και άλλες αξίες που έχουν σημαντικές πολιτικές επιπτώσεις. Το ίδιο συμβαίνει και με τα λαϊκά σπορ. Η έλξη της λαϊκής κουλτούρας δεν είναι κάτι νέο και σε εποχή παγκόσμιας πληροφόρησης μπορεί να αποτελέσει μορφή επικοινωνίας. Η λαϊκή κουλτούρα ήταν αυτή που βοήθησε τις ΗΠΑ στη νίκη στον Ψυχρό Πόλεμο. Η ΕΣΣΔ είχε

⁷⁶ Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, στο *30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής: 1974- 2004*, (Αθήνα: Α.Α. Λιβάνης, 2005), σ. 222.

⁷⁷ Μεταξύ ανταγωνιστικών κρατών μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τους όρους ποσοτική υπεροχή του ενός έναντι του άλλου όταν το πρώτο υπερτερεί σε ενέργεια, υλικούς πόρους και χρόνο σύμφωνα με επεξήγηση του S. Huntington. Η ποιοτική εξισορρόπηση έγκειται στην υψηλή τεχνολογία και σε έναν εξαιρετικά αποτελεσματικό μηχανισμό άμυνας όσον αφορά την εκπαίδευση, τη στρατολογία και τη διαχείριση οπλικών συστημάτων βλ. Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, στο *30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής: 1974- 2004*, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνης, 2005, σ. 222.

⁷⁸ Joseph S. Nye Jr, *Ήπια Ισχύς...*, ό.π., σ. 97.

⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 11.

στρατιωτική ισχύ. Είχε και ήπια ισχύ λόγω της έλξης της κομμουνιστικής ιδεολογίας και του ρόλου στον αντιναζιστικό αγώνα. Όμως, η λαϊκή της κουλτούρα δεν μπόρεσε να συναγωνιστεί τη Δύση. Τα κινηματογραφικά έργα Αμερικάνων δημιουργών που περνούσαν τις «επιτροπές ιδεολογικής καθαρότητας» και προβάλλονταν, είχαν καθοριστικές επιπτώσεις στο σοβιετικό λαό. Πρόβαλλαν μία θετική εικόνα για την καθημερινότητα του Αμερικανού πολίτη, σε αντίθεση με όσα έλεγε η σοβιετική ηγεσία. Παρόμοια επιρροή μέσω της κουλτούρας τους είχαν οι ΗΠΑ και στην Αφρική (υπονόμευση απαρτχάιντ), στο Ιράν και στη σημερινή Κίνα. Τελικά, τα όργανα της λαϊκής κουλτούρας δεν είναι στατικά. Αν η επιρροή της αμερικανικής κουλτούρας θ' αυξηθεί ή θα μειωθεί στο μέλλον είναι αβέβαιο. Εν μέρει το αποτέλεσμα θα εξαρτηθεί από το κατά πόσο οι αντιδημοφιλείς πολιτικές τελικά θα ξεχειλίσουν και θα καταστήσουν τις αντιδράσεις προς την αμερικανική κουλτούρα αρνητικότερες, και από τις μη-πολιτικές αλλαγές στο χώρο της ανεξάρτητης αγοράς.

Μία άλλη τάση, είναι η ταύτιση της παγκοσμιοποίησης με τις ΗΠΑ. Ο Nye τονίζει βέβαια, ότι η εξίσωση της παγκοσμιοποίησης με την αμερικανοποίηση είναι λανθασμένη. Πολλές θετικές ή αρνητικές εκφάνσεις της παγκοσμιοποίησης έχουν προέλθει από άλλες χώρες. Σαφώς όμως, αρκετά χαρακτηριστικά των ΗΠΑ τις καθιστούν κέντρο της παγκοσμιοποίησης, πρώτιστα η πολυεθνική της κουλτούρα και το ότι υπήρξε πάντα χώρα υποδοχής μεταναστών. Η Αμερική έχει αφομοιώσει στοιχεία από όλες τις παραδόσεις και έχει αφομοιώσει λαούς στο εσωτερικό της. Κάθε χρόνο οι ΗΠΑ προσελκύουν 4 φορές περισσότερους μετανάστες από κάθε άλλη χώρα με στόχο να ζήσουν το αμερικανικό όνειρο και να συμμετέχουν στο τρόπο ζωής που γεννά ευκαιρίες, συνεργασία, ανεκτικότητα, σεβασμό και καινοτομία. Ακόμη και τώρα στις μέρες μας που ο κόσμος περνάει κρίση αξιών και η Αμερική πλήττεται από την οικονομική κρίση, το μοντέλο της χώρας αυτής είναι τόσο δυνατό που όλοι σχεδόν από παντού εξακολουθούν να την βλέπουν ως την γη της Επαγγελίας⁸⁰. Το γεγονός αυτό καθιστά τις ΗΠΑ εργαστήριο πολιτιστικού πειραματισμού ή όπως στα χρόνια της μαζικής μετανάστευσης λεγόταν, «*melting pot*».

Εν κατακλείδι και όσον αφορά την λεγόμενη χαμηλή ή λαϊκή κουλτούρα πολλοί την αποστρέφονται υποστηρίζοντας πως δεν έχει θέση στον πολιτισμό μιας χώρας και κατά συνέπεια δεν παράγει ήπια ισχύ. Δεν θα ήταν σωστό να ταυτίσουμε την αξιοπιστία και την εγκυρότητα του Harvard με το Hollywood για παράδειγμα, αλλά ούτε και θα ήταν σωστό να παραγκωνίσουμε εντελώς την σημασία της εμβέλειας και της επίδρασης των αμερικανικών ταινιών. Κι αυτό γιατί η λαϊκή ψυχαγωγία εμπεριέχει εικόνες και μηνύματα

⁸⁰ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr, ό.π., σ. 7.

που πολλές φορές υποσυνείδητα μεταφέρουν στοιχεία κουλτούρας. Ο Αυστριακός ιστορικός Reinhold Wagnleitner αναφέρει χαρακτηριστικά πως η αποδοχή της αμερικανικής λαϊκής κουλτούρας από πολλούς Ευρωπαίους μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο συνέβαλε στον εκδημοκρατισμό των κοινωνιών αυτών αφού έκανε λόγο για ιδανικά όπως η ελευθερία, η ανεμελιά, η ζωτικότητα, ο φιλελευθερισμός και τα νιάτα⁸¹. Είτε υψηλή είτε χαμηλή κουλτούρα, και οι δύο εκφάνσεις του αμερικανικού πολιτισμού συνέβαλαν ώστε η χώρα να μπορεί να έχει ένα πληθωρικό αντίκτυπο στους λαούς του κόσμου και κατ' επέκταση οι λαοί του κόσμου να είναι θετικά προσκείμενη προς αυτήν⁸².

⁸¹ Nye, Joseph S Jr, *Ηπια Ισχύς...*, ό.π., σ.103.

⁸² Joseph S. Nye Jr, 'The Information Revolution and American Soft Power', *Asia- Pacific Review*, 9:1 (2002), 60-76 (σ. 71).

2.3. Η αμερικανική κυβερνητική πολιτική εντός κι εκτός

Η δεύτερη κατηγορία μέσων που συνθέτει την ήπια ισχύ είναι η κυβερνητική πολιτική τόσο στο εσωτερικό περιβάλλον μίας χώρας όσο και στο εξωτερικό⁸³. Χωρίς να παραβλέπουμε το γεγονός ότι οι κυβερνητικές πολιτικές στιγματίζονται κυρίως από την εφαρμογή της σκληρής ισχύος της οποίας τα αποτελέσματα είναι αμεσότερα και σαφώς αφήνουν τις τελευταίες εντυπώσεις στην κοινή γνώμη οι κυβερνητικές εφαρμογές κρίνονται κάθε φορά από τη δεδομένη χρονική στιγμή και τις εκάστοτε ανάγκες της κάθε εποχής⁸⁴.

Ο τρόπος άσκησης της εξωτερικής πολιτικής δηλώνει με τρόπο πασιφανή τους στόχους και τις προθέσεις ενός κράτους. Η θελκτικότητα όμως εξαρτάται από τις αξίες που εκφράζονται μέσω του περιεχομένου και του τρόπου άσκησης της εξωτερικής πολιτικής. Η συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς και το δημοκρατικό πολίτευμα που προάγουν την αρμονία και την ειρήνη μεταξύ των εθνών είναι μια βασική παράμετρος που κρίνει κατά πόσο μία κυβερνητική πολιτική είναι πόλος έλξης και θαυμασμού για τα υπόλοιπα κράτη. Η ήπια ισχύς έχει να κάνει με την εξασφάλιση συνεργασίας από άλλους χωρίς απειλές ή εξαγορές. Μιας και βασίζεται στην έλξη, εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο σχηματοποιούνται οι στόχοι. Πολιτικές βασισμένες σε ευρύτατα περιεκτικούς και διορατικούς ορισμούς του εθνικού συμφέροντος είναι ευκολότερο να καταστούν ελκυστικές σε άλλους απ' όσο πολιτικές που βασίζονται σε περιορισμένες και κοντόφθαλμες προοπτικές. Κατά τον ίδιο τρόπο, πολιτικές οι οποίες εκφράζουν σημαντικές αξίες είναι πιθανό να είναι ελκυστικές όταν οι αξίες αυτές είναι ευρύτερα αποδεκτές.

Βασικός συντελεστής στο τρόπο διακυβέρνησης είναι το πολίτευμά της χώρας. Η Αμερική την οποία εξετάζουμε είναι χώρα που ήδη από το 1776 συνέταξε τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας⁸⁵. Έγινε Ομοσπονδιακή Συνταγματική Δημοκρατία με το τρέχων σύνταγμά της να ισχύει ήδη από το 1787. Η επικύρωσή της ως ενιαία Δημοκρατία με ισχυρή κεντρική κυβέρνηση έγινε από τον αμέσως επόμενο χρόνο. Το 1791 υπογράφεται η Χάρτα των Δικαιωμάτων που εξασφαλίζει το εναρκτήριο λάκτισμα για την μετέπειτα εξασφάλιση των θεμελιωδών πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών με τη σφραγίδα του

⁸³ Joseph S. Nye Jr, *Ήπια Ισχύς. Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική* (Αθήνα: Παπαζήση, 2005), σ. 14.

⁸⁴ Joseph S. Nye Jr, 'Public Diplomacy and Soft Power', *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616:1 (2008), 94-109 (σ. 95).

⁸⁵ Serge Bernstein, *Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20^ο αιώνα*, (Αθήνα: Ποιότητα-Hachette, 2007), σ. 55.

νόμου. Η Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων μεταξύ άλλων, προασπίζει την ελευθερία του λόγου, την ελευθερία στη θρησκεία, το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι. Επίσης, απαγορεύει την αδικαιολόγητη έρευνα και σύλληψη, τις σκληρές και ασυνήθιστες τιμωρίες και την αυτοενοχοποίηση κατόπιν πίεσης. Αναμφισβήτητα ένας από τους γραπτούς πρόγονους των σημερινών εγγράφων περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁸⁶. Ο αντίκτυπος των πολιτειακών εφαρμογών των ΗΠΑ επηρέασε όλο τον κόσμο και ειδικά την Ευρώπη όπως για παράδειγμα «Τέσσερις Ελευθερίες» του Franklin D. Roosevelt⁸⁷. Βλέπουμε ότι το αμερικανικό μοντέλο υπαγορεύει ένα κράτος θεμελιωμένο στις φιλελεύθερες αρχές.

Είναι συνεπώς σημαντικό για την άσκηση ήπιας μορφής ισχύος ποια θα είναι τα πολιτικά ιδεώδη που αντιπροσωπεύει μία χώρα. Όπως αναφέρει συνοπτικά ο Nye όταν οι χώρες “ντύνουν” την ισχύ τους με ελκυστικά πολιτεύματα και ιδεολογίες τότε οι υπόλοιπες προθυμοποιούνται να την ακολουθήσουν⁸⁸. Αυτό ακριβώς έκανε η Βρετανία το 19^ο αιώνα και η Αμερική το δεύτερο μισό του 20^{ου}. Το ελεύθερο εμπόριο, το χρυσό, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Παγκόσμια Οργάνωση Εμπορίου και τα Ηνωμένα Έθνη είναι αποτελέσματα ενός φιλελεύθερου και δημοκρατικού αέρα που μαρτυρούσε νομιμοποιημένους κανόνες και θεσμούς. Η ιδανικότερη και μάλλον η μόνη μορφή πολιτειακού συστήματος που μπορεί να θέλξει τους λαούς είναι η δημοκρατία μαζί με τα φιλελεύθερά της ιδανικά. Για παράδειγμα η προώθηση της δημοκρατίας μέσω της οργάνωσης USAID (*United States Agency for International Development*) βρήκε πρόσφορο έδαφος ιδιαίτερα στην μετακομμουνιστική εποχή⁸⁹. Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο το 40% των 20 μετακομμουνιστικών χωρών ξεκίνησαν την οργάνωση επαναστάσεων κατά των προϋπαρχόντων αυταρχικών καθεστώτων επηρεαζόμενες από τη διάχυση δημοκρατικών αντιλήψεων με πρωτεργάτη τις ΗΠΑ⁹⁰. Το πολίτευμα ανήκει σε μία από τις συνιστώσες της ήπιας ισχύος διότι το μοντέλο της φιλελεύθερης δημοκρατίας ασκεί έλξη ακόμη και στις αυταρχικές χώρες και αποτελεί έναν αδιαμφισβήτητο παράγοντα εξέλιξης⁹¹.

Στον αντίποδα όλων αυτών βέβαια έρχονται οι φωνές όλων εκείνων που υποστηρίζουν πως οι θεσμοί και το πολίτευμα σε καμία περίπτωση δεν οδηγεί στην

⁸⁶ Jamin B. Raskin, *Overruling Democracy. The Supreme Court vs the American People*. (London & New York: Routledge, 2004), σ. 36.

⁸⁷ Joseph S. Nye Jr, *The Powers to Lead* (New York: Oxford University Press, 2008), σ. 26.

⁸⁸ Joseph S. Nye Jr, *Ηπια Ισχύς...*, ό.π., σ. 45.

⁸⁹ Matthew Kroenig, Melissa McAdam and Steven Weber, 'Taking Soft Power Seriously', *Comparative Strategy*, Λονδίνο, 29:5 (2010), 412–431 (σ. 422).

⁹⁰ Στο ίδιο, σσ. 422-423.

⁹¹ Serge Bernstein, ό.π., σ. 59.

αποδυνάμωση των συνόρων, στην ενοποίηση της ανθρωπότητας με στόχο μια ειρηνική και πολλά υποσχόμενη παγκόσμια κοινότητα. Επομένως λίγη σημασία έχει αν ένα κράτος είναι δημοκρατικό ή προάγει φιλειρηνικές διαθέσεις. Σημασία έχει αν είναι ισχυρό γιατί μόνο οι ισχυροί μπορούν να κάνουν ότι θέλουν. Δεν πρόκειται να διαφωνήσουμε με τα παραπάνω, εφόσον και η ίδια η ιστορία ανά τους αιώνες έχει αποδείξει ότι τα κράτη είναι και θα παραμείνουν οι βασικοί παίκτες του συστήματος. Πρακτικά δεν υπάρχει παγκοσμιοποιημένη κοινωνία αλλά ισχυρές περιφερειακές δυνάμεις. Αρκεί να κοιτάξουμε την παγκόσμια οικονομία και τις συναλλαγές. Τα αδύναμα κράτη όχι μόνο συμμετέχουν πολύ λιγότερο στα οικονομικά δρώμενα αλλά πολλές φορές εκτίθενται στις εξωτερικές πιέσεις των διεθνών οικονομικών δυνάμεων. Όσον αφορά το πολίτευμα είναι δεδομένο ότι η δημοκρατία και ο φιλελευθερισμός δεν αποτελούν δικλείδα ασφαλείας για μια ομαλή συμβίωση. Υπάρχει αφενός η περίπτωση της δημοκρατικής Αθήνας –δηλαδή της σπουδαιότερης και μεγαλύτερης δημοκρατίας όλων των εποχών- και της αμερικανικής δημοκρατίας δηλαδή της μόνης δημοκρατίας το 18^ο αιώνα που ευθύνονται όχι μόνο για επιθετικούς πολέμους αλλά ακόμη και για γενοκτονίες λιγότερο ισχυρών κοινωνιών όπως οι Μήλιοι και οι αυτόχθονες της Βορείου Αμερικής⁹². Τρανό παράδειγμα και πιο πρόσφατα ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος που έδειξε ότι τα ισχυρά κράτη παρά το γεγονός ότι είναι αλληλοεξαρτώμενα και δεμένα τελικά μπορεί και να φτάσουν σε καταστάσεις πολέμου και με άλλες χώρες αλλά και μεταξύ τους⁹³. Ούτε και με τις παραπάνω παραδοχές θα διαφωνήσουμε. Θα δείξουμε όμως στο δεύτερο μέρος της εργασίας ότι παρά το γεγονός ότι η Αμερική υπήρξε το πιο ισχυρό κράτος ήταν αρκετές οι φορές που δεν κατάφερε να πετύχει αυτό που θέλει. Τέλος η βασική μας διαφωνία είναι πως με τον όρο ισχυρό πλέον δεν νοείται ένα μόνο στρατιωτικά και οικονομικό κράτος αλλά ένα κράτος που είναι σε θέση να προκαλεί θαυμασμό και έλξη.

Εκτός από ένα φιλελεύθερο και δημοκρατικό πολίτευμα, σημαντικός δρων στη χάραξη πολιτικής μίας χώρας αλλά τώρα στο εξωτερικό περιβάλλον, είναι η συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς καθώς αποτελεί απόδειξη ότι η χώρα που συμμετέχει σε αυτούς, σκοπό έχει να προωθήσει τη συναίνεση προκειμένου να υπάρχει ειρήνη, σταθερότητα και κοινωνική αρμονία και εντός της χώρας αλλά και στο διεθνές σύστημα εν γένει. Η ενδυνάμωση των διεθνών οργανισμών και η δημιουργία καθεστώτων συλλογικής ασφάλειας μειώνει τον κίνδυνο πολέμου και δημιουργεί μηχανισμούς ειρηνικής επίλυσης

⁹² Παναγιώτης Ήφαιστος, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό: Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2003), σ. 436.

⁹³ Theodore Pelagidis and Harry Papatotiriou, 'Globalization or regionalism? States, markets and the structure of international trade', *Review of International Studies*, 28:3 (2002), 519-535 (σ. 522).

των διακρατικών διαφορών⁹⁴. Η συμμετοχή μίας χώρας σε διεθνείς οργανισμούς διευκολύνει σε πρώτη φάση τη συνεργασία της με τις υπόλοιπες και θέτουν αμφίροπες «κανόνες συμπεριφοράς» εντός του διεθνούς συστήματος. Επίσης αυξάνει το κόστος σε τυχόν παραβατικά κράτη που δεν ακολουθούν τις συμφωνηθείσες νόρμες και τους «κώδικες συμπεριφοράς»⁹⁵. Όλες οι χώρες επιδιώκουν την προώθηση των εθνικών τους συμφερόντων στην εξωτερική πολιτική. Παίζει όμως σπουδαίο ρόλο τα μέσα και με ποιον τρόπο θα ασκηθεί αυτή η εξωτερική πολιτική, ώστε να πετύχουμε τους στόχους μας. Σ' αυτό το σημείο θυμίζουμε ότι ο στόχος είναι η επίτευξη μέσω συνεργασίας και όχι απειλής ή εξαγοράς των υπόλοιπων χωρών.

Υπάρχουν βέβαια και οι φωνές που προέρχονται συνήθως από τη ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, οι οποίες δεν αναγνωρίζουν τους διεθνείς οργανισμούς ως εργαλεία ενός αληθινού και ουσιαστικού διεθνούς δικαίου. Οπότε κατ' επέκταση και η συμμετοχή σε αυτούς, εκ μέρους των κρατών δεν θα έπρεπε να δηλώνει αυτομάτως και κριτήρια αξιοκρατίας και ισοτιμίας που θα έπρεπε να αποτελούν συνεπώς και πόλο έλξης για τους υπόλοιπους⁹⁶. Συνεπώς η ειρήνη δεν κατοχυρώνεται από τους διεθνείς οργανισμούς και τα υπάρχοντα υβριδικά καθεστώτα ασφάλειας, αλλά από ένα σύστημα ισορροπίας δυνάμεων⁹⁷. Αν προσπεράσουμε την παραδοχή ότι το έθνος – κράτος παραμένει ο κεντρικός δρων του συστήματος δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι ο ρόλος τους έχει υπάρξει καθοριστικός ακόμη κι αν μιλάμε για ένα δεύτερο ή τρίτο επίπεδο δράσης. Οι διεθνείς θεσμοί και οργανισμοί δεν μπορούν να λαμβάνουν αποφάσεις εκ μέρους των κρατών, αλλά ακόμη και η αποστολή ειρηνικών δυνάμεων σε περιόδους πολέμου δεν είναι αμελητέα δράση αφού γίνεται προς όφελος ενός λαού.

Οι αμερικανικές αξίες μπορεί να απωθούν κάποιους, ενώ την ίδια ώρα προσελκύουν άλλους. Για παράδειγμα, ο ατομικισμός, φεμινισμός, ελεύθερη έκφραση σεξουαλικότητας, είναι ελκυστικά στοιχεία για πολλούς, αλλά απωθητικά για ορισμένους, ιδιαίτερα φονταμενταλιστές. Φυσικά, ο θαυμασμός στις αξίες δε σημαίνει ότι όλοι θέλουν να μιμηθούν όλα όσα εφαρμόζουν οι Αμερικανοί⁹⁸. Στην Ανατολική Ευρώπη, επικρατεί η

⁹⁴ Αθανάσιος Γ.Πλατιάς, *Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Παπαζήση, 1995), σ. 39.

⁹⁵ Στο ίδιο.

⁹⁶ Όντως σε αρκετά πεδία εφαρμογής παρατηρούμε άνιση μεταχείριση των κρατών μελών. Στο πλαίσιο του ΟΗΕ για παράδειγμα το δικαίωμα αρνησικυρίας που διαθέτουν μόνο τα πέντε ισχυρά τα οποία είναι και τα μόνιμα κράτη μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας είναι ένα αμφιλεγόμενο γεγονός που αναταράσσει αν μη τι άλλο τη θεμελιώδη αρχή του διεθνούς δικαίου όσον αφορά τη διακρατική ισοτιμία βλ. Ήφαιστος Παναγιώτης, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης* (Ποιότητα, Αθήνα 2006), σ. 139.

⁹⁷ Αθανάσιος Γ.Πλατιάς στο *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Εσωτερικές και διεθνείς παράμετροι*, (Αθήνα, Οδυσσεύς, 1994), σ.167.

⁹⁸ Joseph S. Nye Jr, 'The Information Revolution and American Soft Power', *Asia- Pacific Review*, 9:1 (2002), 60-76 (σ. 73).

τάση υιοθέτησης των αμερικανικών αρχών για ελευθερία, αλλά δεν προτιμούν ένα αμερικανικό φιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο. Γενικά στη Ευρώπη, η Αμερική επικροτείται για την εκμετάλλευση των οικονομικών ευκαιριών, την επιβολή του νόμου, τη θρησκευτική ελευθερία και την καλλιτεχνική πολυπλοκότητα. Όμως ελάχιστοι θεωρούν τις ΗΠΑ επιθυμητό μοντέλο για άλλες χώρες. Ακόμη κι αν τελικά νιώθουμε έλξη για την Αμερική δε σημαίνει ότι θέλουμε ή μπορούμε να υιοθετήσουμε τις αρχές τις οποίες πρεσβεύει. Αυτό συμβαίνει γιατί στην εκάστοτε χώρα υπάρχει η βάση μιας ιστορίας και μιας κουλτούρας που δεν μπορεί πάντα να εκκολάπτεται σε οποιοσδήποτε κοινωνικές αλλαγές. Και ειδικά όμως οι ευρωπαϊκές χώρες αρχίζουν τώρα ακόμη περισσότερο από πριν να θέλουν να διαφοροποιηθούν από τους Αμερικάνους. Αυτή τη διαφοροποίηση ήρθε να την κάνει πιο διακριτή ο πόλεμος του Ιράκ.

Η δημοτικότητα των ΗΠΑ δεν ήταν πάντα σταθερή . Φυσικά, πιο τρανταχτό παράδειγμα μείωσης της θελκτικότητας των ΗΠΑ, άρα και της ήπιας ισχύος, είναι οι δημοσκοπήσεις μετά τον πόλεμο του Ιράκ το 2003. Βέβαια, τα άτομα αντιτίθενται στην αμερικανική πολιτική και τις επιλογές της κυβέρνησης Μπους, ξεχωρίζοντας την αμερικανική κουλτούρα και τον αμερικανικό λαό. Ιδιαίτερα όμως την εποχή της πληροφόρησης είναι ακόμη πιο σημαντικό οι αξίες που προβάλλονται να συνάδουν με την εξωτερική πολιτική της χώρας, αλλιώς οποιαδήποτε ενέργεια θα φαίνεται υποκριτική και θα προκαλεί τα αντίθετα αποτελέσματα⁹⁹. Το φαινόμενο αυτό θα το δούμε να συμβαίνει κυρίως με τον πόλεμο στο Ιράκ κάτι που προκάλεσε βαθύ ρήγμα στην ήπια ισχύ των Ηνωμένων Πολιτειών και θα το εξετάσουμε εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο.

⁹⁹ Στο ίδιο.

2.4. Δημόσια Διπλωματία

Αυτό το υποκεφάλαιο θα το αφιερώσουμε αποκλειστικά στη μία εκ των φύσεων της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ καθώς πρόκειται για ένα από τα πλέον αμφιλεγόμενα ζητήματα. Για άλλους, κορυφαίο εργαλείο προσέλκυσης των υπολοίπων, κατά άλλους εργαλείο ύψιστης προπαγάνδας. Ο λόγος για τη δημόσια διπλωματία, εργαλείο που κινητοποιεί και χρησιμοποιεί τα μέσα της ήπιας ισχύος ώστε να έλξει τους υπόλοιπους δρώντες¹⁰⁰. Πολύ συνοπτικά θα πούμε ότι η δημόσια διπλωματία ουσιαστικά βασίζεται στη διασπορά των πληροφοριών που μπορούν να παραγάγουν γρήγορα ή να εμποδίσουν ένα αποτέλεσμα, εξού και θεωρείται από τα δυνατά όπλα που διαθέτει η ήπια ισχύς. Απευθύνεται κατά κύριο λόγο στους πολίτες και όχι στις κυβερνήσεις¹⁰¹.

Η διπλωματία έχει καθιερωθεί ήδη από την αρχαιότητα ως όργανο εξωτερικής πολιτικής για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων σκοπών και τη διευθέτηση διακρατικών διαφορών¹⁰². Αυτό θεωρείται γενικά ότι εξυπηρετεί η διπλωματία. Ο Καναδός διπλωμάτης Gordon Smith πήγε ένα βήμα πιο πέρα εξηγώντας ότι η διπλωματία είναι η τέχνη να ικανοποιείς τα εθνικά συμφέροντα μέσα από την πρακτική της πειθούς. Αυτή η τελευταία προσέγγιση ήρθε πιο κοντά σε αυτό που ονομάζεται δημόσια διπλωματία¹⁰³. Γενικά ωστόσο, όπως είπαμε και στα προηγούμενα υποκεφάλαια, οι πηγές ήπιας ισχύος είναι περισσότερο αργές, περισσότερο διάσπαρτες και περισσότερο δυσκίνητες από τις πηγές σκληρής ισχύος, όταν μάλιστα δε βρίσκονται υπό κυβερνητικό έλεγχο. Παρ' όλα αυτά οι χώρες έχουν χρησιμοποιήσει πολλές φορές το πολύ σπουδαίο εργαλείο της ήπιας ισχύος, τη δημόσια διπλωματία που φυσικά τότε δεν είχε μορφοποιηθεί με κάποιον ορισμό. Τα κράτη αντιλαμβάνονταν ανέκαθεν τη σπουδαιότητα ενός καλού κι ελκυστικού προφίλ. Ήδη από το 1883 κι ενώ ο γαλλορωσικός πόλεμος είχε μόλις τελειώσει η Γάλλοι αντελήφθησαν τη σπουδαιότητα της επικοινωνίας και προσπάθησαν να εργαστούν πάνω στη διάχυση της γλώσσας τους¹⁰⁴. Ειδικά μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, είχαμε μία στρατηγική επιτάχυνση προσπαθειών για ανάπτυξη ήπιας ισχύος με τις ΗΠΑ να γίνονται ο βασικός στόχος αποδοχής πληροφοριών από άλλες χώρες. Ακόμη και πριν την είσοδο

¹⁰⁰ Joseph S. Nye, Jr, 'Public Diplomacy and Soft Power', *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616:1 (2008), 94-109 (σ. 95).

¹⁰¹ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr, *CSIS Commission On Smart Power. A Smarter, More Secure America*, (Washington: CSIS, Center for Strategic & International Studies, 2007), σ. 47.

¹⁰² Πάρις Βαρβαρούσης, *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο αιώνα*, (Αθήνα: Παπαζήση, 2004), σ. 286.

¹⁰³ Στο ίδιο.

¹⁰⁴ Joseph S. Nye Jr, 'The Information Revolution and American Soft Power', *Asia- Pacific Review*, 9:1,(2002), 60-76 (σ.70).

της χώρας στον πόλεμο, Βρετανία και Γερμανία έκαναν εντατικές προσπάθειες να δημιουργήσουν καλές εντυπώσεις στην Αμερική¹⁰⁵.

Οι ΗΠΑ αν και προσχώρησαν σχετικά καθυστερημένα στην ιδέα της χρησιμοποίησης πληροφοριών και κουλτούρας για διπλωματικούς σκοπούς, στην πορεία την έλαβαν σοβαρά υπόψη τους, με αφετηρία το 1917 όταν ο πρόεδρος Woodrow Wilson όρισε τον έμπιστο φίλο του George Creel να ηγηθεί μίας επιτροπής που στόχο είχε την πληροφόρηση του κοινού όσον αφορά τον πόλεμο και μάλλον να προκαλέσουν την συμπαράσταση του για την συμμετοχή της χώρας¹⁰⁶. Ο τότε πρόεδρος ανακοίνωσε για πρώτη φορά, με τα γνωστά *Δεκατέσσερα Σημεία* του, την ανάγκη καθιέρωσης της ανοικτής διπλωματίας στις διακρατικές συναλλαγές. Το πρώτο σημείο υπογραμμίζει την ανάγκη για ανοικτή ενημέρωση της κοινής γνώμης σε θέματα που αφορούν διπλωματικές διαβουλεύσεις πάντα με ειλικρίνεια και δημοσίως χωρίς τη συμμετοχή κανενός είδους ιδιωτικής διεθνούς συνεννόησης¹⁰⁷. Από πολύ νωρίς οι πολιτικοί και οι διπλωμάτες συνειδητοποίησαν ότι τα συμφέροντα των κρατών συνορεύουν με τη διασφάλιση της ειρήνης και της παγκόσμιας σταθερότητας¹⁰⁸.

Η δεκαετία του 20 και του 30 με την ανακάλυψη του ραδιοφώνου και της κάμερας αντίστοιχα συνέβαλαν στο να δοθούν και νέα εργαλεία στη δημόσια διπλωματία της εποχής. Και η επόμενη κυβέρνηση Roosevelt αντιλήφθηκε και αυτή την χρησιμότητα της πληροφόρησης ιδρύοντας το Γραφείο Πληροφοριών Πολέμου (OWI) χρησιμοποίησε μέχρι και το νεοσύστατο τότε Hollywood να αποτυπώνει την αίσθηση ενός αμερικάνικου πατριωτισμού¹⁰⁹. Τη περίοδο εκείνη και τα ολοκληρωτικά καθεστώτα δείχνουν να νοιάζονται ιδιαίτερος για τη διάχυση πληροφοριών παρότι θα πίστευε κανείς ότι το μόνο τους μέλημα θα έπρεπε να ήταν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η προπαγάνδα από πλευράς ολοκληρωτικών κυβερνήσεων υπήρξε μία από τις βασικές της δραστηριότητες. Δεν αρκέστηκαν μόνο στην απαγόρευση αλλά προχώρησαν και στην κατασκευή, την ανασύνθεση και την παραποίηση του ιστορικού παρελθόντος ώστε να χειραγωγήσουν τη κοινή γνώμη. Για το σκοπό αυτό επιστρατεύτηκαν το έντυπο και το νεοεμφανιζόμενο τότε ραδιόφωνο. Η συχνή επανάληψη ακόμη και των πιο παράδοξων ιδεών και ειδήσεων

¹⁰⁵ Joseph S. Nye, Jr, 'Public Diplomacy and Soft Power', ό.π., σ. 96.

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σ. 97.

¹⁰⁷ Πάρις Βαρβαρούσης, ό.π., σ. 290.

¹⁰⁸ Στο ίδιο.

¹⁰⁹ Joseph S. Nye, Jr, 'Public Diplomacy and Soft Power', ό.π., σσ. 97-99.

ήταν σε θέση να πείσουν τους πολίτες τέτοιων κρατών αφού δεν υπήρχε η δυνατότητα αμφισβήτησης¹¹⁰.

Πραγματική επένδυση στη δημόσια διπλωματία δόθηκε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου με τη δημιουργία δύο νέων ραδιοφωνικών σταθμών *Ελευθερία και Ελεύθερη Ευρώπη*¹¹¹. Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου οι Ηνωμένες Πολιτείες έχοντας τη θέση τους πλέον εδραιωμένα και με το αντίπαλο δέος να μην υπάρχει πια, νοιάζονταν περισσότερο για τα χρήματα των ταμείων τους και θεώρησαν απαραίτητο να μειωθούν δαπάνες που είχαν σχέση με τα μέσα της ήπιας ισχύος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ότι η δημοσίευση εφημερίδων εξωτερικής πολιτικής μειώθηκε περίπου στο μισό. Στα χρόνια που ακολούθησαν η κυβερνητική πολιτική δεν έδινε καμία ιδιαίτερη προσοχή ούτε ενδιαφέρον να επενδύσει σε δημόσια διπλωματία τουλάχιστον μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2001¹¹².

Η σύγχρονη δημόσια διπλωματία για να θεωρείται πετυχημένη πρέπει να ακολουθεί τις αλλαγές και τις ανάγκες των καιρών. Η προβολή θετικών εικόνων μιας χώρας δεν είναι κάτι το καινούριο, αλλά οι συνθήκες προβολής της ήπιας ισχύος έχουν αλλάξει άρδην τα τελευταία χρόνια. Καταρχήν, οι περισσότερες χώρες στον κόσμο είναι δημοκρατίες. Το ψυχροπολεμικό μοντέλο, αν και έδωσε πολλά, δεν προσφέρεται πια ως οδηγός στη δημόσια διπλωματία. Η πληροφοριακή επανάσταση και η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας αλλάζουν και σμικρύνουν τον κόσμο. Αλλά παράλληλα, δημιουργούνται κοινότητες και δίκτυα τα οποία υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα. Υπερεθνικές εταιρείες και μη κυβερνητικοί παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων και των τρομοκρατών θα διαδραματίζουν μεγαλύτερο ρόλο και θα είναι κάτοχοι ήπιας ισχύος, προσελκύοντας πολίτες. Οι πολιτικές αποτελούν, στην περίπτωση αυτή, στοιχείο ανταγωνισμού για νομιμότητα, θελκτικότητα και ισχύ και ποικίλλουν ως κατωτέρω. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι Αμερικανοί ενδιαφέρονταν περισσότερο για περικοπές δαπανών και όχι για επενδύσεις στην ήπια ισχύ. Ελάχιστοι αντιλαμβάνονταν ότι με μια επανάσταση της πληροφορίας σε εξέλιξη, η ήπια ισχύς αποκτούσε περισσότερη σημασία. Μόνο μετά το Σεπτέμβριο του 2001 ανακάλυψαν εκ νέου οι Αμερικανοί τη σπουδαιότητα της επένδυσης στα μέσα ήπιας ισχύος ξεκινώντας μία νέα συζήτηση τόσο για τη χρήση της όσο και τη χρησιμότητά της κυρίως στο χώρο της Μέσης Ανατολής¹¹³.

¹¹⁰ Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789 –1945: Από τη Γαλλική Επανάσταση μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, (Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 2001) σ.353.

¹¹¹ Στο ίδιο.

¹¹² Στο ίδιο, σ. 98.

¹¹³ Jan Melissen, *The New Public Diplomacy: Soft Power In International Relationships*, (New York: Palgrave Macmillan, 2005) σ. xx.

Υπάρχουν τρεις διαστάσεις δημόσιας διπλωματίας που για κάποιους άλλους θεωρείται προπαγάνδα, για άλλους δημόσιες σχέσεις, και για αρκετούς το ύψιστο εργαλείο της ήπιας ισχύος. Και οι τρεις είναι σημαντικές και χρειάζονται διαφορετικές αναλογίες άμεσης κυβερνητικής πληροφόρησης και μακροχρόνιων πολιτιστικών σχέσεων.

Η πρώτη και αμεσότερη διάσταση είναι η καθημερινή επικοινωνία, που έχει να κάνει με την ερμηνεία του περιεχομένου των αποφάσεων για θέματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Εδώ η προσοχή επικεντρώνεται στο πως θα είναι το περιεχόμενο των ανακοινώσεων στα ΜΜΕ. Το βάρος συνήθως δίνεται στα εσωτερικά μέσα ενημέρωσης. Δεν θα έπρεπε όμως να αμελείται ο τρόπος σύνταξης και παρουσίασης των ανακοινώσεων και απέναντι στους ξένους δημοσιογράφους αφού είναι ιδιαίτερος σημαντικό πως εκλαμβάνονται εκείνοι την πρώτη αυτή διάσταση της δημόσιας διπλωματίας¹¹⁴. Η εικόνα που εκείνη θα σχηματίσουν, είναι ακριβώς και αυτή την οποία θα μεταφέρουν στην πατρίδα τους. Λόγω της μεγάλης τεχνολογικής ανάπτυξης, στη σύγχρονη εποχή είναι πολύ πιο δύσκολο να φιλτραριστούν οι πληροφορίες και να αποδειχτεί η όχι η αξιοπιστία τους. Για τον λόγο αυτό τα μέσα ενημέρωσης στη σύγχρονη εποχή καλούνται να είναι περισσότερο ετοιμοπόλεμο όσον αφορά τη διαχείριση μίας πιθανής δύσκολης συγκυρίας¹¹⁵.

Η δεύτερη διάσταση είναι η στρατηγική επικοινωνία, με την οποία αναπτύσσεται μια σειρά απλών θεμάτων, όπως περίπου συμβαίνει σε μια πολιτική ή διαφημιστική εκστρατεία. Ειδικά θέματα χρειάζονται ιδιαίτερες πολιτικές πρωτοβουλίες. Για παράδειγμα, όταν η κυβέρνηση Reagan αποφάσισε να εφαρμόσει την απόφαση του ΝΑΤΟ και να ακολουθήσει μια πολιτική ανάπτυξης πυραύλων, ενώ παράλληλα διαπραγματευόταν την απομάκρυνση των εγκατεστημένων σοβιετικών πυραύλων μέσου βεληνεκούς, η ΕΣΣΔ αντέδρασε με μια εκτεταμένη εκστρατεία προκειμένου να επηρεάσει την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη και να καταστήσει αδύνατη την εγκατάσταση των αμερικανικών πυραύλων¹¹⁶.

Η τρίτη διάσταση της δημόσιας διπλωματίας είναι η ανάπτυξη διαρκών και πολύχρονων σχέσεων με πρόσωπα-κλειδιά μέσω υποτροφιών, ανταλλαγών, σεμιναρίων, συνεδρίων και πρόσβασης με μέσα ενημέρωσης. Σε τέτοιες ανταλλαγές

¹¹⁴ Joseph S. Nye Jr, 'Public Diplomacy and Soft Power', ό.π., σ. 101.

¹¹⁵ Στο ίδιο.

¹¹⁶ Στο ίδιο, σ. 102.

έχουν περιληφθεί περισσότεροι από 200 σημερινοί ή πρώην αρχηγοί κρατών, σημειώνοντας ότι οι μισοί από τους ηγέτες των χωρών του συνασπισμού εναντίον της τρομοκρατίας ήταν κάποτε μέλη τέτοιων αποστολών. Καθεμία από τις τρεις αυτές διαστάσεις δημόσιας διπλωματίας παίζει ένα σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια να δημιουργηθεί μια ελκυστική εικόνα μιας χώρας και αυτό μπορεί να βελτιώσει τις προοπτικές της προκειμένου να φτάσει στα επιθυμητά αποτελέσματα, και βεβαίως και οι τρεις αλληλοεξαρτώνται¹¹⁷.

Υπάρχει ωστόσο και η ειδική περίπτωση της Μέσης Ανατολής, η οποία αποτελεί μία ιδιαίτερη πρόκληση για την αμερικανική ήπια ισχύ και δημόσια διπλωματία αφού ανέκαθεν αποτελούσε σημαντικό πεδίο δράσης των ΗΠΑ είτε είχε να κάνει με την προσπάθεια της χώρας να περιορίσει την σοβιετική επιρροή, είτε γιατί διαχρονικά αποσκοπεί στη διασφάλιση αποθεμάτων πετρελαίου για την παγκόσμια οικονομία και ασφάλεια για το Ισραήλ. Αυτή την ειδική περίπτωση θα την εξετάσουμε στο επόμενο κεφάλαιο όπου θα δούμε την προσπάθεια του πρώην προέδρου Bush να μεταμορφώσει τη Μέση Ανατολή και κατά πόσο τελικά το πέτυχε.

Εν κατακλείδι η επιτυχημένη δημόσια διπλωματία συνίσταται στη νέα εποχή όχι απλά ως μία διπλωματία μεταξύ των κυβερνήσεων αλλά ως διπλωματία μεταξύ των λαών¹¹⁸. Η νέα εποχή της πληροφορίας, των ανοιχτών συνόρων και της ελεύθερης διακίνησης ατόμων και αγαθών υπαγορεύει όμως διαφάνεια και ειλικρίνεια αλλιώς το μέσο της δημόσιας διπλωματίας δε θα μπορεί να αποβεί χρήσιμο στην εξωτερική πολιτική μίας χώρας και αυτό ακριβώς θα εξετάσουμε και στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

¹¹⁷ Στο ίδιο.

¹¹⁸ Πάρις Βαρβαρούσης, ό.π., σ. 290.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η πρακτική εφαρμογή της ήπιας ισχύς κατά τη διακυβέρνηση του George W. Bush και οι περιπτώσιολογικές μελέτες

3.1. Στον απόηχο της 11^{ης} Σεπτεμβρίου

Έχοντας μελετήσει στο προηγούμενο κεφάλαιο τι ακριβώς είναι η έννοια της ισχύος και τι ακριβώς πρεσβεύουν οι επιμέρους κατηγοριοποιήσεις της αλλά και κατά πόσο η Αμερική υπήρξε κράτος ισχύος, σε αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε τη συγκεκριμένη περίοδο της κυβέρνησης George W. Bush 2001 – 2009 και κυρίως τις τρεις μεγάλες κρίσεις στην αμερικανική ιστορία, τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και τους πολέμους σε Αφγανιστάν και Ιράκ. Όπως αναφέραμε και στο προοίμιο, ο λόγος που θα εξετάσουμε διεξοδικά αυτές τις περιόδους είναι για να φτάσουμε στο συμπέρασμα αν τελικά ο πρώην πρόεδρος έκανε καλή χρήση των μέσων ήπιας ισχύος που διέθετε η Αμερική. Ξεκινάμε από τα τρομοκρατικά χτυπήματα γιατί όχι μόνο συνετάραξαν όλο το παγκόσμιο γίνεσθαι και άλλαξαν μία για πάντα την ιστορία του κόσμου, αλλά και γιατί πάνω στον βαρύγδουπο απόηχό τους βασίστηκε ο τότε πρόεδρος της Αμερικής ώστε να βρει την αιτία ή για τους περισσότερους την αφορμή, ώστε να κάνει τις μετέπειτα επιθετικές του κινήσεις¹¹⁹.

Όταν ξέσπασε η είδηση για τα τρομοκρατικά χτυπήματα, ο πρόεδρος βρισκόταν σε ένα σχολείο και παρακολουθούσε το μάθημα των μικρών παιδιών. Οι κάμερες που κατέγραφαν τότε την επίσκεψη έδειξαν το πρόσωπο του προέδρου να αλλάζει και να παίρνει μια ανέκφραστη παγωμένη μορφή προφανώς από το σοκ. Ωστόσο δεν σταμάτησε το μάθημα των παιδιών για να μην τα τρομάξει όπως ανέφερε και ο ίδιος σε συνέντευξη που έδωσε στο κανάλι του *National Geographic*¹²⁰. Ακόμη και μετά από δέκα χρόνια, η εικόνα του προέδρου να παγώνει ίσως είναι η μόνη απόδειξη και απάντηση στα σενάρια συνωμοσίας που θέλουν την ίδια την κυβέρνηση να έχει κατασκευάσει τις επιθέσεις¹²¹. Φτάνει κανείς στο σημείο να τον νιώθει και να τον συμπονά. Καλή χρήση

¹¹⁹ Πάρις Βαρβαρούσης, *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο αιώνα* (Αθήνα: Παπαζήση, 2004), σ. 417.

¹²⁰ National Geographic, *President George W. Bush: The 9/11 Interview*, 11 Σεπτεμβρίου. 2011, <http://www.youtube.com/watch?v=ke_OgE_V6tQ> [πρόσβαση 15 Ιουνίου 2012].

¹²¹ *Zeitgeist, The Movie*, Peter Joseph. GMP LLC. 2007.

ήπιας ισχύος; Η αντίδραση του προέδρου τότε ήταν λογικά αυθόρμητη οπότε δεν μπορούμε να μιλάμε για ήπια ισχύ. Άσχετα αν προκάλεσε ίδια αποτελέσματα.

Λίγες ώρες αργότερα, στο προεδρικό διάγγελμα που εδόθη ο πρώην πρόεδρος κατάφερε σε ένα βαθμό να κάνει καλή πρακτική της πειθούς και της συναισθηματικής αφύπνισης χρησιμοποιώντας εθνικά σύμβολα και λέξεις ηχηρές στα αυτιά των πολιτών. Ήταν λιτός, περιεκτικός, κάνοντας ξεκάθαρο ποιος ήταν ο κακός της υπόθεσης και ποια στρατηγική θα ακολουθηθεί για την πάταξη της τρομοκρατίας. Ταυτόχρονα κατάφερε να αφυπνίσει το πατριωτικό αίσθημα και να προειδοποιήσει ότι όσοι ήταν υπεύθυνοι για την τραγωδία αλλά και όσοι τους υπέθαλπταν θα πλήρωναν για τις απεχθείς πράξεις τους. Βασικό στοιχείο στην ομιλία του ήταν επίσης και η αναφορά στους αρχηγούς άλλων κρατών για την αμέριστη συμπαράστασή τους, μία ομολογουμένως έξυπνη κίνηση και γιατί υποδηλώνει καλές δημόσιες σχέσεις και γιατί τους προδιαθέτει σε μία μελλοντική συμβολή τους, πιο πρακτική¹²². Το διάγγελμα έλαβε θερμότερης υποδοχής από τους Αμερικανούς πολίτες. Η τηλεθέαση εκτοξεύθηκε αφού εννέα στους δέκα είδαν το διάγγελμα του Λευκού Οίκου και μόνον το 12% σχολίασε ότι δεν είχε ενημερωθεί για την ανακοίνωση¹²³. Στο διάγγελμά του δίνει έμφαση στο τρίπτυχο θρησκεία- πατρίδα- οικογένεια και καταφέρνει να πετύχει τα δύο πρώτα στοιχεία ενός ηγέτη που κάνει καλή χρήση ήπιας ισχύος έτσι όπως τα έχει κατηγοριοποιήσει ο καθηγητής Joseph Nye στο βιβλίο του *The Powers to Lead* και παραθέτουμε στον επόμενο πίνακα (πίνακα 2).

¹²² George W. Bush, *Speaks from the Oval Office 9/11/2001 (September 11, 2001) The White House*, Internet Archive: Presidential Recordings. <http://archive.org/details/GWBush_Oval_Office_Address_20010911> [πρόσβαση 12 Νοεμβρίου 2012].

¹²³ Γιάννης Μαυρής, 'Ο Πόλεμος: Η Πρώτη Αποτίμηση των Πολιτικών και Κοινωνικών Συνεπειών της 11^{ης} Σεπτεμβρίου', *Τα Νέα*, 17 Δεκεμβρίου 2001, σ. 18.

πίνακας 2¹²⁴.

Οι αρετές ενός ηγέτη υπό το πρίσμα της ήπιας ισχύος.

Συναισθηματική Οξυδέρκεια	Ικανότητα Δημοσίων Σχέσεων
	Διαχείριση Συναισθημάτων
Επικοινωνιακό Χάρισμα	Πειθώ
	Παράδειγμα
	Σύμβολα
Ικανότητα Πρόβλεψης	Ελκυστικός στους οπαδούς
	Αποτελεσματικός

Μεθοδευμένη και καλή πρακτική ήπιας ισχύος μπορούμε επίσης να αναγνωρίσουμε όταν στις 14 Σεπτεμβρίου, τρεις μέρες μετά την επίθεση, πάνω στα ερείπια των Διδύμων Πύργων ανέβηκε στα χαλάσματα και αγκαλιά με έναν εργάτη κρατώντας ένα megaphone φώναξε ότι θα δοθεί δικαιοσύνη κάνοντας το πλήθος να φωνάζει ρυθμικά «USA». Είναι ξεκάθαρο ότι ο πρόεδρος εκεί ήθελε να τονίσει το ηθικό των ανθρώπων που εργάζονταν μέρα-νύχτα στα ερείπια αλλά και να δώσει την εικόνα μιας χώρας που παραμένει ενωμένη και δεν φοβάται κανέναν. Ο Bush αντιλαμβανόταν τότε ότι το σκηνικό θύμιζε χολιγουντιανή ταινία καταστροφής. Οι πρωταγωνιστές ήταν ο «καλός πρόεδρος», «το καλό και ηρωικό έθνος», «αθώα θύματα», ο «διαβολικός Bin Laden», η «κακή Αλ Κάλιντα», η «μεγάλη βιβλική καταστροφή», τρόμος, θυμός, θλίψη, και στο τέλος να επέλθει η δικαίωση του «αδικημένου ήρωα» που παίρνει το αίμα του πίσω. Ήταν τελικά ο Bush καλός πρόεδρος ή μήπως καλός ηθοποιός; Το σωστό ερώτημα δεν είναι αυτό. Ή τουλάχιστον αυτό το ερώτημα δεν μας αφορά την δεδομένη χρονική στιγμή. Το σωστό ερώτημα είναι αν είχε αποτέλεσμα αυτή η συμπεριφορά του τέως προέδρου. Επικαλούμενοι και πάλι το *The Powers to Lead* σχετικά με τις αρετές που θα έπρεπε να συνδυάζει ένας ηγεμόνας ώστε να κάνει πετυχημένη πολιτική, και σε αυτό το σημείο ο

¹²⁴ Joseph S. Nye Jr, *The Powers to Lead* (New York: Oxford University Press, 2008), σ. 83.

πρόεδρος δείχνει να έχει συναισθηματική αντίληψη, επικοινωνιακό χάρισμα και πειθώ
άρα πράττει αποτελεσματική ήπια ισχύ¹²⁵(πίνακας 2).

Με μία δεύτερη ματιά, θα μελετήσουμε κάποιες λεπτομέρειες για να κρίνουμε τις
κινήσεις του George W. Bush. Ανατριχιαστικές εικόνες, ομολογίες μαρτύρων που
σοκάρουν, αυτοθυσία, θλίψη και χάος. Το διαδίκτυο, ο τύπος και η τηλεόραση μετέδιδαν
συνεχώς εικόνες και μαρτυρίες που έκοβαν την ανάσα σε όλο τον κόσμο. Το χρονικό των
χτυπημάτων είναι λίγο – πολύ γνωστό. Το υλικό που συγκεντρώθηκε στην πορεία όσον
αφορά εκείνη την ημέρα καταδειχνει τη βαρβαρότητα της τρομοκρατικής πολλαπλής
επίθεσης¹²⁶. Ήταν λογικό λοιπόν η κοινή γνώμη να είναι συναισθηματικά θετικά
φορτισμένη υπέρ των Ηνωμένων Πολιτειών. Από μόνη της η τρομοκρατική επίθεση και η
τραγωδία που επήλθε ήταν ικανή να κινητοποιήσει τη συμπάρασταση όλου του κόσμου
ελλοχεύοντας και το συναίσθημα του φόβου, ότι αυτό που συνέβη στις ΗΠΑ μπορεί να
συμβεί και σε άλλες γωνίες του πλανήτη. Όλα τα παραπάνω στοιχεία καθώς και οι
χιλιάδες εικόνες που έκαναν το γύρο του κόσμου είναι από μόνα τους δυνατά στοιχεία και
λειτουργούν έστω και παραδόξως με τέτοιο τρόπο ώστε να αγκαλιάσουν όλοι τη
τραγωδία της χώρας. Παράγουν από μόνα τους ήπια ισχύ.

Τα αμερικανικά μέσα ενημέρωσης που υπάγονται στη δημόσια διπλωματία της
χώρας κάνουν καλή χρήση της ήπιας ισχύος αφού αναπαράγουν συνεχώς τις εικόνες
των επιθέσεων. Το να μεταδίδεται ξανά και ξανά το χτύπημα στους Διδύμους Πύργους
είχε ως στόχο να προκαλέσει φόβο και θυμό στους συμπατριώτες του και κατ' επέκταση
να νομιμοποιηθεί η επέμβαση ως ανώτερος ηθικός στόχος. Δημιουργεί ένα ψυχολογικό
αποτέλεσμα και στο εσωτερικό των ΗΠΑ αλλά και στους υπόλοιπους λαούς. Ας μη
ξεχνάμε ότι η διεθνής τρομοκρατία ήταν κάτι που αφορούσε όχι μόνο τις ΗΠΑ αλλά και
την Ευρώπη που είχε και αυτή πληγεί στο παρελθόν από παρόμοια περιστατικά ποτέ
όμως τέτοιας έκτασης και βίας όπως η περίπτωση που συζητούμε¹²⁷¹²⁸.

Πρακτικά, το επιτυχημένο άνοιγμα στην ήπια ισχύ, του Bush τη δεδομένη στιγμή,
το βλέπουμε στην εκτόξευση της δημοτικότητας του προέδρου. Οι τριάντα και πλέον

¹²⁵ Στο ίδιο.

¹²⁶ *AFTERWORDS: Stories and Reports from 9/11 and Beyond*. the Editors of salon.com, πρόλογος από David Talbot (New York: Washington Square Press, 2002) σ. 10.

¹²⁷ Μαίρη Μπόση, *Ελλάδα και Τρομοκρατία: Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, (Αθήνα- Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996) σ. 75.

¹²⁸ Ο όρος «διεθνής τρομοκρατία» αφορά το κύμα βίας που εισήχθη από τη Μέση Ανατολή στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Η μορφή αυτής της τρομοκρατίας πήρε πολλές φορές ακραίες διαστάσεις στον Ευρωπαϊκό χώρο. Αναφέρουμε ενδεικτικά τους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Μαρόκο (1972), το αεροδρόμιο του Ορλύ (1984), το Παρίσι (1986). Εξαιτίας τέτοιων περιστατικών υπήρξε κατά καιρούς ρήξη στις σχέσεις Ευρώπης με τον αραβικό κόσμο. βλ. Μαίρη Μπόση, *Ελλάδα και Τρομοκρατία: Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, (Αθήνα- Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996) σ.75.

δημοσκοπήσεις εθνικής εμβέλειας μετά την 11^η Σεπτεμβρίου έδειξαν ακριβώς αυτή τη τάση. Το έργο του Bush έτυχε της μεγαλύτερης αποδοχής στην ιστορία των δημοσκοπήσεων σε βάθος εξήντα χρόνων. Σημειωτέον ότι πριν από τις επιθέσεις το 51% μόνο των ερωτηθέντων έβλεπε θετικά το έργο του προέδρου ενώ τρεις μέρες μετά την 11^η Σεπτεμβρίου η δημοτικότητα του εκτοξεύθηκε στο 86%¹²⁹. Στον πίνακα που ακολουθεί αναφέρονται τα δέκα υψηλότερα ποσοστά αποδοχής προεδρικού έργου στις ΗΠΑ από το 1945 έως το 2001, όπως σημειώθηκαν σε δημοσκοπήσεις του Ινστιτούτου Gallup. Η αποδοχή του έργου του Bush όπως καταγράφηκε στις 21/22 Σεπτεμβρίου σημείωσε τα μεγαλύτερα καταγεγραμμένα ποσοστά.

πίνακας 3¹³⁰.

Τα υψηλότερα ποσοστά αποδοχής προεδρικού έργου στις ΗΠΑ (1945-2001)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΓΕΓΟΝΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
George W. Bush	21-22 Σεπτ. 2001	Τρομοκρατικές επιθέσεις 11 ^{ης} Σεπτ.	90 %
George W. Bush	11-14 Οκτ. 2001	Τρομοκρατικές επιθέσεις 11 ^{ης} Σεπτ.	89 %
George W. Bush	28 Φεβρ. έως 3 Μαρτ. 1991	Πόλεμος του Κόλπου	89 %
Harry S. Truman	1-5 Ιουν. 1945	Παράδοση Γερμανών στον Β' Π. Π.	87 %
George H. W. Bush	7-10 Μαρτ. 1991	Πόλεμος του Κόλπου	87 %
George H. W. Bush	14-17 Μαρτ. 1991	Πόλεμος του Κόλπου	86 %
George W. Bush	14-15 Σεπτ. 2001	Τρομοκρατικές επιθέσεις 11 ^{ης} Σεπτ.	86 %
Franklin D. Roosevelt	8-13 Ιαν. 1942	Β' Παγκόσμιος Πόλεμος	84 %
Franklin D. Roosevelt	25-31 Ιαν. 1942	Β' Παγκόσμιος Πόλεμος	84 %
George H. W. Bush	21-24 Μαρτ 1991	Πόλεμος του Κόλπου	84 %
John F. Kennedy	28 Απρ. έως 3 Μαΐου 1961	Πρώτος Αμερικανός αστροναύτης	83 %
George H. W. Bush	23-26 Ιαν. 1991	Πόλεμος του Κόλπου	83 %
George H. W. Bush	4-6 Απρ. 1991	Πόλεμος του Κόλπου	83 %

¹²⁹ Γιάννης Μαυρής, ό.π., σ. 18.

¹³⁰ Στο ίδιο.

Η κοινή γνώμη όμως δεν άργησε να αλλάζει γνώμη σταδιακά και να στρέφεται κατά των κυβερνητικών πολιτικών επιλογών με καθοριστικό πλήγμα στην εικόνα του κράτους να είναι οι πόλεμοι σε Αφγανιστάν και Ιράκ. Ωστόσο και πριν από τους πολέμους κι άλλοι παράγοντες συντέλεσαν στο να εκτεθεί ανεπανόρθωτα η ήπια ισχύς της Αμερικής.

Κάτι παρεμφερές είχε συμβεί και κατά την προεδρία του Ronald Reagan του οποίου η αρκετά σκληρή αντιτρομοκρατική πολιτική έγινε ένας από τους βασικούς άξονες της εξωτερικής του πολιτικής και ωφέλησε τη δημοτικότητα του. Σε αυτό συνέβαλαν η ομηρία των Αμερικανών υπηκόων στη Τεχεράνη για 444 ημέρες και η αεροπειρατεία του Achille Lauro από Παλαιστίνιους. Μια νέα θεωρία εμφανίζεται εκείνη την περίοδο, αυτή του κράτους-τρομοκράτη, δηλαδή του κράτους που υποβοηθά με οποιοδήποτε τρόπο την τρομοκρατία. Σε αυτό το πλαίσιο χώρες όπως η Λιβύη, η Συρία, το Ιράν, το Ιράκ, ο Λίβανος και η ΕΣΣΔ θεωρήθηκε ότι υποθάλπουν και χρησιμοποιούν την τρομοκρατία στην άσκηση της πολιτικής τους. Η υποστήριξη όμως στο πρόσωπο του προέδρου Reagan τόσο από την κοινή όσο και από τους Ευρωπαίους συμμάχους μειώθηκε αισθητά όταν ήρθε στο φως η υπόθεση Ιράν- Κόντρας, το σκάνδαλο δηλαδή περί παράνομης πώλησης όπλων στο Ιράν. Παρότι αρνήθηκε τις κατηγορίες η εμπιστοσύνη είχε κλονιστεί και η Ευρώπη είχε δυσανασχετήσει αφού είχε πιεστεί πολύ από την Αμερική να πάρει μέτρα κατά του Ιράν ενώ την ίδια στιγμή εκείνη έκλεινε κρυφά συμφωνίες¹³¹.

Με παρόμοιο τρόπο τα ποσοστά δημοτικότητας του Bush μειώθηκαν κατά πολύ όταν άρχισαν να βλέπουν το φως της δημοσιότητας στοιχεία για την 11^η Σεπτεμβρίου που διόλου θελκτικά ήταν για την κυβέρνηση. Οι φωνές αυτών που υποστήριζαν ότι έχουν αποκρυφτεί στοιχεία κι έχουν αγνοηθεί μάρτυρες άρχισαν να πληθαίνουν. Ένα χρόνο μετά από την επίθεση, το Νοέμβριο του 2002 συστήθηκε η επονομαζόμενη «Επιτροπή 9/11» με νόμο που ψήφισε η Γερουσία με σκοπό να διερευνηθούν τα γεγονότα του προηγούμενου έτους. Ο πρόεδρος της επιτροπής αυτής Thomas Kean, ο αντιπρόεδρος Lee Hamilton και ο ανώτατος νομικός σύμβουλος John Farmer Jr., όλοι τους κράτησαν αποστάσεις από την έκθεση που προέκυψε δηλώνοντας δημόσια ότι η τότε κυβέρνηση και το Κογκρέσο δυσχέραναν το έργο της Επιτροπής, ότι κατακρατήθηκαν ουσιαστικά στοιχεία, ότι ούτε ο πρόεδρος Bush ούτε ο αντιπρόεδρος

¹³¹ Μαίρη Μπόση, *Ελλάδα και Τρομοκρατία: Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, (Αθήνα- Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996) σσ. 37-38, 179-182.

Richard Bruce Dick Cheney, ορκίστηκαν ως όφειλαν, κατά την κατάθεσή τους, ότι τόσο το Πεντάγωνο όσο και η FAA, η Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας των ΗΠΑ είπαν ψέματα στην Επιτροπή, η οποία θέλησε –αλλά δεν το έπραξε– να μηνύσει για ψευδείς καταθέσεις όλους τους παραπάνω¹³². «*Η Επιτροπή συστήθηκε με σκοπό να αποτύχει*» είχε δηλώσει ο John Farmer, που υποστήριζε ότι «*υπήρχε κυβερνητική απόφαση να μην αποκαλυφθεί η αλήθεια για όσα συνέβησαν*». Έτσι, ερμηνεύτηκε και η παράδοση σύνθεση της Επιτροπής, η οποία δεν συμπεριέλαβε στα μέλη της ούτε έναν τεχνικό εμπειρογνώμονα που θα μπορούσε να αξιολογήσει τα τεχνικά δεδομένα της επίθεσης¹³³.

Οι αποκαλύψεις βέβαια και τα σενάρια συνεχίστηκαν και πλήγωνα ολόένα και περισσότερο την αξιοπιστία της αμερικανικής κυβέρνησης. Δέκα χρόνια μετά ήρθαν ακόμη περισσότερα στοιχεία για εκείνους που αποκόμισαν οικονομικά ή πολιτικά οφέλη από αυτούς τους πολυετείς και ατέρμονες πολέμους που έγιναν σε Αφγανιστάν και Ιράκ. Για παράδειγμα, καταχωρίζονται τα κέρδη δισεκατομμυρίων δολαρίων που αποκόμισαν όσοι αγόρασαν μετοχές συγκεκριμένων αεροπορικών, χρηματιστικών και ασφαλιστικών εταιριών οι οποίες, λίγα εικοσιτετράωρα πριν από την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, έχασαν τόσο θεαματικά την αξία τους, ώστε μετά τα δραματικά γεγονότα εκείνης της ημέρας, ενεργοποιήθηκαν οι υποψίες των εισαγγελικών αρχών¹³⁴.

Ανάλογα περίεργη είναι η αγορά των Δίδυμων Πύργων του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου από τον επιχειρηματία, μεσίτη ακινήτων και εργολάβο οικοδομών Larry Silverstein, τον Ιούλιο του 2001, δηλαδή τρεις μήνες πριν από τις επιθέσεις ο οποίος κατάφερε να συνάψει ασφαλιστικό συμβόλαιο για αποζημίωση σε περίπτωση προσβολής των κτιρίων από αεροπλάνο και όντως εισέπραξε 4,5 δισεκατομμύρια δολάρια¹³⁵.

Μετά τα τρομοκρατικά γεγονότα οι Αμερικάνοι έγιναν αρκετά εσωστρεφείς. Η δύσκολη απόκτηση βίζας, μετατράπηκε ουσιαστικά σε πολιτική που υπονομεύει της πηγές ήπιας ισχύος αφού στερεί σε πολίτες άλλων χωρών να έρθουν σε επαφή με την αμερικανική κουλτούρα αλλά και γιατί όχι να δηλώσουν τη ψυχολογική και οικονομική τους υποστήριξη στη πληγείσα χώρα¹³⁶.

¹³² Χριστίνα Πάντζου, 'Δέκα χρόνια μετά', *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 11 Σεπτεμβρίου 2011, σ. 30.

¹³³ *The 9/11 Commission Report: Final report of the National Commission on terrorist attacks upon the United States*, (New York: W.W.Norton & Company, Inc, 2004), σ. xiv.

¹³⁴ Στο ίδιο.

¹³⁵ Χριστίνα Πάντζου, ό.π., σ. 27.

¹³⁶ Χρόνης Πολυχρονίου, 'Η ασφάλεια εκτόπισε τη δημοκρατία', *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 11 Σεπτεμβρίου 2011, σ. 34.

Σε συνέντευξή του στην «*Ελευθεροτυπία*» δέκα χρόνια μετά, ο καθηγητής του πανεπιστημίου Yale, Bruce Arnold Ackerman και πρώην σύμβουλος του Barack Obama και σε μία προσπάθεια ανασκόπησης και απολογισμού της αποφράδας εκείνης μέρας εγείρει και το θέμα της σύγκρουσης μεταξύ ασφάλειας και δημοκρατίας. Ο καθηγητής θεωρεί ότι με αφορμή την 11^η Σεπτεμβρίου η κυβέρνηση Μπους ξεκίνησε μία πολιτική που είχε αρνητικές επιπτώσεις στις ατομικές ελευθερίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα στις ΗΠΑ. Η απίστευτη επιτυχία του ιδεολογικοπολιτικού εγχειρήματος με το οποίο αντιμετωπίστηκε η τρομοκρατία -ότι πρόκειται δηλαδή για έναν πραγματικό πόλεμο- είχε τρομερές συνέπειες. Περιορίστηκαν σε απίστευτο βαθμό οι ατομικές ελευθερίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Χιλιάδες άτομα, κυρίως μουσουλμανικής καταγωγής, συνελήφθησαν απλώς και μόνο με την υποψία για υπόθαλψη τρομοκρατίας. Η 11^η Σεπτεμβρίου μετέτρεψε τους μουσουλμάνους των ΗΠΑ σε εξιλαστήρια θύματα. Από τη μια μέρα στην άλλη, ταυτίστηκαν με τους τρομοκράτες και τους εχθρούς του έθνους. Έγιναν, στη χειρότερη περίπτωση, στόχοι ρατσιστικών επιθέσεων και πάσης φύσεως «*προληπτικών ελέγχων*». Στην καλύτερη, αντιμετωπίζονταν με δυσπιστία από γείτονες, γνωστούς και συνάδελφους¹³⁷.

Εκτός από το θέμα της ρατσιστικής μουσουλμανοφοβίας υπήρχε και περιορισμός των ατομικών ελευθεριών τόσο σε αλλοδαπούς όσο και στους ίδιους τους Αμερικάνους. Αντιλαμβανόμαστε με διάφορους τρόπους ότι οι πολιτικές ελευθερίες στις ΗΠΑ μετά την 11^η Σεπτεμβρίου μειώθηκαν. Και αυτό άρχιζε να προβληματίζει για το τι τελικά συνέβη όσον αφορά μια σειρά από μέτρα που είχαν παρθεί από την τότε κυβέρνηση, τα οποία πολλοί τα θεωρούσαν αντισυνταγματικά ή ακόμη και επικίνδυνα. Η κατάσταση έκτακτης ανάγκης, και ως εκ τούτου τα μέτρα που ελήφθησαν σε αυτήν, εμπεριείχαν πρακτικές που παραβίαζαν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η παρακολούθηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και ηλεκτρονικών υπολογιστών, η εντατική παρακολούθηση, οι κάμερες σε όλους τους δημόσιους χώρους, η απαγόρευση συγκέντρωσης ανθρώπων σε δημόσιο χώρο πάνω από έναν συγκεκριμένο αριθμό, ποινικοποίηση της κουκούλας στις διαδηλώσεις ενσωματώθηκαν και έγιναν διευρυμένες πολιτικές τακτικές¹³⁸.

Σε αυτό το σημείο τίθεται το ερώτημα: ως άμεση αντίδραση στη δράση του βομβιστή της Οκλαχόμα το 1995, η κυβέρνηση Clinton εφάρμοσε το 1996 τον *Αντιτρομοκρατικό Νόμο*¹³⁹. Ως εκ τούτου, δεν θα ήταν διαστρέβλωση να θεωρήσει κανείς

¹³⁷ Στο ίδιο.

¹³⁸ Γιάννης Τριανταφύλλου, 'Εξομολογήσεις 11 διεθνών προσωπικοτήτων, Ιμάνουελ Βαλερστάιν', *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 11 Σεπτεμβρίου 2011, σ. 36.

¹³⁹ Senate passes anti - terrorism bill, <<http://edition.cnn.com/US/9604/17/antiterrorism.bill/index.html>>, [πρόσβαση 3 Δεκεμβρίου 2012).

τον περιορισμό των αστικών ελευθεριών στις ΗΠΑ, επακόλουθο της 11^{ης} Σεπτεμβρίου; Σαφέστατα, διότι η κυβέρνηση Clinton μετά τα γεγονότα της Οκλαχόμα κινήθηκε προς την ίδια κατεύθυνση που κινήθηκε η κυβέρνηση Bush μετά την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Και στις δύο περιπτώσεις, οι κυβερνήσεις πανικοβλήθηκαν και με ευκολία υιοθέτησαν τη συρρίκνωση ελευθεριών υπέρ της ασφάλειας. Αυτό είναι το επακόλουθο της μετατροπής του «πολέμου εναντίον της τρομοκρατίας» σε ισχυρό πολιτικό όπλο. Κατά συνέπεια, ήταν απόλυτα φυσικό για τους αμερικανική και βρετανική κυβέρνηση να επιβάλλουν σημαντικούς περιορισμούς στην ελευθερία συγκρίσιμους μόνο με αυτούς που έγιναν ανεκτοί κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» οδήγησε σε μια μορφή πολιτικού αυταρχισμού.

Σιγά σιγά αυτό το κύμα αλλαγών πέρασε τα αμερικανικά σύνορα κι έφτασε ως την Ευρώπη με αποτέλεσμα να αρχίσουν και οι υπόλοιποι λαοί να δυσανεστούνται διότι ένιωθαν ότι θίγονται οι ελευθερίες τους και τα προσωπικά τους δεδομένα. Τα μέτρα που είδαμε να εφαρμόζονται στις ΗΠΑ μετά τις επιθέσεις, άρχισαν να πραγματοποιούνται και στον Ευρωπαϊκό χώρο. Επί παραδείγματι, για τον έλεγχο της μεταναστευτικής εισροής συστήθηκε ένα πολυδάπανο σύστημα ηλεκτρονικής καταγραφής και αστυνομευτικής επιτήρησης σε συνδυασμό με τα βιομετρικά διαβατήρια και τις ταυτότητες. Επίσης οι ευρωπαϊκές πρωτεύουσες τοποθέτησαν σε πολλά σημεία κάμερες και οι φωνές περί κατάργησης των πάγιων κατοχυρωμένων δικαιωμάτων άρχισαν να πληθαίνουν. Την ίδια στιγμή δίνεται βαρύτητα πλέον στην ενοχοποίηση υπόπτων μέσω ανώνυμων πληροφοριών και μαρτύρων ενώ σάλο προκάλεσαν οι καταγγελίες για μυστικές φυλακές της CIA σε ευρωπαϊκές χώρες και καταγγελίες για παράνομες, μυστικές πτήσεις αμερικανικών αεροσκαφών που μετέφεραν ύποπτους τρομοκράτες από την Ευρώπη στο Guantanamo¹⁴⁰.

Η πτώση των Δίδυμων Πύργων άλλαξε την πορεία του κόσμου επειδή, πρώτη φορά, το πλήγμα δόθηκε στην ηγεμονική υπερδύναμη. Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, μιας τραγωδία που πλήττει την καρδιά μίας μεγάλης δύναμης. έχει επιπτώσεις που εκδηλώνονται ως τις πιο μακρινές γωνιές του πλανήτη. Μπροστά σε κάτι τόσο τραγικά μεγάλο και πρωτόγνωρο, θα ήμασταν άδικοι να μην αναγνωρίσουμε ότι ο πρώην πρόεδρος ήρθε αντιμέτωπος με έναν καινούργιο εχθρό. Από το 1989 και μετά παρατηρούμε σταδιακά την ανέλιξη νέων δειγμάτων τρομοκρατίας που φέρουν ένα

¹⁴⁰ Νίκος Αλιβιζάτος, 'Ανθρώπινα Δικαιώματα', *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 11 Δεκεμβρίου 2005, σ.62.

καινούργιο στοιχείο: δεν ενδιαφέρονται για την κοινωνία και ο στόχος είναι αθώος¹⁴¹. Εξτρεμιστικές και τρομοκρατικές οργανώσεις μπορεί να χτυπήσουν δίχως καμία προειδοποίηση. Η εξέλιξη της επιστήμης, της τεχνολογίας και η πληροφορική επανάσταση έκαναν δυστυχώς το έργο των τρομοκρατικών οργανώσεων ακόμη φονικότερο. Τα όπλα πλέον είναι μικρότερα, φθηνότερα, ακριβέστερα στο στόχο και διαθέσιμα σχεδόν στον οποιοδήποτε. Τα μέσα μαζικής καταστροφής γίνονται μικρότερα, φθηνότερα και ευκολότερα διαθέσιμα. Παράλληλα, η «παγκοσμιοποίηση» της τρομοκρατίας και της πληροφόρησης, με καθοριστική τη συμβολή του διαδικτύου, επιτρέπει σε ομάδες που κάποτε υπάγονταν στην αρμοδιότητα τοπικών και εθνικών δυνάμεων, να αποκτήσουν παγκόσμια εμβέλεια και τους δίνει την ευχέρεια να έχουν τις πληροφορίες που επιζητούν μέσω φτηνών επικοινωνιακών μέσων. Τέλος, η σημαντικότερη αλλαγή στη μορφή της τρομοκρατίας είναι η αλλαγή των στόχων και των κινήτρων. Ο «ορθολογισμός» των τρομοκρατικών χτυπημάτων στα μέσα του Ψυχρού Πολέμου, συχνά με ιδεολογικό και πολιτικό υπόβαθρο, έχει δώσει τη θέση του στον εξτρεισμό και φανατισμό των μαζικών χτυπημάτων στο όνομα λιγότερο απτών διεκδικήσεων, ή και καθόλου διεκδικήσεων, όπως ο «ιερός πόλεμος»¹⁴².

Η επίθεση στην καρδιά της Νέας Υόρκης εκτός από την αμηχανία του προέδρου έδειξε επίσης ότι η μεγαλύτερη και πλουσιότερη οικονομία του κόσμου μπορεί να χτυπηθεί. Ότι δηλαδή όση σκληρή ισχύ και να διαθέτει ένα κράτος δεν είναι αρκετή να της διασφαλίσει την ευημερία και την ασφάλειά της. Το μάθημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου είναι ότι η ήπια ισχύς όχι μόνο συνίσταται αλλά είναι και απαραίτητη¹⁴³. Ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας που αποφάσισε η κυβέρνηση Bush εξομοιώνεται με τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Για να μπορέσει ο τότε πρόεδρος να νομιμοποιήσει τις ενέργειές του αυτές προσπάθησε να ταυτίσει τον Bin Laden με τον Χίτλερ, με κίνδυνο πάντα η ψευδαισθητική αναζήτηση της ασφάλειας να εκτοπίσει κάθε δημοκρατική αρχή και να καταλύσει κάθε δημοκρατικό δικαίωμα¹⁴⁴.

Εν κατακλείδι, δέκα χρόνια μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον των Δίδυμων Πύργων στη Νέα Υόρκη και εναντίον του Πενταγώνου στην Ουάσιγκτον, η 11^η Σεπτεμβρίου 2001 δεν είναι πλέον απλώς μια ιστορική ημερομηνία. Αποτελεί ένα από εκείνα τα χρονικά ορόσημα που σηματοδοτούν μian αλλαγή του κόσμου, την έναρξη μιας

¹⁴¹ Μαίρη Μπόση Οι διαδρομές της Τρομοκρατίας, στην εκπομπή 'Τώρα' SKAI, {τελευταία πρόσβαση 2 Μαρτίου 2013}, < <http://www.youtube.com/watch?v=kLBq2cTB578>>.

¹⁴² David P. Calleo, 'The Tyranny of False Vision: America's Unipolar Fantasy', *Survival: Global Politics and Strategy*, Λονδίνο, 50:5, (2008), 61-78 σ. 64 (σ.71).

¹⁴³ Niall Ferguson, 'Think Again: Power', *Foreign Policy*, 134, (2003), 18-24 (σ.20).

¹⁴⁴ Joseph S. Nye Jr, 'Smart Power and the «War on Terror»' *Asia – Pacific Review*, 15:1, (2008), 1-8, (σ. 4).

νέας φάσης της διεθνούς πολιτικής. Στον απόηχο των τρομοκρατικών χτυπημάτων η κυβέρνηση θα επιτύχει μία καλή άσκηση ήπιας ισχύος στο σύνολό της κερδίζοντας τις καρδιές και το μυαλό των Αμερικανών πολιτών αλλά και των συμμάχων. Τα μετέπειτα γεγονότα όμως θα καταδείξουν την εμμονή της κυβέρνησης Bush με τον πόλεμο και θα ξοδέψουν αλόγιστα το καλό κλίμα εντυπώσεων που υπήρχε λόγω της 11^{ης} Σεπτεμβρίου¹⁴⁵.

¹⁴⁵ David P. Calleo, ό.π., σ. 70.

3.2 Έναρξη των στρατιωτικών επεμβάσεων με ορμητήριο το Αφγανιστάν και η πρακτική εφαρμογή της ήπιας ισχύος

Τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου οδήγησαν την κυβέρνηση του George W. Bush να διεξάγει πόλεμο στην περιοχή του Αφγανιστάν. Η απάντηση της Αμερικής με πόλεμο δεν είναι κάτι που βλέπουμε για πρώτη φορά στην ιστορία. Και στον Πόλεμο του Κόλπου η επέμβαση ήρθε τότε ως λύση στην εισβολή του Saddam Hussein στο Κουβέιτ. Η κατοχή της περιοχής αυτής απαιτούσε λογικά την αμερικανική παρέμβαση και παρέπεμπαν στην υποχρέωση των ΗΠΑ ως υπερδύναμης να εμπλακούν και να ανατρέψουν τα δεδομένα είτε με την επιβολή εμπάργκο και οικονομικού αποκλεισμού, είτε με στρατιωτικά μέσα σύμφωνα με τα άρθρα 41 και 42 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών¹⁴⁶. Ωστόσο παρόμοιες παραβιάσεις διεθνούς δικαίου από κάποια χώρα είχαν επαναληφθεί και στο παρελθόν που χωρίς όμως να τύχουν της ίδιας αντιμετώπισης από πλευράς Ουάσινγκτον αλλά ούτε και να στείλουν 250.000 άνδρες εκστρατευτικού σώματος¹⁴⁷. Ο λόγος που τότε οι Αμερικάνοι έκαναν την εν λόγω επιδρομή ήταν γιατί ήθελαν να απαλλαγούν μια και καλή από το καθεστώς της Βαγδάτης. Ο πρόεδρος Bush ο πρεσβύτερος, προέβη σε μία επίδειξη ισχύος προκαλώντας τη δυσαρέσκεια της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. Ο πρόεδρος δήλωσε πως η ολοφάνερα επιθετική ανάπτυξη των αμερικανικών στρατευμάτων ήταν μία «αμυντική στρατηγική» προκαλώντας τη γενική θυμηδία ενώ επιβάρυνε τρομακτικά την οικονομία των ΗΠΑ¹⁴⁸. Η αναδρομή αυτή μας αποδεικνύει ότι η χρήση μέσων σκληρής ισχύος δεν ήταν κάτι πρωτόγνωρο για τις ΗΠΑ. Ο George Bush ο νεότερος δεν δίστασε να κάνει ακόμη μία επέμβαση, αυτή τη φορά ξεκινώντας από το Αφγανιστάν, με την αιτιολόγηση των τρομοκρατικών επιθέσεων στην καρδιά της Αμερικής.

Οι ΗΠΑ είναι η ισχυρότερη στρατιωτική χώρα και μέχρι πρότινος τουλάχιστον και η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο. Ήταν λογικό εν μέρει ο Bush να σκέφτηκε να χρησιμοποιήσει στρατιωτική ισχύ που υπάγεται στην επονομαζόμενη σκληρή για να διατυπώσει απειλές, να πολεμήσει και να εξασφαλίσει τα επιθυμητά αποτελέσματα σε

¹⁴⁶ Σύμφωνα με τα άρθρα 41 και 42 το καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ, το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει το δικαίωμα να παίρνει μέτρα ή ακόμη και να επεμβαίνει στρατιωτικά για τη διατήρηση ή αποκατάσταση της διεθνούς νομιμότητας βλ. Πάρις Βαρβαρούσης, *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο αιώνα* (Αθήνα: Παπαζήση, 2004), σ.151.

¹⁴⁷ Peter Calvocoressi, *Διεθνής Πολιτική 1945 – 2000: οι ρίζες των προβλημάτων και αντιφάσεων που κληροδότησε ο 20^{ος} στον 21^ο αιώνα, εντοπίζονται μέσα στην Ιστορία της Διεθνούς Πολιτικής, της περιόδου 1945 – 2000* (Αθήνα: Τουρίκη, 2004), σ. 664.

¹⁴⁸ Στο ίδιο, σ. 665.

σχετικά άμεσο χρονικό διάστημα. Στο παρελθόν όμως έχει αποδειχτεί έμπρακτα ότι τα μέσα σκληρής ισχύος, όσο αποτελεσματικά και να είναι δεν εξασφαλίζουν πάντα την επιτυχία όπως για παράδειγμα τον πόλεμο του Βιετνάμ¹⁴⁹.

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 στις ΗΠΑ και της 11^{ης} Μαρτίου του 2003 στη Μαδρίτη υπήρξαν απόδειξη της παρουσίας μιας νέας εξωτερικής απειλής για Αμερική και Ευρώπη. Αποτέλεσμα του φόβου για το νέο αυτόν επικείμενο εχθρό ήταν να αναδιοργανωθούν και να επαναπροσδιοριστούν οι συμμαχικές στρατηγικές επικαλούμενες το άρθρο 5 του *Οργανισμού του Βορειοανατολικού Συμφώνου* (NATO) σύμφωνα με το οποίο όλα τα συμβαλλόμενα μέλη συνηγορούν ως προς το ότι μία ένοπλη επίθεση προς ένα ή περισσότερα μέλη σημαίνει αυτομάτως επίθεση προς όλους. Έχουν συνεπώς το δικαίωμα για νόμιμη άμυνα όπως την αναγνωρίζει επίσης και το άρθρο 51 της Χάρτας των Ηνωμένων Εθνών¹⁵⁰¹⁵¹.

Η Αμερική θα εγκαινιάσει με την επέμβαση στη Αφγανιστάν μία νέα εθνική στρατηγική, αυτή των προληπτικών χτυπημάτων ως μέσω αντιμετώπισης της παγκόσμιας τρομοκρατίας και των κρατών που την υποθάλπουν. Αυτό που επιδίωξε να προάγει ήταν να πάρει την κυρίαρχη θέση του θεσμοφύλακα της παγκόσμιας ασφάλειας και να εξασφαλίσει την απαραίτητη νομιμοποίηση για τις επικείμενες επιθέσεις κάτι που όντως κατάφερε στον πόλεμο του Αφγανιστάν¹⁵². Η προσπάθεια των Αμερικανών να προσεταιρισθούν συμμάχους είχε σε μεγάλο βαθμό συμβολικό χαρακτήρα και αποσκοπούσε στη διεθνή νομιμοποίηση των αμερικανικών ενεργειών εναντίον του Αφγανιστάν ειδικότερα και της τρομοκρατίας γενικότερα. Ήδη όμως από πολύ νωρίς ο πρόεδρος έδειξε σαφείς τάσεις μονομερούς πολιτικής. Το Σεπτέμβρη του 2002 με

¹⁴⁹ Στο ίδιο, σσ. 204-205.

¹⁵⁰ NATO and the Scourge of Terrorism, {τελευταία πρόσβαση 12 Ιανουαρίου 2013}, <<http://www.nato.int/terrorism/five.htm>>.

¹⁵¹ Αναλυτικά παραθέτουμε μεταφρασμένο το άρθρο 5 του *Οργανισμού του Βορειοανατολικού Συμφώνου* (NATO): «Τα Συμβαλλόμενα Μέρη συμφωνούν ότι, ένοπλος επίθεση εναντίον ενός ή πλειόνων εξ αυτών εν Ευρώπη ή Βορείω Αμερική θέλει θεωρηθεί ως επίθεση εναντίον απάντων και συνεπώς, συμφωνούν ότι, εν περιπτώσει τοιαύτης ενόπλου επιθέσεως, έκαστον εξ αυτών, εν τη ασκήσει του υπό του άρθρου 51 του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών αναγνωριζομένου δικαιώματος της ατομικής ή συλλογικής αυτοαμύνης, θα συνδράμη τα υφιστάμενα την επίθεσιν εν ή πλείονα Μέρη δια της αμέσου λήψεως, τόσον ατομικώς όσον και από συμφώνου μετά των ετέρων Μερών, των μέτρων άτινα θεωρεί αναγκαία περιλαμβανομένης της χρήσεως ενόπλου βίας, προς αποκατάστασιν και διατήρησιν της ασφαλείας της περιοχής του Βορείου Ατλαντικού. Πάσα τοιαύτη ένοπλος επίθεσις ως και παν μέτρον λαμβανόμενον συνεπεία ταύτης θα φέρωνται αμέσως εις γνώσιν του Συμβουλίου Ασφαλείας. Τα μέτρα ταύτα θα λήξουν όταν το Συμβούλιον Ασφαλείας θα έχει λάβει τα αναγκαία μέτρα προς αποκατάστασιν και διατήρησιν της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας». Βλ. Η Ένταξη στο NATO, Άρθρο 5, {τελευταία πρόσβαση 12 Ιανουαρίου 2013}, <[¹⁵² Πάρις Βαρβαρούσης, *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο αιώνα* \(Αθήνα: Παπαζήση, 2004\), σ. 104.](http://www.aske.gr/aske-2/ASKE2-NATO.HTM#Άρθρον_5.></p></div><div data-bbox=)

πλήρες κείμενο της εθνικής στρατηγικής των ΗΠΑ υπογραμμίζεται ότι σε περίπτωση που δεν επιτυγχάνεται συναίνεση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, τότε οι Ηνωμένες Πολιτείες θα προχωρούν προληπτικά σε χτυπήματα με όσους συμμάχους συνεισφέρουν σε αυτό, παρακάμπτοντας το διεθνές πλαίσιο¹⁵³.

Για να πείσει τους συμμάχους ο πρόεδρος και οι Αμερικανοί νεοσυντηρητικοί έκαναν λόγο για έναν «πόλεμο εναντίον της τρομοκρατίας» και για τη διεξαγωγή μίας σταυροφορίας που θα λυτρώσει την ανθρωπότητα από τον «άξονα του κακού». Οι εκστρατείες στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ ήταν μόνον οι πρώτοι σταθμοί στην πορεία για την «εξαγωγή της δημοκρατίας». Υποτίθεται ότι χάρη στη θριαμβευτική επίδειξη στρατιωτικής ισχύος θα προκαλούνταν έναν ντόμινο ανατροπών και οι τύραννοι θα υποχωρούσαν ο ένας μετά τον άλλον μπροστά στην προέλαση της δύναμης του «καλού». Οι στρατιωτικές επεμβάσεις θα ήταν το έναυσμα για την επιχείρηση «Διαρκής Ελευθερία». Βέβαια οι Βρετανοί αξιωματούχοι, σύμμαχοι των Αμερικάνων, θεώρησαν ότι ακόμη και το όνομα «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» θεωρήθηκε κόκκινο πανί για τους Ισλαμιστές κάνοντας ακόμη πιο αιμοδιψείς τους τρομοκράτες που θεωρούσαν τις πράξεις τους θεόσταλτες¹⁵⁴. Μάλιστα ο Αμερικανός πολιτικός Donald Rumsfeld έστειλε πρόταση στον πρόεδρο με εναλλακτικές ονομασίες για την εκστρατεία που θα αντικαθιστούσαν το κατά την αγγλική ορολογία “war on terrorism” αλλά η πρότασή του απερρίφθη από τον ίδιο τον πρόεδρο θεωρώντας ανούσια μία τέτοια λεπτομέρεια, λεπτομέρεια όμως που υπάγεται στην ήπια ισχύ¹⁵⁵.

Ο αντίκτυπος των τρομοκρατικών χτυπημάτων ήταν τέτοιος που οι μοχλοί της ήπιας ισχύος είχαν ενεργοποιηθεί τόσο καλά κάνοντας τις εκφράσεις «άξονας του κακού» και «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» να μοιάζουν λεπτομέρειες. Το σημαντικό όντως ήταν ότι ο πρόεδρος μίλησε για ένα όραμα παραλληλίζοντάς το με τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο όταν κατέλαβαν Γερμανία και Ιαπωνία για να συνεντίσουν τις δύο «κακές χώρες». Είπε ότι η δημοκρατία θα φέρει ειρήνη και κάπως έτσι ξεκίνησαν τα πρώτα στρατεύματα. Με αυτό τον τρόπο μοιάζει να χρησιμοποιεί επιτυχώς την ήπια ισχύ. Τί άλλο θα μπορούσε να πει στους γονείς των παιδιών που στέλνονταν στον πόλεμο¹⁵⁶; Ο πολιτικός σκοπός κατά τους Αμερικανούς είναι ξεκάθαρος. Διακήρυξαν ότι η επίθεσή τους δεν στρεφόταν εναντίον των Αφγανών, αλλά εναντίον του καθεστώτος των Ταλιμπάν και του

¹⁵³ Στο ίδιο.

¹⁵⁴ Joseph S. Nye Jr, ‘Smart Power and the «War on Terror»’ *Asia – Pacific Review*, 15:1, (2008), 1-8, (σ. 1).

¹⁵⁵ Στο ίδιο.

¹⁵⁶ Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, διάλεξη για την «Υψηλή Στρατηγική της Αμερικής», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 11 Μαρτίου 2009.

δικτύου της Αλ Κάιντα στο οποίο το καθεστώς αυτό παρείχε φιλοξενία. Το βασικό τους μέλημα ήταν η παύση της υπόθαλψης τρομοκρατικών δραστηριοτήτων στο αφγανικό έδαφος και εξάρθρωση του τρομοκρατικού αυτού δικτύου και του ηγέτη της, του Σαουδάραβα δισεκατομμυριούχου Osama Bin Laden. Εξού και στον πόλεμο του Αφγανιστάν έγινε μία προσπάθεια από αμερικανικής πλευράς να καταδείξουν ότι ο ισχυρισμός περί ομαλοποίησης της κατάστασης μέσω ιδεωδών και δημοκρατίας είναι ειλικρινής.

Ακόμη ένας στόχος στην ατζέντα της αμερικανικής πολιτικής ήταν η πάταξη του εμπορίου ναρκωτικών αφού το Αφγανιστάν ήταν για πολλά χρόνια βασική χώρα παρασκευής όπτιου και προμηθευτής ηρωίνης¹⁵⁷. Κι ενώ κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι η παραγωγή και διακίνηση ναρκωτικών ουσιών είναι θετική, το να τερματιστεί η καλλιέργεια τόσο απότομα, οδήγησε σε οικονομικό μαρασμό περίπου 264.000 οικογένειες που ασχολούνταν με την καλλιέργειά όπτιου¹⁵⁸. Όσο παράδοξο και να φαίνεται αυτό ήταν ένας ακόμη λόγος που οι Αφγανοί δεν είδαν με καλό μάτι την αμερικανική επέμβαση. Σαφώς και έπρεπε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα των ναρκωτικών αλλά αφενός αυτό δεν ήταν το βασικό μέλημα της αμερικανικής πολιτικής και αφετέρου η αμερικανική κυβέρνηση θα έπρεπε να αναμένει αντιδράσεις αφού το εισόδημα μίας μεγάλης μερίδας του πληθυσμού προερχόταν από το εμπόριο. Για να διαφυλάξει την ήπια ισχύ της η Αμερική όφειλε να έχει αντιπροτάσεις εργασίας ώστε οι Αφγανοί και να μην αναπολούν την καλλιέργεια και το εμπόριο ναρκωτικών αλλά να δουν όσο πιο θετικά γίνεται την αλλαγή της καθημερινότητάς τους πείθοντάς τους ότι αυτή ή αλλαγή γίνεται για το καλό τους, κάτι το οποίο δεν συνέβη.

Η Αμερική αντικατέστησε την ελπίδα και την αισιοδοξία που ανέκαθεν προήγαγε με το θυμό, το φόβο και την εκδικητικότητα¹⁵⁹. Από τους πολίτες μπορούμε ως ένα βαθμό να συμμεριστούμε αυτά τους τα συναισθήματα εξού και η υψηλή δημοτικότητα του προέδρου αμέσως μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα (πίνακας 3)¹⁶⁰. Σύμφωνα με το Nye όμως οι ηγέτες θα πρέπει να έπονται από το ταλέντο να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους, κάτι το οποίο απαιτεί συναισθηματική οξυδέρκεια (πίνακας 2)¹⁶¹. Το να αποφανθεί

¹⁵⁷ Ted Galen Carpenter, *Smart Power: Toward a Prudent Foreign Policy for America*, (Washington, Cato Institute, 2008), σ. 71.

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 72.

¹⁵⁹ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr., *CSIS Commission On Smart Power. A Smarter, More Secure America*, (Washington: CSIS, Center for Strategic & International Studies, 2007), σσ. 10-11.

¹⁶⁰ Γιάννης Μαυρής, 'Ο Πόλεμος: Η Πρώτη Αποτίμηση των Πολιτικών και Κοινωνικών Συνεπειών της 11^{ης} Σεπτεμβρίου', *Τα Νέα*, 17 Δεκεμβρίου 2001, σ.18.

¹⁶¹ Joseph S. Nye Jr, *The Powers to Lead* (New York: Oxford University Press, 2008), σ. 83.

ο τέως πρόεδρος τόσο γρήγορα τον πόλεμο στο Αφγανιστάν μας καταδεικνύει ότι ή δεν είχε μελετήσει πολύ προσεκτικά τις κινήσεις του ή υπέβρισκαν άλλα συμφέροντα.

Ακριβώς μία μέρα μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις στη Νέα Υόρκη, το NATO και η Ατλαντική Συμμαχία ενεργοποιούν για πρώτη φορά στην ιστορία του το άρθρο 5¹⁶², δηλαδή τη ρήτρα συλλογικής ασφάλειας, διακηρύσσοντας έτσι ότι οι επιθέσεις κατά της Αμερικής είναι κατ' ουσίαν επιθέσεις κατά όλων των συμβεβλημένων μελών του NATO¹⁶³. Με το εν λόγω άρθρο, όλα τα συμβαλλόμενα μέλη τάχθηκαν στο αμερικανικό πλευρό, όχι μόνο γιατί το υπαγόρευε το άρθρο της υπογεγραμμένης συνθήκης, αλλά γιατί τα εγκλήματα των επιθέσεων και ο φόβος για περισσότερα, ήταν μία υπαρκτή απειλή από τους τρομοκράτες που προστατεύονταν από τους Ταλιμπάν του Αφγανιστάν. Επί παραδείγματι, οι γαλλικές εφημερίδες έγραφαν στα πρωτοσέλιδά τους χαρακτηριστικά «Είμαστε όλοι Αμερικανοί»¹⁶⁴. Στις 7 Οκτωβρίου 2001, οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους εξαπολύουν επίθεση κατά του Αφγανιστάν με σκοπό την εξάρθρωση του τρομοκρατικού δικτύου της Αλ Κάιντα, την ανατροπή του καθεστώτος των Ταλιμπάν που κυβερνάει τη χώρα και παρέχει κάλυψη στους τρομοκράτες και την υποστήριξη των αντιτιθέμενων ομάδων. Η εκστρατεία λαμβάνει την ονομασία *Επιχείρηση Διαρκής Ειρήνη* (OEF) και αναγνωρίζεται από το Συμβούλιο Ασφαλείας ως νόμιμη πράξη αυτοάμυνας. Η ευρωπαϊκή υποστήριξη στον αμερικανικό στρατό υπήρξε άμεση και αποφασιστική και η συνεργασία μεταξύ τους στα πεδία των μαχών εντυπωσιακή. Συμμετείχαν στρατιώτες από είκοσι τρία ευρωπαϊκά έθνη ακόμη κι αν τα ίδια τα έθνη δεν είχαν λάβει μέρος επισήμως στον πόλεμο¹⁶⁵.

Μέχρι στιγμής φαίνεται ότι ο πρώην πρόεδρος Bush κάνει επαρκή χρήση της ήπιας ισχύος αφού ακολουθεί πιστά το γράμμα του νόμου που απαιτεί συμφωνία των μελών προκειμένου να προβεί στον πόλεμο και έχει και την στήριξη των Ηνωμένων Εθνών. Στον πόλεμο του Αφγανιστάν υπήρξε κάτι πολύ σημαντικό σε σχέση με τον επόμενο του Ιράκ το 2003. Υπήρχε η αιγίδα του ΟΗΕ και του Συμβουλίου Ασφαλείας που ενεργοποίησε τα άρθρα 2, 33, 39, 41 και 42 που αφορούν τη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας με το δικαίωμα να επεμβαίνει στρατιωτικά για τη διατήρηση ή την

¹⁶² Thomas L. Ilgen, *Hard Power, Soft Power and the future of the Transatlantic Relations, Chapter 2, The Atlantic Alliance and the Integration of Europe* (Burlington: Ashagates Publishing, 2006), σ. 50.

¹⁶³ NATO: *Response to Terrorism, Briefing: Operations, Capabilities, Partners. NATO and the Fight Against Terrorism*, NATO Public Diplomacy Division: 2008, <http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120116_response_to_terrorism2008-e.pdf> [πρόσβαση 10 Νοεμβρίου 2012], σ. 2.

¹⁶⁴ Thomas L. Ilgen, ό.π., σ. 50.

¹⁶⁵ Στο ίδιο.

αποκατάσταση της διεθνούς νομιμότητας¹⁶⁶. Στο ιστορικό της όμως η Αμερική είχε και παλαιότερα πολέμους με τη σύμφωνη απόφαση και των υπολοίπων μελών του ΝΑΤΟ¹⁶⁷. Το γεγονός ότι στον πόλεμο του Αφγανιστάν ο πρόεδρος είχε τη συναίνεση των συμμάχων δεν επιβεβαιώνει τη σωστή επιλογή όλων αλλά τουλάχιστον δείχνει ότι ο Bush έχει τουλάχιστον ακολουθήσει τις νόρμες του διεθνούς δικαίου¹⁶⁸.

Σε αυτόν τον πόλεμο ο πρόεδρος Bush συνέχισε το έργο των προκατόχων του συνδυάζοντας με επιτυχία το συμφέρον με την ηθική και πέτυχε τη λαϊκή υποστήριξη νομιμοποιώντας τον διεθνικό παρεμβατισμό¹⁶⁹. Είχε τη στήριξη της αμερικανικής κοινής γνώμης η οποία είχε μουδιάσει από τις τρομοκρατικές επιθέσεις και απαιτούσε δικαιοσύνη¹⁷⁰.

Το ΣΑ με το ψήφισμα 1386 του 2001 εξουσιοδότησε και τη δημιουργία μιας *Διεθνούς Δύναμης Βοήθειας για την Ασφάλεια* (ISAF) η οποία αρχικά στόχευε στη διατήρηση της ειρήνης στο Αφγανιστάν αποστέλλοντας ανθρωπιστική βοήθεια σε διάφορα μέρη της περιοχής κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων, ενώ παράλληλα προσπάθησαν ήδη προτού ξεκινήσουν οι πολεμικές επιχειρήσεις να δημιουργήσουν μια δομή εξουσίας εναλλακτική αυτής των Ταλιμπάν. Στα πλαίσια αυτά ενεργοποιήθηκε ο τέως βασιλιάς της χώρας Ζαχίρ Σαχ, οργανώθηκαν διασκέψεις εκπροσώπων των διαφόρων αφγανικών φυλών με κορυφαία τη Διάσκεψη της Βόννης, ενώ τελικά ευνοήθηκε η δημιουργία αφγανικής κυβέρνησης με επικεφαλής τον μετριοπαθή Χαμίντ Καρζάι, προύχοντα της εθνότητας των Παστούν, της μεγαλύτερης εθνότητας του Αφγανιστάν που αποτελούσε το 38% του πληθυσμού, από την οποία μεταξύ άλλων προέρχεται η ηγεσία των Ταλιμπάν¹⁷¹. Επίσης τέθηκαν επί ποδός περισσότερα από 20 προγράμματα της ASAIID και της PRT (*Provincial Reconstruction Teams*) το 2003 που στάθηκαν αρωγοί ώστε να χτιστεί μία πιο γόνιμη σχέση μεταξύ στρατιωτών αξιωματικών και αντιπροσώπων των πολιτών προσφέροντας ακόμη και θέσεις εργασίας σε αρκετούς Αφγανούς ή ακόμη χτίζοντας δρόμους¹⁷². Οφείλουμε να αναγνωρίσουμε καλές

¹⁶⁶ Πάρις Βαρβαρούσης, ό.π., σ. 151.

¹⁶⁷ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2006), σ. 143.

¹⁶⁸ Στο Κοσσυφοπέδιο οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοι προσπάθησαν επί μακρόν να επιβάλουν στη Σερβία μία εσωτερική τάξη πραγμάτων με κριτήρια που δεν ήταν σαφές ποιοι και πως τα ορίζουν. Ο βομβαρδισμός της Σερβίας το Μάρτιο του 1999 αποτέλεσε έγκλημα πολέμου (βλ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, 2006), σ. 137.

¹⁶⁹ Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, *Ευρωπαϊκές Σχέσεις*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2003), σ. 152.

¹⁷⁰ Πάρις Βαρβαρούσης, ό.π., σ. 369.

¹⁷¹ Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, 'Ο Πόλεμος του Αφγανιστάν: Μία πολιτική και Στρατηγική Ανάλυση' (Μελέτη, Πανεπιστήμιο Παντείου) σσ. 10-11.

¹⁷² Henrietta Holsman Fore, *Aligning "Soft" with "Hard" Power*, *Parameters*, 38:2 (2008), 14-24 (σσ. 16-17).

προσπάθειες χρήσης ήπιας ισχύος αφού μέχρι στιγμής η κυβέρνηση Bush έχει ενεργοποιήσει τα περισσότερα μέσα αυτής δηλαδή τη δημοκρατία, τη νομιμότητα, τη συνεργασία και τους διεθνείς οργανισμούς.

Η κυβέρνηση Bush προσέγγισε και το Πακιστάν θεωρώντας το σύμμαχο στην προσπάθεια κατά της τρομοκρατίας. Εν πρώτης φαίνεται έξυπνη κίνηση ώστε να λειτουργήσει μία ισλαμική χώρα ως γέφυρα επικοινωνίας με τις υπόλοιπες ομόθρησκες. Ενώ όμως η Αμερική ξεδίπλωσε όλη της της σκληρότητα στο Αφγανιστάν κι έψαχνε για τρομοκράτες στις Φιλιππίνες, στη Γεωργία, Υεμένη και στη Σομαλία, υπερεκτίμησε το ρόλο του Musharraf που μάλλον εθελουφλούσε αφού στο πλαίσιο του πακιστανικού κράτους έδρατταν ανενόχλητες τρομοκρατικές οργανώσεις φλερτάροντας και με τους μεν και με τους δε¹⁷³.

Με την έναρξη του πολέμου η κυβερνητικές αποφάσεις έτυχαν επιδοκιμασίας τόσο από πλευράς αμερικανικής κοινής γνώμης όσο και ευρωπαϊκής. Η δύναμη της ήπιας ισχύος της Αμερικής υπήρξε τόσο μεγάλη που είχαμε ακόμη και φαινόμενα Αφγανών που μόλις είχαν απελευθερωθεί το 2001 και ζητούσαν να διαβάσουν τη «*Χάρτα των Δικαιωμάτων*». Ή ακόμη και νεαρούς Ιρανούς που παρακολουθούσαν στα κρυφά απαγορευμένα αμερικανικά βίντεο και δορυφορική τηλεόραση¹⁷⁴. Πέρα από μονομερείς όμως σαν κι αυτή περιπτώσεις η κυβέρνηση δεν κατάφερε να πάρει με το μέρος της την πλειοψηφία του λαού του Αφγανιστάν που δεν είδε ποτέ την αμερικανική επέμβαση ως απελευθέρωση. Εδώ η προσπάθεια να ενεργοποιηθεί το εργαλείο της δημόσιας διπλωματίας ήταν σαφώς δυσκολότερο. Στη Μέση Ανατολή ήταν αρκετά δύσκολο να δεισδύσουν δυτικές σκέψεις και αξίες. Σε όλη την αραβική επικράτεια το τηλεοπτικό δίκτυο ήταν κράτος με μόνη εξαίρεση το *Al-Jazeera*, που μετέδιδε εικόνες αμοντάριστες κυρίως κατά τη διάρκεια του πολέμου προκαλώντας τη γενική δυσαρέσκεια του λαού του Αφγανιστάν που άρχισε να πιστεύει ότι για όλα του τα δεινά του ευθύνεται η Αμερική¹⁷⁵. Στα γεωγραφικά πλαίσια αλλά και τα ιδεολογικά του ισλαμικού κόσμου το *Al Jazeera* προκαλεί πιο έντονη επίδραση στο λαό από ότι όλα τα μέσα της ήπιας ισχύος των ΗΠΑ.

Στην νέα εποχή της επικοινωνιακής επανάστασης, η τρομοκρατική οργάνωση αν και ακραία, με πεπιοθήσεις και ιστορικό εντελώς διαφορετικό από αυτό των δυτικών

¹⁷³ Ted Galen Carpenter, *Smart Power: Toward a Prudent Foreign Policy for America*, (Washington, Cato Institute, 2008), σ. 69.

¹⁷⁴ Joseph S. Nye Jr, *Hard Power, Soft Power and the Future of Transatlantic Relations*, (Burlington: Ashgate Pub Co, 2006), σ. 26.

¹⁷⁵ Joseph S. Nye Jr, 'The Information Revolution and American Soft Power', *Asia-Pacific Review*, 9:1, (2002), 60-76 (σ.71).

κρατών, χρησιμοποίησε με πολύ έξυπνο τρόπο τις δικές της πηγές ήπιας ισχύος που είχαν να κάνουν κυρίως με το θρησκευτικό παράγοντα αναπόσπαστο κομμάτι της κουλτούρας των μουσουλμάνων. Ο Francis M. Watson θα σημειώσει ήδη από το 1976 ότι η τρομοκρατία δεν πρέπει να ορίζεται μόνο με όρους βίας αλλά και με όρους προπαγάνδας¹⁷⁶. Επίσης αν και ο λαός μπήκε πολύ αργότερα στο γαϊτανάκι του διαδικτύου, οι εικόνες που μετέδιδαν βίντεο με σκοτωμούς ομόθρησκων σε Τσετσενία, Λίβανο, Ιράκ και Κασμίρ προκάλεσαν τη κατακραυγή του μουσουλμανικού κόσμου αλλά και αφορμή για νέες στρατολογήσεις¹⁷⁷.

Βλέπουμε δηλαδή πως ούτε η εξωτερική πολιτική του προέδρου τους πείθει ούτε τα φιλελεύθερα ιδανικά που προβάλλει η χώρα. Αντιθέτως, όλα αυτά που πρεσβεύει η Αμερική γενικότερα, όχι μόνο δεν προκαλούν θέλητρο αλλά για αυτούς είναι απεικονίσεις βίας και κυνικής σεξουαλικότητας¹⁷⁸. Αυτό ωστόσο δεν θα έπρεπε να ακυρώνει την άσκηση της ήπιας ισχύος και να μην γίνεται προσπάθεια εκ μέρους της αμερικανικής κυβέρνησης να κερδίσει τη καρδιά των Αφγανών και μετέπειτα των Ιρακινών γιατί αφενός αν δεν είχε κάνει έστω και τις κινήσεις που έκανε τα πράγματα θα ήταν δυσκολότερα, αφετέρου το πρόβλημα ήταν αλλού. Η αμερικανική κυβέρνηση όφειλε να εργαστεί πιο σκληρά στον ισλαμικό κόσμο ο οποίος δεν είχε ποτέ εικόνες και βιώματα στο ιστορικό του ανάλογες με αυτές των ελεύθερων κρατών. Διαθέτει μία τελείως διαφορετική κουλτούρα η οποία αν ποτέ άλλαζε θα ήταν πιθανότατα έργο πολλών δεκαετιών και όχι ενός πολέμου.

Κατά της ελευθερίας του λόγου και άρα άλλο ένα πλήγμα στις φιλελεύθερες ιδέες της Αμερικής ήταν το γεγονός ότι τα αμερικανικά τηλεοπτικά δίκτυα προσπάθησαν να σταματήσει η αναμετάδοση του μηνύματος του Bin Laden. Ειδικά στην σύγχρονη εποχή της τεχνολογικής άνθησης θα ήταν δύσκολο να απαγορευτούν μηνύματα από όπου κι αν προέρχονται, τουλάχιστον όχι σε άμεσο χρονικό διάστημα. Η απάντηση της Αμερικής θα έπρεπε να είναι η μετάδοση δικών της μηνυμάτων ως απάντηση χωρίς να θίγεται το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου κανενός ακόμη κι αν αυτός είναι ένας εξτρεμιστής τρομοκράτης. Έτσι η Αμερική θα έδειχνε ότι δεν έχει λόγο να φοβάται κανέναν και πολύ περισσότερο δεν έχει και τίποτα να κρύψει από τον κόσμο¹⁷⁹.

¹⁷⁶ Μαίρη Μπόση, *Ελλάδα και Τρομοκρατία: Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, (Αθήνα – Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1996), σ.45.

¹⁷⁷ Joseph S. Nye Jr, 'Smart Power and the «War on Terror»...', ό.π. σ. 1.

¹⁷⁸ Joseph S. Nye Jr, 'The Information Revolution and American Soft Power', ό.π., σ. 72.

¹⁷⁹ Joseph S. Nye Jr, 'Public Diplomacy and Soft Power', *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, (2008), 616: 94 (σ. 101).

Στον πόλεμο του Αφγανιστάν, οι φωνές των σκεπτικιστών θεωρούσαν ότι η ήπια ισχύς όχι μόνο δεν μπορούσε να βοηθήσει ως μέσο έλξης αλλά προκαλούσε και τα αντίθετα ακριβώς αποτελέσματα. Αντίθετα τα μέσα σκληρής ισχύος απέβησαν αποτελεσματικά και ταχύτατα. Αυτή είναι η μία όψη του νομίσματος. Η άλλη μισή αλήθεια είναι ότι οι βόμβες ακριβείας και οι ένοπλες δυνάμεις των ΗΠΑ εξόντωσαν μόνο το ¼ της τρομοκρατικής οργάνωσης που όμως έχει δίκτυα σε 60 χώρες. Οι Ηνωμένες Πολιτείες σαφώς δεν μπορούν να βομβαρδίσουν πυρήνες της Αλ Κάιντα στο Αμβούργο, στη Κουάλα Λουμπόρ ή στο Νπιτρόιτ. Για να εξωραϊστεί το πνεύμα και μετέπειτα η υπόσταση της οργάνωσης χρειάζεται τη συμβολή των πολιτών οι οποίοι θα πρέπει να πεισθούν για να συνδράμουν το οποίο συνεπάγεται μία πιο οργανωμένη δημόσια διπλωματία¹⁸⁰. Η νέα εποχή της πληροφόρησης ήταν πλέον και στα χέρια των τρομοκρατών και μετατράπηκε εργαλείο διάχυσης των ιδεών τους και στρατολόγησης. Κι ενώ οι Αμερικάνοι χρησιμοποιούν με αιχμηρό τρόπο τις λέξεις «Τζιχάντ» και «πόλεμος» η Αλ Κάιντα χρησιμοποιούσε χρόνο για να ανασυντάξει τις δυνάμεις της¹⁸¹. Ας μη ξεχνάμε άλλωστε ότι η οι δυτικές δυνάμεις που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τη συγκεκριμένη ακραία οργάνωση, είναι εκείνες κατ' ουσίαν ο λόγος που η ξεκίνησε τη δράση της στη Σουηδική Αραβία από βετεράνους του πολέμου κατά των Σοβιετικών¹⁸². Ο στρατός του Αφγανιστάν δεν ήταν αυτό που περίμεναν αρχικά οι συμμαχικές δυνάμεις. Αν και το προπύργιό τους έπεσε αρκετά γρήγορα, οι αντάρτες είχαν προλάβει και είχαν μεταφέρει την πολεμική τους πείρα σε άλλα ισλαμικά κέντρα¹⁸³. Οι Αμερικάνοι υποτίμησαν τον εχθρό λόγω ποσοτικής υπεροχής. Τα ερείσματα όμως ενός μικρότερου κράτους δεν πρέπει να υποτιμούνται. Σε ένα σύστημα εύθραυστης ισορροπίας ισχύος και συμφερόντων ακόμη κι ένα μικρό κράτος μπορεί να επηρεάσει τη κατανομή ισχύος και να έχει μεγάλα διαπραγματευτικά πλεονεκτήματα αφού η ανατροπή της ισορροπίας προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση θα μπορούσε να καταστεί μοιραία για έναν ή περισσότερο ισχυρούς¹⁸⁴.

Οι ΗΠΑ ήρθαν αντιμέτωποι αναμφισβήτητα με μία τρομοκρατική απειλή στις 11 Σεπτεμβρίου, η οποία όμως δύσκολα θα μπορούσε να θεωρηθεί υπαρξιακή απειλή. Στην ουσία, πρόκειται για μια μειωμένη απειλή, η οποία θα μπορούσε κάλλιστα να αντιμετωπιστεί με την υιοθέτηση μιας έξυπνης στρατηγικής. Αντιθέτως, η κυβέρνηση

¹⁸⁰ Joseph S. Nye Jr, 'Soft Power and American Foreign Policy', *Political Science Quarterly*, 119:2, (2004), 255- 270 (σ. 255).

¹⁸¹ Joseph S. Nye Jr, *Smart Power and the "War on Terror"*, ό.π., σ. 1.

¹⁸² Θάνος Μ. Βερεμής, *Ο σύγχρονος δυτικός κόσμος, 20^{ος}-21^{ος} αιώνας*, (Αθήνα: Gutenberg, 2007), σ. 185.

¹⁸³ Στο ίδιο.

¹⁸⁴ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2002).

Bush αποφάσισε να «ξαναφτιάξει» από την αρχή τη Μέση Ανατολή, χρησιμοποιώντας το «ξίφος» που εστιάστηκε σχεδόν αποκλειστικά στη δύναμη και απέκλεισε τη συνεργασία. Προέβη σε μια μορφή προληπτικού πολέμου που δεν υπήρχε ποτέ πριν. Αυτή η στρατηγική ήταν εγγυημένο ότι θα έκανε το πρόβλημα της τρομοκρατίας μεγαλύτερο και όχι μικρότερο. Η αιτία ήταν ότι ενώ από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι τη δεκαετία του 90' η Αμερική προήγαγε έναν φιλελεύθερο διεθισμό με βάση της την ήπια ισχύ, από την προεδρία Bush και ειδικότερα από την 11^η Σεπτεμβρίου κι έπειτα, η ήπια ισχύς έδωσε τη θέση της στην σκληρή και τα αποτελέσματα δεν άργησαν να φανούν. Η απόφαση του πολέμου στο Αφγανιστάν αλλά και του πολέμου στο Ιράκ που θα αναπτύξουμε στο επόμενο υποκεφάλαιο, με την πρόφαση την τρομοκρατικής επίθεσης οδήγησε σε πόλεμο πολιτισμών με ηθικό αυτουργό την κυβερνητική τακτική του πρώην προέδρου καταδεικνύοντας τη μη εφαρμογή του διεθνούς δικαίου και την αναξιοπιστία των διεθνών θεσμών. Ο πόλεμος του Ιράκ όμως που θα έρθει δύο χρόνια αργότερα θα επιβεβαιώσει τη μονομερή στάση της αμερικανικής πολιτικής και θα στρέψει την κοινή γνώμη αλλά και τους συμμάχους στη πεποίθηση ότι πολλές από τις αιτιολογήσεις για τη διεξαγωγή των δύο πολέμων θα αναδειχθούν επίφαση¹⁸⁵.

¹⁸⁵ Joseph S. Nye Jr., 'Soft Power and American Foreign Policy', ό.π., (σ. 257).

3.3. Η πρακτική εφαρμογή ήπιας ισχύος στον πόλεμο του Ιράκ

Ο πόλεμος του Ιράκ ήρθε για να σκορπίσει όλα τα συναισθήματα συμπαράστασης που είχαν γεννηθεί με τις τρομοκρατικές επιθέσεις στους Δίδυμους Πύργους. Ξεκίνησε επισήμως 19/20 Μαρτίου του 2003 με τον βομβαρδισμό της Βαγδάτης¹⁸⁶ και τελείωσε ουσιαστικά στα τέλη του 2011 με τα αμερικανικά στρατεύματα να αποχωρούν από την περιοχή¹⁸⁷. Ποιο ήταν όμως το κίνητρο ώστε η κυβέρνηση Bush να κηρύξει τον πόλεμο στο Ιράκ; Γιατί ο τότε πρόεδρος ρίσκαρε έναν ακόμη πόλεμο;

Πολλοί από τους λόγους για τους οποίους κρίθηκε απαραίτητη η συγκεκριμένη πολεμική σύρραξη στο Ιράκ πήγαζαν από μέσα σκληρής ισχύος. Αρχικά, η Αμερική ήθελε να δείξει πως κάθε άλλο παρά αδύναμος γίγαντας είναι. Ο Bush ως άλλος Περικλής στηρίχθηκε στη «θέση των Αθηναίων», στο δίκαιο του ισχυρού¹⁸⁸. Σύμφωνα με τις πεποιθήσεις της τότε κυβέρνησης, η Αμερική δεν ρίσκαρε τίποτα, ήταν βέβαιο ότι αργά ή γρήγορα θα κέρδιζε τον αγώνα. Η κυβέρνηση περίμενε να αντιμετωπίσει ότι είχε συμβεί στην Ευρώπη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ή και πιο πρόσφατα να επαναλάβει την επιτυχία που είχε ο *Πόλεμος του Κόλπου* με αρκετές όμως απώλειες και τότε, όταν είχαν καταφέρει να δρομολογήσουν τη διαδικασία ειρήνευσης στη Μέση Ανατολή. Επίσης η θετική για τις Ηνωμένες Πολιτείες διεξαγωγή τότε είχε οδηγήσει κράτη όπως η Συρία και το Ιράν να αποθαρρυνθούν όσον αφορά τη στήριξη τρομοκρατικών και εξτρεμιστικών οργανώσεων. Προσδοκούσαν ότι το Αφγανιστάν και το Ιράκ θα ήταν το ίδιο. Ήδη τα αμερικανικά στρατεύματα είχαν δυσκολευτεί αρκετά στο Αφγανιστάν. Ειδικά όμως στο Ιράκ δεν υπολόγισαν ότι ο κατακτητής ήταν πολύ πιο πολύπλοκος και πρωτόγνωρος. Διαμορφώθηκε μία νέα γενιά πολεμιστών της πίστης και εχθρών του δυτικού κόσμου και σε αντίθεση με τον πόλεμο στο Βιετνάμ οι αντάρτες δεν υπακούουν σε έναν αρχηγό με κεντρική διοίκηση. Πρόκειται για ένα συνονθύλευμα από ανεξάρτητες από ανεξάρτητες ομάδες, ώστε ακόμη κι αν κάποια από αυτές εξαρθρωθεί να μην επηρεάζεται η ασφάλεια και η δραστηριότητα των υπολοίπων¹⁸⁹. Μετά από δέκα ολόκληρα χρόνια πολέμου το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε είναι ότι ο Γολιάθ ναι μεν νίκησε το Δαβίδ αλλά το έκανε με πολύ κόπο και κόστος, κάτι που ομολογουμένως δεν περίμενε κανείς, ούτε ο

¹⁸⁶ Carsten Oblaender, *Holy War Inc.*, National Geographic Documentary, 2001 NGT INC., http://www.youtube.com/watch?v=khzWO_5sAG8

¹⁸⁷ Matthew Kroenig, Melissa McAdam and Steven Weber, 'Taking Soft Power Seriously', *Comparative Strategy*, Λονδίνο, 29:5 (2010), 412–431 (σ. 420).

¹⁸⁸ Πάρις Βαρβαρούσης, *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο αιώνα* (Αθήνα: Παπαζήση, 2004), σ. 396.

¹⁸⁹ Θάνος Μ. Βερεμής, *Ο σύγχρονος δυτικός κόσμος, 20^{ος}-21^{ος} αιώνας*, (Αθήνα: Gutenberg, 2007), σ. 185.

ίδιος ο πρώην πρόεδρος που όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο δεν είχε την αρετή του να προβλέψει έστω και κατά προσέγγιση την έκβαση αυτού του πολέμου.

Εκτός από τα παραπάνω κίνητρα που βασιζόταν ως επί το πλείστον σε μέσα σκληρής ισχύος, οι κυβερνητικοί ιθύνοντες εκείνης της περιόδου στηρίχτηκαν και σε άλλα πιο φιλελεύθερα που αφορούσαν την προσπάθεια να κερδίσει η Αμερική την καρδιά και το μυαλό των Ιρακινών. Βασίστηκαν αρχικά στο κίνητρο της ιδεολογικής υποστήριξης στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Σε αυτό το σημείο μπαίνει και ο ρόλος της δημόσιας διπλωματίας ως κορυφαίο επικοινωνιακό εργαλείο. Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε κινήσεις από μέρους της κυβέρνησης που δείχνουν ότι αντιλαμβάνονταν πως η ήπια ισχύς είναι πολύτιμος αρωγός του όλου σχεδίου. Το γεγονός δηλαδή ότι εγκαταστάθηκαν μέσα επικοινωνίας απευθυνόμενα σε Ιρακινούς αλλά τα οποία θα ήταν φερέφωνα της αμερικανικής πολιτικής όπως το περιοδικό *H1*, το ραδιόφωνο *Sawa* και ο τηλεοπτικός σταθμός *Al Hurra* ήταν έξυπνες κινήσεις ήπιας ισχύος. Επιπλέον το κτήριο μετάφρασης της Βαγδάτης, «Ο Οίκος της Σοφίας» μετετράπη σε χώρο εκπαίδευσης μιας πιο μετριοπαθούς μουσουλμανικής θεολογίας για τους Ιρακινούς αιχμαλώτους¹⁹⁰.

Ο πρόεδρος Bush θα χρησιμοποιήσει ένα βασικό όπλο της ήπιας ισχύος για να πείσει και τους Ιρακινούς αλλά και τους συμμάχους, αυτό του δημοκρατικού ιδεώδους. Οι νεοσυντηρητικοί πίστευαν ότι μέσα από τη νίκη στο Ιράκ θα μπορούσε να επιτευχθεί δημοκρατία στην περιοχή και υποστήριζαν ότι ο δρόμος για την Ιερουσαλήμ περνά μέσα από τη Βαγδάτη. Θεωρούσαν ότι ο πόλεμος είναι η ευκαιρία ώστε να μετασχηματιστεί η Μέση Ανατολή. Η κυρίαρχη άποψη ήταν ότι τα τρομοκρατικά καθεστώτα έβρισκαν πρόσφορο έδαφος στα αντιδημοκρατικά καθεστώτα. Συνεπώς η θεραπεία ήταν μία καθεστωτική αλλαγή¹⁹¹. Ο πρόεδρος προκειμένου να νομιμοποιήσει τις επεμβάσεις στηρίχθηκε σε αυτό το ιδεολόγημα και στην αισιοδοξία των φιλελευθέρων ιδεαλιστών ότι η εξάπλωση της δημοκρατίας εκτοπίζει τον πόλεμο. Στο παρελθόν η ιστορία έχει παραδείγματα που επιβεβαιώνουν τη συγκεκριμένη θεωρία: α) η μη σύγκρουση Αγγλίας-ΗΠΑ από το 1832 έως σήμερα, β) η ειρηνική σχέση Αγγλίας-Γαλλίας από το 1832-1849 και 1871-1940 και γ) η μη σύγκρουση των σύγχρονων δυτικών δημοκρατιών¹⁹². Οι ΗΠΑ είχαν καταφέρει να πείσουν ότι θέλουν να διαδώσουν τη δημοκρατία στα έθνη κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου αλλά και μετά την έκβασή του. Οι Φιλελεύθεροι ιδεαλιστές υποστήριζαν ότι με τη πτώση του κομμουνισμού και την εξάπλωση της δημοκρατίας στις

¹⁹⁰ Matthew Kroenig, Melissa McAdam and Steven Weber, ό.π., σ. 420.

¹⁹¹ Joseph S. Nye Jr, *Από την ήπια ισχύ στην έξυπνη δύναμη*, επιμ. Σωτήρης Ντάλης, (Αθήνα: Παπαζήση, 2010), σσ. 121 – 122.

¹⁹² Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, *Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Παπαζήση, 1995), σ. 34.

χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και στον Τρίτο Κόσμο, η πιθανότητα πολέμου μειώνεται¹⁹³. Όντως χώρες όπως η Ουκρανία ή η Γεωργία ήταν πολύ πιο δεκτικές στα μηνύματα της Αμερικής διότι η προεργασία στον τομέα της δημόσιας διπλωματίας ήταν πιο συντονισμένη χρησιμοποιώντας μέσα ενημέρωσης και μη κυβερνητικές οργανώσεις¹⁹⁴. Επίσης οι χώρες αυτές είχαν ήδη στα σπλάχνα τους κινήματα που είτε ήταν φιλοδημοκρατικά είτε αγανακτισμένα από τα απολυταρχικά καθεστώτα.

Τίποτε όμως από τα παραπάνω δεν ίσχυε στην περίπτωση του Αφγανιστάν και του Ιράκ. Όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο η δημοκρατία και τα φιλελεύθερα ιδεώδη είναι καλοί αγωγοί ήπιας ισχύος και προκαλούν προτροπή προς μίμηση και πόλο έλξης. Ο ιρακινός λαός δεν είχε ούτε την πρότερη ιστορία, ούτε την κουλτούρα να ασπαστεί τέτοια ιδεώδη. Μάλιστα η προσπάθεια για την τότε κυβέρνηση να πείσει ότι ενδιαφέρεται για την καθεστωτική αλλαγή του Ιράκ προκειμένου να ευδοκιμήσει το κράτος έπεσε στο κενό¹⁹⁵. Προφανώς μία δημοκρατική χώρα είναι λίγο οξύμωρο να πείσει μια δεύτερη χώρα να γίνει δημοκρατία μέσα από έναν πόλεμο που κράτησε δέκα ολόκληρα χρόνια. Η φιλελεύθερη δημοκρατία των ΗΠΑ φτάνει στο να προκρίνει μια σειρά εξαιρετικά ακραίων μέτρων για την αντιμετώπιση τέτοιου είδους καταστάσεων και αποκαλύπτει έναν αυταρχικό χαρακτήρα που υποτίθεται δεν αρμόζει στην υπόστασή της. Οι προσπάθειες που έγιναν δεν ήταν αρκετές για να πεισθεί ο λαός που ήδη από την έναρξη του πολέμου στο Αφγανιστάν είδε με καχυποψία τις αμερικανικές κινήσεις απελευθέρωσης. Είναι πολύ πιθανό ένας λαός που ταλανίζεται από διενέξεις και συνεχείς εσωτερικές διαμάχες να είναι ανοιχτός σε όποιον του προσφέρει τους όρους μίας καλύτερης επιβίωσης. Αναγνωρίζουμε βέβαια ότι κάτι τέτοιο δεν ήταν καθόλου εύκολο αλλά κανείς δε μπορεί να μας πείσει και για το αντίθετο. Ο πρόεδρος Bush όμως απεφάνθη βιαστικά να επέμβει στρατιωτικά και προφανώς είναι δύσκολο ένας λαός να πεισθεί ότι βομβαρδίζεται για το καλό του, ειδικά όταν το βλέπει να συμβαίνει επί χρόνια.

Οι Αμερικάνοι πήγαν τελείως αδιάβαστοι να «νουθετήσουν» το Ιράκ¹⁹⁶. Τα προγράμματα της USAID και PRT ήταν παρόντα και στον πόλεμο του Ιράκ προσφέροντας θέσεις εργασίας και εκπαίδευση στους Ιρακινούς¹⁹⁷ αλλά στον απόηχο του πολέμου στο Αφγανιστάν και με έναν ακόμη πόλεμο στο Ιράκ η κυβέρνηση δεν μπορούσε να πείσει. Ο ιρακινός λαός δεν αρκέστηκε στους καλούς δημοκρατικούς

¹⁹³ Στο ίδιο, σ. 35.

¹⁹⁴ Matthew Kroenig, Melissa McAdam and Steven Weber, ό.π., σ. 423.

¹⁹⁵ Joseph S. Nye Jr, 'The Information Revolution and American Soft Power', *Asia- Pacific Review*, 9:1, (2002), 60-76 (σ.73).

¹⁹⁶ Geoffrey Parker, *Γεωπολιτική: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*, (Αθήνα: Ροές, 2002), σ. 116.

¹⁹⁷ Henrietta Holsman Fore, Aligning "Soft" with "Hard" Power, *Parameters*, 38:2, (2008), 14-24 (σ. 16).

σκοπούς της Αμερικής. Ακόμη και όταν η κατοχή στη Βαγδάτη επετεύχθη μέσα στο 2003, από τους πρώτους δηλαδή μήνες του πολέμου, η ειρήνη τελικά αποδείχτηκε πιο δύσκολη από τον πόλεμο. Οι Αμερικανοί στρατιώτες βρέθηκαν μπροστά σε έναν λαό που δεν είδε ποτέ την επίθεση ως προσπάθεια απελευθέρωσης όπως ισχυρίζονταν οι επιτιθέμενοι. Η αντίδραση του λαού έφτασε να πάρει μορφή εθνικής αντίστασης με αποτέλεσμα η νεοσύστατη αστυνόμευση να αδυνατεί να λύσει φυλετικές, θρησκευτικές και εθνικιστικές διαφορές. Σε πρώτη φάση η εισβολή στο Ιράκ δημιούργησε μια ανταρσία, η οποία επιδεινώθηκε. Η παρουσία ξένων δυνάμεων προκάλεσε κίνητρο για εθνικιστές και θρησκευτικές αντιδράσεις. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι θάνατοι των αμερικανικών στρατιωτών αντί να μειώνονται πλήθαιναν. Ενενήντα εννέα το 2005, πενήντα δύο το 2004, σαράντα οκτώ το 2003 και μόλις δώδεκα το 2001. Παρόμοιο φαινόμενο με πολύ περισσότερα όμως θύματα στο στρατόπεδο των Ιρακινών και των αμάχων¹⁹⁸.

Η περίπτωση της Μέσης Ανατολής η αλήθεια είναι ότι δεν ήταν εύκολη για τον τότε πρόεδρο. Σε μία χώρα απαίδητη και με τις μισές γυναίκες να είναι αναλφάβητες, σε ανθρώπους με διαβρωμένο από το φανατισμό μυαλό και με την οικονομική τους κατάσταση άσχημη, δεν μπορεί να καρποφορήσουν έτσι απλά φιλελεύθερα ιδεώδη. Αυτή είναι μία προσπάθεια που απαιτεί πολύ κόπο και πολύ χρόνο. Ο πόλεμος ως λύση θα φέρει όπως είδαμε τα αντίθετα αποτελέσματα. Σε δημοσκόπηση που έγινε το 2008 σε Ιρακινούς, το 61% θεωρούσε ότι τα κρούσματα βίας στην περιοχή έγιναν σφοδρότερα μετά την εισβολή¹⁹⁹. Η αποτυχία της κυβέρνησης να προσεταιριστεί δυσαρεστημένους Ιρακινούς θύμιζε αρκετά το πάθημα του Βιετνάμ. Ο Robert MacNamara, υπουργός άμυνας των ΗΠΑ στη δεκαετία του '60, στο βιβλίο του *In Retrospect*, είχε επικαλεστεί τότε έμμεσα το Θουκυδίδη για να αιτιολογήσει τη ψυχρολουσία του Βιετνάμ. Θεωρεί ότι για το άσχημο αποτέλεσμα ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό ότι οι Αμερικάνοι δεν είχαν μελετήσει καλά το περιβάλλον, το λαό, τη γλώσσα, τις αξίες και τις πολιτιστικές παραδόσεις του βιετναμέζικου λαού, παραλληλίζοντάς το με την αποτυχία των Αθηναίων στη Σικελία που το περιβάλλον της ήταν εντελώς άγνωστο για αυτούς²⁰⁰. Ειδικά η θρησκεία μέρος της κουλτούρας ενός λαού και άρα μέρος της ήπιας ισχύος παραγκωνίστηκε από της αμερικανική κυβέρνηση. Και μπορεί να μην θεωρείται εργαλείο ίσης σημασίας όπως τα υπόλοιπα, στην περίπτωση όμως των μουσουλμάνων δεν υπολογίστηκε όσο θα έπρεπε γιατί η μελέτη του θα αποδείκνυε ότι η πίστη σε μία ακραία για μας θρησκεία, απόλυτα φυσιολογική για εκείνους, θα τους οδηγούσε σε πράξεις όπως τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 που όχι μόνο δεν ήταν για ακραίες για αυτούς αλλά είχαν και την

¹⁹⁸ Ted Galen Carpenter, *Smart Power: Toward a Prudent Foreign Policy for America*, (Washington, Cato Institute, 2008), σ. 73.

¹⁹⁹ Matthew Kroenig, Melissa McAdam and Steven Weber, ό.π., σ. 418.

²⁰⁰ Πάρις Βαρβαρούσης, ό.π., σ. 328.

απαιτούμενη νομιμότητα στα μάτια του δικού τους ακροατηρίου²⁰¹. Η αποστροφή της θρησκείας τους το μόνο που είχε ως αποτέλεσμα είναι να τους κάνει ακόμη πιο φανατισμένους και ακραίους. Μην ξεχνάμε ότι οι τρομοκράτες δέχτηκαν να πεθάνουν ακολουθώντας τον Bin Laden πεπεισμένοι ότι αυτό θέλει ο θεός τους. Το κίνητρο για αυτούς ήταν η πίστη τους, απόδειξη ότι τα μέσα σκληρής ισχύος δεν ευθύνονται πάντα για να πείσεις κάποιον να κάνει αυτό που επιθυμείς²⁰² ειδικά όταν το κίνητρό του δεν έχει να κάνει με λογικά επιχειρήματα. Αυτή η σκοταδιστική αντίληψη περί θρησκείας που ονομάστηκε ισλαμικός εξτρεμισμός βρίσκει εύκολα οπαδούς στις λαϊκές μάζες, φανατίζει και ωθεί σε πράξεις βίας χωρίς ιδιαίτερο στόχο²⁰³.

Στο αρνητικό κλίμα έπαιξε ρόλο ένας νέος παράγοντας που δεν υπήρχε τόσο σε προηγούμενους πολέμους. Η τεχνολογία και τα μέσα ενημέρωσης, με το διαδίκτυο να πρωτοστατεί είχαν ως αποτέλεσμα τη διάχυση πληροφοριών ποικίλης μορφής. Ο πόλεμος από το 2001 και μετά είχε κάτι καινοτόμο που η κυβέρνηση δεν είχε υπολογίσει τόσο καλά. Ειδικά η Βαγδάτη είχε την επιλογή ανάμεσα σε μία ποικιλία πληροφοριών είτε αυτό λέγεται δορυφορική τηλεόραση, είτε εφημερίδες και περιοδικά. Ως το 2007 το 70% των Ιρακινών είχε δορυφορική τηλεόραση εντός της οικείας τους²⁰⁴. Το να πείσει λοιπόν κάποιος έναν λαό που εκτίθεται σε πάνω από μία επιλογές χρειάζεται περισσότερη προσπάθεια σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Οι Ιρακινοί δεν πίστεψαν την αμερικανική κυβέρνηση γιατί με τη διεξαγωγή του πολέμου αφενός αποδεκατίστηκαν ακόμη και οι λιγοστές κινήσεις καλής θέλησης εκ μέρους των Αμερικανών²⁰⁵, αφετέρου τα συμφέροντα του Ιράκ συγκρούονταν με αυτά των ΗΠΑ. Ο εκδημοκρατισμός του Ιράκ σαφώς και θα ήταν μία θετική έκβαση των εξελίξεων και θα έπρεπε να είναι στόχος των πολιτισμένων λαών να μεταλαμπαδεύσουν τις αξίες του φιλελεύθερου και δημοκρατικού ιδεώδους όχι μόνο στο Ιράκ αλλά και σε οποιοδήποτε κράτος ταλανίζεται από διενέξεις εξαιτίας της καθεστωτικής του αστάθειας. Σε αυτό που διαφώνησαν τα προστάγματα της ήπιας ισχύος αλλά και οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι ήταν πως αυτό είναι μία εργασία πολλών χρόνων και υπομονής και όχι ενός πολέμου²⁰⁶.

Θα ήμασταν βέβαια αφελείς να θεωρήσουμε ότι ενδιέφερε κάποιον από την τότε κυβέρνηση τι συναισθήματα έχουν οι Ιρακινοί απέναντί τους αλλά είδαμε ότι τελικά ότι το

²⁰¹ Niall Ferguson, 'Think Again: Power', *Foreign Policy*, 134, (2003), 18-24 (σ.23).

²⁰² Joseph S. Nye Jr., *The Powers to Lead* (New York: Oxford University Press, 2008), σ. 31.

²⁰³ Μαίρη Μπόση, *Ελλάδα και Τρομοκρατία: Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, (Αθήνα- Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996) σ. 218.

²⁰⁴ Matthew Kroenig, Melissa McAdam and Steven Weber, ό.π., σ. 419.

²⁰⁵ Στο ίδιο, σ. 418.

²⁰⁶ Thomas L. Ilgen, *Hard Power, Soft Power and the future of the Transatlantic Relations, Chapter 2, The Atlantic Alliance and the Integration of Europe* (Burlington: Ashagates Publishing, 2006), σ. 49.

να μην έχουν με το μέρος τους τους Ιρακινούς έκανε τη δουλειά τους πολύ πιο δύσκολη. Η Αμερική επικαλέστηκε την αρετή της δημοκρατίας όχι τόσο για να πείσει τον Ιρακινό λαό αλλά για να πείσει τους συμμάχους. Με αυτό τον τρόπο η Αμερική θα εξασφάλιζε και τη νομιμότητα που της ήταν απαραίτητη ώστε να πετύχει τους στόχους της, βασίστηκε δηλαδή σε μία από τις αρχές της ήπιας ισχύος, αυτής της συνεργασίας υπό την αιγίδα της διεθνούς νομιμότητας. Όπως αναλύσαμε εκτενώς στο πρώτο κεφάλαιο που αφορούσε την έννοια της ήπιας ισχύος, ο πυρήνας της συγκεκριμένης έννοιας είναι η έλξη που βασίζεται σε αποδοχή κοινών αξιών και τη διάθεση ή το καθήκον των υπολοίπων να συμβάλλουν σε πολιτικές συνεπιεί με τις κοινές αυτές αξίες. Το πιθανότερο μονοπάτι που οδηγεί στην επίτευξη αυτού του στόχου είναι μέσω πολυμερών διαβουλεύσεων και όχι μέσω της μονομερούς δράσης.

Όπως είδαμε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο για να παρθεί η απόφαση ενός πολέμου έπρεπε να συντρέχουν κάποιες βασικές προϋποθέσεις που θα νομιμοποιούσαν μία πολεμική σύρραξη. Πατώντας πάνω στο φιλελεύθερο ιδεολόγημα οι στρατιωτικές επεμβάσεις θεωρείται ότι γίνονται με την προϋπόθεση ότι προωθούνται τα δημοκρατικά ιδανικά και οι φιλελεύθερες αξίες²⁰⁷. Για παράδειγμα στον *Πόλεμο του Κόλπου* η αμερικανική επίθεση βασίστηκε στην απελευθέρωση κράτους υπό κατοχή, στο Αφγανιστάν στο διεθνή πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Στο Ιράκ που βασίστηκε; Η μόνη δικαιολόγηση ήταν ο προληπτικός πόλεμος εναντίον ενός δικτατορικού καθεστώτος. Η χρήση του ιδεολογικού προκαλύμματος της φιλελεύθερης δημοκρατίας που χρησιμοποίησε ο πρώην πρόεδρος των ΗΠΑ προκειμένου να ξεκινήσει τον πόλεμο εναντίον του Ιράκ απαλλάσσοντας αυτό και τον κόσμο ολόκληρο από την τυραννία και τις απειλές από τα όπλα μαζικής καταστροφής του Saddam αποτελεί επίκλησή ενός από τα μέσα της ήπιας ισχύος. Αυτό στην ουσία που προσπάθησε να κάνει ο Bush είναι να ενώσει την στρατιωτική και πολιτική προπαρασκευή του πολέμου με την ιδεολογική, κάτι που θα εξασφάλιζε στις ΗΠΑ τη νομιμοποίηση της πολεμικής τους ενέργειας μέσα από τον ΟΗΕ. Η πλειοψηφία όμως των Μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας δεν πείσθηκε ιδιαίτερα με το πρόσχημα της κατοχής πυρηνικών όπλων και σε σχετική αναφορά δεν επιβεβαιώθηκαν ούτε τέτοια οπλικά σύστημα, ούτε χρησιμοποιήθηκαν αποθέματα χημικών ουσιών όπως είχε ισχυριστεί η αμερικανική κυβέρνηση με αποτέλεσμα να μην πάρει την έγκριση του ΟΗΕ. Ο Saddam είχε πρόθεση να αποκτήσει τα εν λόγω όπλα αλλά η απειλή δεν ήταν άμεση και σε καμιά περίπτωση δεν δικαιολογούσε από μόνος του ο λόγος αυτός την κήρυξη του πολέμου²⁰⁸. Οι κυβερνήσεις Bush και Blair ακόμη κι αν όντως είχαν πληροφορίες σχετικά με το ενδεχόμενο ο Saddam να έχει τέτοιου είδους

²⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 48.

²⁰⁸ Joseph S. Nye Jr, 'Public Diplomacy and Soft Power', *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616: 94 (2008), 94-109 (σσ. 99-100).

όπλα, δεν βασίστηκαν σε γεγονότα και δεν επέτρεψαν στη διπλωματία να εξαντλήσει τα ειρηνευτικά της μέσα²⁰⁹. Η δεύτερη αιτιολόγηση περί συμμετοχής του Saddam Hussein σε τρομοκρατικές ενέργειες επίσης έπεσε το κενό μιας και οι ευρωπαϊκές δυνάμεις – Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία, Γερμανία- αρκετά έμπειρες και οι ίδιες στη μάχη κατά τέτοιων οργανώσεων έκριναν ότι δεν υπήρχαν επαρκή στοιχεία που να δικαιολογούν τον πόλεμο²¹⁰. Τα μέλη της επιτροπής που ερεύνησαν το σχετικό ισχυρισμό περί υπόθαλψης ή συνεργασίας του Ιράκ με την Αλ Κάιντα δήλωσαν ξεκάθαρα γραπτώς και επισήμως ότι κάτι τέτοιο δεν ευσταθούσε²¹¹. Τον Μάρτιο του 2003 ο γενικός γραμματέας του ΟΗΕ χαρακτήρισε παράνομη την επέμβαση των ΗΠΑ²¹².

Το Μάιο του 2003 η Αμερική έχοντας στο πλάι της την Αγγλία με μία αδικαιολόγητη υπεροψία αρνήθηκε να δώσει ένα σημαντικό διεθνή ρόλο στα Ηνωμένα Έθνη παρά τη σθεναρή αντίσταση της Γαλλίας, της Ρωσίας και της Κίνας όσον αφορά το Ιράκ²¹³. Άλλωστε πρέπει να παραδεχτούμε ότι αν και ο γαλλογερμανικός άξονας είχε αντιδράσει στο ενδεχόμενο ενός ακόμη πολέμου, το περιθώριο δράσης υπήρξε μικρό αφού το NATO είναι ο μόνος φορέας που διαθέτει στρατιωτική δύναμη και αυτός ήταν αποκλειστικό εργαλείο προώθησης αμερικανικών συμφερόντων²¹⁴. Φάνηκε λοιπόν ότι οι διεθνείς οργανισμοί δεν ήταν τίποτε άλλο παρά εργαλείο στα χέρια των Αμερικάνων που το χρειάζονταν μόνο ως κάλυμμα κι όταν δεν είχαν την αμέριστη συμπαράστασή τους απλά τους παραγκώνιζαν. Η μονομερής στρατιωτική επέμβαση έχει διπλή σημασία. Αρχικά μας δείχνει ότι οι διεθνείς οργανισμοί από μόνοι τους, τουλάχιστον με την μέχρι τώρα παρουσία τους, δείχνουν ότι ο πρώτος λόγος παραμένει να ανήκει στο κράτος. Παρά όμως την παραδοχή ότι οι διεθνείς οργανισμοί και συνθήκες δεν είναι τίποτε άλλο παρά εργαλείο στα χέρια των κυβερνήσεων, η παραγκώνισή τους μπορεί σε βάθος χρόνου να προκαλέσει ρήγμα στις σχέσεις μεταξύ των κρατών αλλά και να θίξει το γόητρο της χώρας –παραβάτη. Για παράδειγμα στον πρώτο πόλεμο στο Ιράκ εναντίον της Γιουγκοσλαβίας όλα γίνονταν υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών. Όταν στον δεύτερο πόλεμο ο πρόεδρος δεν πήρε την πολυπόθητη νομιμοποίηση από τους διεθνείς οργανισμούς απλά δεν υπολόγισε ούτε αυτούς, ούτε το διεθνές δίκαιο προχωρώντας τελικά στη στρατιωτική σύρραξη²¹⁵.

²⁰⁹ Πάρις Βαρβαρούσης, ό.π., σ. 387.

²¹⁰ Thomas L. Ilgen, ό.π., 16.

²¹¹ Ted Galen Carpenter, ό.π., σ. 88.

²¹² Παναγιώτης Ήφαιστος, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό: Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2003), σ. 434.

²¹³ Στο ίδιο.

²¹⁴ Πάρις Βαρβαρούσης, ό.π., σ. 163.

²¹⁵ Πάρις Βαρβαρούσης, ό.π., σ. 152.

Μετά τα γεγονότα των τρομοκρατικών χτυπημάτων ο τέως Πρόεδρος άλλαξε στρατηγική εφαρμόζοντας προληπτικά στρατιωτικά πλήγματα. Η νέα τακτική που δίχασε βαθιά την προεδρία και το Κογκρέσο έθεσε ως νούμερο ένα κίνδυνο την υπερεθνική τρομοκρατία και τα όπλα μαζικής καταστροφής. Ωστόσο η πρόκληση αντιμετώπισης των κινδύνων μπορεί να γίνει λιγότερο δαπανηρή και δραστικότερη αν αντιμετωπιστεί από κοινού με άλλες χώρες. Για να πείσεις όμως τις άλλες χώρες να συνδράμουν μαζί σου θα πρέπει να την πείσεις για τις καλές σου προθέσεις ή για κοινά συμφέροντα. Η Ευρώπη δεν είχε πεισθεί να συνδράμει σε έναν πολυδάπανο κι εξοντωτικό πόλεμο. Οι ΗΠΑ μετά τον πόλεμο του Ιράκ φαίνεται πως έχασαν αυτό το στοίχημα. Ειδικά σε αυτή την επέμβαση του Ιράκ, διαπιστώθηκε ότι η άποψη των Ευρωπαίων ήταν πως ο Αμερικανός πρόεδρος έτεινε σε μονομερή προσέγγιση της κυβέρνησής του κι ενώ στον Ψυχρό Πόλεμο η Αμερική λειτουργούσε ως ασπίδα προστασίας, τώρα η πλειοψηφία των Ευρωπαίων την αντιμετώπιζε ως κίνδυνο²¹⁶. Το γεγονός ότι ο Bush απαξίωσε το Πρωτόκολλο χαρακτηρίζοντάς το νεκρό και χωρίς να προτείνει εναλλακτικές λύσεις υπονόμωσε την ήπια ισχύ της χώρας. Κατά την πορεία προς τον πόλεμο του Ιράκ υπήρξε μία αποτυχημένη διπλωματία καθώς υπερίσχυσαν οι μονομερείς απόψεις δράσης. Ενώ λοιπόν αυτό που πρέσβευε ήταν φιλελεύθερα ιδανικά, ο πρώην πρόεδρος προέβη σε μία παραδοσιακή ρεαλιστική εξωτερική πολιτική²¹⁷.

Καλή επίδειξη ήπιας ισχύος όταν ο πρόεδρος διεξήγαγε εκστρατεία και προγράμματα βοήθειας σε παθόντες του HIV/AIDS, αλλά και στους πληγέντες από το τσουνάμι στην Τυνησία το 2004 ανεβάζοντας τη μέχρι τότε παρακμάζουσα δημοτικότητα του προέδρου²¹⁸. Όμως οι μεμονωμένες κινήσεις καλής θελήσεως υπερκαλύπτονταν από τα γεγονότα που ήρθαν στο φως όσον αφορά το Guantanamo και το Abu Ghraib. Το στρατόπεδο, στην αμερικανική βάση της Κούβας, ενσάρκωσε κάθε κατάχρηση: απαγωγές, έκτακτες «μεταγωγές» με πτήσεις μυστικών υπηρεσιών, παράνομα κέντρα κράτησης, βασανιστήρια, επ' αόριστον κράτηση χωρίς απαγγελία κατηγοριών. Στις 11 Ιανουαρίου του 2002 μεταφέρθηκαν οι πρώτοι ύποπτοι για τρομοκρατία αλυσοδεμένοι με κουκούλες. Οι ΗΠΑ εγκαινίαζαν το πιο τρομακτικό πείραμα του 21^{ου} αιώνα επιστρατεύοντας σειρά ειδημόνων για να δικαιολογήσουν με νεολογισμούς και νομικά τερτίπια την καταρράκωση κάθε έννοιας ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Συνέλαβαν κατά χιλιάδες τους υπόπτους κατ' εκτίμηση ή επειδή έναντι χρημάτων τούς παρέδιδαν καταδότες, τους ονόμασαν «ξένους μαχητές» αντί για αιχμαλώτους πολέμου για να

²¹⁶ Joseph S. Nye Jr, *Hard Power, Soft Power and the Future of Transatlantic Relations*, (Burlington: Ashgate Pub Co, 2006), σ. 26.

²¹⁷ Joseph S. Nye Jr, 'Soft Power and American Foreign Policy', *Political Science Quarterly*, τόμ.119, τόμ.2, (2004), 255- 270 (σ.259).

²¹⁸ Joseph S. Nye Jr, 'Public Diplomacy and Soft Power', ό.π., σ. 103.

δικαιολογήσουν γιατί δεν δικαιούνταν της προστασίας της Σύμβασης της Γενεύης. Τα επιτρεπτά βασανιστήρια τα ονόμασαν «βελτιωμένες πρακτικές ανάκρισης» και ολοένα και περισσότερα σκάνδαλα κακοποίησης και φόνοι κρατουμένων άρχισαν να βλέπουν το φως της δημοσιότητας: από το Μπαγκάμ του Αφγανιστάν και το Abu Ghraib του Ιράκ έως το Guantanamo. Αναφέρθηκαν ξυλοδαρμοί, εξευτελισμοί, στέρηση ύπνου, βιασμοί, σεξουαλικές επιθέσεις, προσομοιώσεις πνιγμού. «Έκτακτες παραδόσεις» βαπτίστηκαν οι απαγωγές και μεταγωγές υπόπτων από τη CIA για ανάκριση στις διαβόητες μαύρες τρύπες που λειτούργησαν σε δεκάδες χώρες, ανάμεσά τους και την Πολωνία και τη Ρουμανία. Είναι άγνωστος ο αριθμός αυτών των κρατουμένων-φαντασμάτων, αλλά είναι βέβαιο ότι εκατό απήχθησαν από ευρωπαϊκό έδαφος και ότι ήταν εκατοντάδες οι παράνομες πτήσεις της CIA σε ευρωπαϊκά αεροδρόμια. Η δικαστής Joyce Hens Green, τον Ιανουάριο του 2005, σε αναφορά εξηντατεσσάρων σελίδων αποκάλυψε τις οργουελιανές μεθόδους ανάκρισης και κράτησης των εχθρών και των στρατοδικείων του Guantanamo, που σύμφωνα με την απόφασή της δεν προστατεύουν επαρκώς δικαιώματα των κρατουμένων, όπως η σωστή νομική εκπροσώπηση²¹⁹. Ο αμερικάνικος δορυφορικός τηλεοπτικός σταθμός Alhurra όχι μόνο δεν έπεισε τους μουσουλμάνους ότι οι ομογενείς τους ζουν ειρηνικά στη χώρα αλλά προκάλεσε εντυπώσεις υποκρισίας από πλευράς αμερικανικής κυβέρνησης²²⁰.

Η κυβέρνηση μέχρι στιγμής είχε αποτύχει και να πείσει για τις προθέσεις της το ιρανικό κοινό και τους συμμάχους για τους λόγους που αναφέραμε. Ακόμη όμως και ο ίδιος ο αμερικανικός λαός άρχιζε να δυσανασχετεί. Λόγω του πολύχρονου πολέμου στο Ιράκ και σε συνδυασμό με τους κατά συρροή πολέμους, ο τέως πρόεδρος άρχισε να χάνει και την συγκατάθεση και των συμπατριωτών του. Ο φόρος αίματος που πλήρωσε ο αμερικανικός λαός αλλά και η εμμονή που φαινόταν να έχουν οι κυβερνήσεις στην αραβική χερσόνησο είχαν ως αποτέλεσμα η κυβέρνηση Bush να αποτύχει και στην εσωτερική εξισορρόπηση²²¹. Σε αυτό το σημείο πάλι είχαν ενεργό δράση τα μέσα ενημέρωσης που δυστυχώς όμως δεν λειτουργούσαν προς όφελος των αμερικανικών πολιτικών. Η διάσταση της καθημερινότητας πρέπει να περιλαμβάνει επίσης την απαραίτητη προετοιμασία για το χειρισμό κρίσεων και την αντιμετώπιση επιθέσεων, οφείλει να περιλαμβάνει την αλήθεια και όχι να παραπλανεί. Αυτή η ανάγκη γίνεται τώρα πιο έντονη στην εποχή της πληροφόρησης καθώς πλέον είναι αρκετά δύσκολο να μείνουν κρυμμένες οι πληροφορίες και υπάρχει μεγάλος κίνδυνος μία χώρα να θεωρηθεί

²¹⁹ BBC NEWS, *Judge Backs Guantanamo Challenge*, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4223561.stm>> (πρόσβαση 11 Δεκεμβρίου. 2011).

²²⁰ Joseph S. Nye Jr, *Hard Power, Soft Power and the Future of Transatlantic Relations*, ό.π., σ.

26

²²¹ Πάρις Βαρβαρούσης, ό.π., σ. 272.

ανειλικρινής και παραπλανητική. Η Αμερική συγκεκριμένα προσπάθησε να κάψει τα μηνύματα του Osama bin Laden τον Οκτώβρη του 2001 με αποτέλεσμα να εκτεθεί ανεπανόρθωτα τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, αφού οι πράξεις της έρχονταν σε αντιδιαστολή με την διαφάνεια που αυτές πρέσβευαν με τόση θέρμη²²². Με την ταχύτατη διάχυση εικόνων και πληροφοριών το κλίμα για την Αμερική γινόταν ολοένα και πιο βαρύ. Αυτό φυσικά είχε μεγάλη επίδραση στη δημοτικότητα της χώρας.

Όμως παίζει ρόλο τελικά τί πιστεύουν οι άλλοι; Αν η Αμερική μπορεί να πετύχει αυτό που επιθυμεί μόνο με στρατιωτικά και οικονομικά όπλα τότε τί να την κάνει την ήπια ισχύ; Σύμφωνα με τον Nye όμως το γεγονός ότι δεν ήταν όλες οι χώρες σύμφωνες με αυτόν τον πόλεμο κόστισε στην Αμερική καθώς της στέρησε τη νομιμότητα μιας δεύτερης απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας και συνέβαλε στο να γίνει δαπανηρότερος ο πόλεμος²²³. Στη προσπάθεια για διασφάλιση της συλλογικής ειρήνης το βάρος πέφτει σε μεγάλα και δυνατά κράτη, αλλά όχι μεμονωμένα. Προϋποθέτει κάποιιο βαθμό συνεργασίας, επάρκεια στρατιωτικής δύναμης και πάνω από όλα προϋποθέτει ότι οι άνθρωποι θα μπορούν να πιστέψουν σε μία κοινότητα. Η ύπαρξη αυτής της κοινότητας είναι δύσκολο να επιτευχθεί σε παγκόσμιο επίπεδο λόγω της ποικιλομορφίας των συμφερόντων

Επίσης οι αμερικανικές δυνάμεις εξουδετέρωσαν λιγότερο από το ένα τέταρτο της Αλ Κάιντα, ένα υπερεθνικό δίκτυο με χώρο δράσης πάνω από εξήντα χώρες, τις οποίες σαφώς δεν μπορούν να βομβαρδίσουν. Για να πολεμηθεί χρειάζεται στενή ιδιωτική συνεργασία που βασίζεται όχι μόνο στην ιδιοτέλεια αλλά και στην ελκυστικότητα και προθυμία μίμησης της αμερικανικής πολιτικής. Σε όσους υποστηρίζουν ότι η ήπια ισχύς είναι αμελητέα ποσότητα γιατί είναι μόνο θέμα φαντασίας, δημοσίων σχέσεων και εφήμερης δημοτικότητας αρκεί να θυμίσουμε ότι η μείωση της θελκτικότητας των Ηνωμένων Πολιτειών κόστισε στη χώρα τη συμμετοχή Τουρκίας, Μεξικού και Χιλή στον πόλεμο του Ιράκ²²⁴.

Η επέμβαση στο Ιράκ έδειξε τα όρια της στρατιωτικής δύναμης. Ακόμη κι αν ήταν εύκολο να καταλάβει η Αμερική το Αφγανιστάν και λιγότερο εύκολο να καταλάβει το Ιράκ, είναι τελείως διαφορετικό να μπορέσει να τα κυβερνήσει. Για να γίνει αυτό πρέπει να καταλάβει τις καρδιές των ανθρώπων. Στόχος είναι η στρατιωτική δύναμη να μετατραπεί σε αστυνομική. Αυτό στο Ιράκ ή δεν δοκιμάστηκε ποτέ ή δοκιμάστηκε με τους λάθους τρόπους και τελικώς χάθηκε κάπου ανάμεσα στους σκοτωμούς μεταξύ Κούρδων,

²²² Joseph S. Nye, Jr, 'Public Diplomacy and Soft Power', ό.π., σ. 101.

²²³ Joseph S. Nye Jr, 'The Information Revolution and American Soft Power', ό.π., σ. 70.

²²⁴ Joseph S. Nye Jr, 'Soft Power and American Foreign Policy', ό.π., (σ.258).

Σουιτών και Σιιτών²²⁵. Από το 2003 έως το 2006 ο αριθμός των τρομοκρατικών ενεργειών τετραπλασιάστηκε και πολλές ευρωπαϊκές πόλεις ανακάλυψαν ότι οι μουσουλμάνοι πολίτες τους ανταποκρίθηκαν στο προσκλητήριο των ομόδοξων τους εξτρεμιστών στο Ιράκ. Στη Γαλλία, στην Ισπανία, στη Βρετανία και στο Βέλγιο, οι αρχές ανακάλυψαν πυρήνες που συντόνιζαν τρομοκρατικές ενέργειες στο Ιράκ. Τα χτυπήματα άλλωστε στον ισπανικό σιδηρόδρομο και το αγγλικό μετρό αποδεικνύουν ότι οι μετανάστες δεν κατάφεραν τελικά να ενσωματωθούν²²⁶.

Σε αυτό το σημείο η αμερικανική κυβέρνηση αλλά και ο ίδιος ο Bush απεδείχθησαν πέρα για πέρα αναξιόπιστοι. Οι ΗΠΑ, όπως και άλλες χώρες, εκφράζουν τις αξίες τους με όσα λένε και κυρίως με όσα κάνουν. Πολιτικές αξίες όπως η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί να είναι ισχυρές πηγές έλξης, αλλά δεν αρκεί μόνο η επίκλησή τους. Η διαφαινόμενη υποκρισία απεδείχθη εξαιρετικά διαβρωτική για την ήπια ισχύ η οποία βασίζεται σε διακηρυγμένες αρχές. Ειδικά μετά τον πόλεμο του Ιράκ, επικρατεί η άποψη ότι οι ΗΠΑ δεν συμπεριφέρθηκαν ανάλογα με τις διακηρυγμένες αρχές τους στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Το ζήτημα για παράδειγμα του Guantanamo υπονομεύει τις πολιτικές αξιώσεις των ΗΠΑ, που επιζητούν από τους άλλους να συμμορφώνονται με τις αρχές των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων», όταν οι ίδιες δεν τις τηρούν. Το ιδεώδες της δημοκρατίας και του φιλελευθερισμού αποτελούν αδιαμφισβήτητα μία καλή διαφήμιση και ισχυρές πηγές έλξης. Εκεί λοιπόν που η Αμερική χάνει σε κύρος είναι γιατί στην περίπτωση της άλλα ισχύουν σε θεωρητικό επίπεδο και άλλα γίνονται στην πράξη. Η χώρα ενώ πρεσβεύει τα ιδανικότερα των ιδανικών τελικά καταλήγει να φαίνεται ασυνεπής με υποκριτική συμπεριφορά. Η κυβέρνηση έχασε την αξιοπιστία της και ο Bush έχασε ήδη το ένα προσόν που πρέπει να έχει ένας ηγέτης όσον αφορά την προώθηση της ήπιας ισχύος, αυτό της πειθούς²²⁷ (πίνακας 2). Ο ίδιος άλλωστε ο πρόεδρος στην προεκλογική του εκστρατεία, είχε επικρίνει τον προκάτοχό του για τις επεμβάσεις και τις παρεμβάσεις στο εσωτερικό άλλων κρατών²²⁸.

Για την αποτυχημένη χρήση ήπιας ισχύος της χώρας το βάρος της ευθύνης τα προηγούμενα χρόνια έπεσε πάνω στον George Bush. Μήπως τελικά ο τότε πρόεδρος κρίθηκε πολύ αυστηρά από την ιστορία ενώ στην ουσία οι πρόεδροι των Ηνωμένων Πολιτειών δεν είναι τίποτε άλλο παρά εργαλεία στα χέρια είτε των τραπεζών είτε άλλων σκοτεινών δυνάμεων; Εμείς δεν μπορούμε να πέσουμε στην παγίδα της τρομολαγνείας και των φανταστικών υποθέσεων. Η υπόθεση εργασίας μας βασίζεται στα γεγονότα που

²²⁵ Ted Galen Carpenter, ό.π., σ. 73.

²²⁶ Θάνος Μ. Βερεμής, ό.π., σσ. 185-186..

²²⁷ Joseph S. Nye Jr, *The Powers to Lead* (New York: Oxford University Press, 2008), σ. 83.

²²⁸ David P. Calleo, 'The Tyranny of False Vision: America's Unipolar Fantasy', *Survival: Global Politics and Strategy*, Λονδίνο, 50:5, (2008), 61-78 σ. 64 (σ.70).

έχουμε και στο γεγονός ότι η εξωτερική πολιτική ενός κράτους βασίζεται εν πολλοίς στο χαρακτήρα και την προσωπικότητα του ηγέτη του²²⁹.

Ο Bush θα έπρεπε να αναγνωρίσει πρώτα τους κινδύνους της εμπλοκής και μετά να κρίνει αν αξίζει να εμπλακεί ή όχι. Η σωστή στρατηγική προϋποθέτει σωστή ιεράρχηση στόχων. Δεν μπορούμε να κάνουμε τα πάντα, δε φτάνουν τα μέσα που διαθέτουμε. Όταν ιεραρχείς τους στόχους και τα μέσα δεν φτάνουν, πρέπει να βρεις τρόπο να μεγαλώσεις τα μέσα σου. Ο στόχος όμως του «να τα έχεις όλα» στο διεθνές σύστημα δεν γίνεται. Ή στοιχίζει πάρα πολύ ή οδηγεί σε μεγάλο κόστος. Και να πετύχεις δηλαδή το στόχο, οι υπόλοιποι θα συγκεντρωθούν για να σε αποτρέψουν.

²²⁹ Ανάλογες θεωρίες δολοφονίας ήρθαν στο φως για τον Έλληνα πρώην πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή μεταξύ 20 και 25 Απριλίου 2008. Το σχέδιο σύμφωνα με τις φήμες είχε εκπονηθεί από μέλη δυτικών μυστικών υπηρεσιών και της ισραηλινής Mossad. Ο λόγος για να που εφημερολόγητο το ενδεχόμενο της δολοφονίας ήταν η κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη που θα ενίσχυε τη συνεργασία Ελλάδας-Ρωσίας παραγκωνίζοντας ταυτοχρόνως την Αμερική(βλ. Βασίλης Γ. Λαμπρόπουλος, Το άγνωστο παρασκήνιο της «απόπειρας δολοφονίας» του Κώστα Καραμανλή, ΤΟ ΒΗΜΑ: κοινωνία,9 Φεβρ. 2013, <<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=448608> > (πρόσβαση 9 Φεβρουαρίου 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Σκληρή ή ήπια ισχύς τελικά;

4.1. Ο αντίκτυπος των πολέμων στην ήπια ισχύ της Αμερικής

Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου αναμφισβήτητα άλλαξε το διεθνές σύστημα που μετά την κατάρρευση του διπολισμού έμοιαζε πιο σταθερό. Η Αμερική μετά την επίθεση, διαμόρφωσε μία νέα στρατηγική με επίκεντρο τον αγώνα κατά της τρομοκρατίας με έντονα στοιχεία μονοπολισμού και την προσπάθεια να αναδειχθεί ως η μόνη ηγεμονική δύναμη που όμως πολλές φορές έδειξε ότι παραγκωνίζει τη διεθνή νομιμότητα²³⁰. Σήμερα η 11^η Σεπτεμβρίου του 2001 μοιάζει πολύ μακρινή, όχι μόνον επειδή πέρασαν δέκα ολόκληρα χρόνια, αλλά κι επειδή έχουν αλλάξει ριζικά οι προτεραιότητες και η ιεράρχηση των προβλημάτων. Η εξωτερική πολιτική και η διεθνής τρομοκρατία δεν είναι πλέον το πιο επίμαχο ζήτημα για τον αμερικανικό λαό. Η κρίση και η ανεργία, ο φόβος και η αγωνία για την παρακμή των ΗΠΑ είναι τα θέματα που κυριαρχούν στη δημόσια συζήτηση. Θέματα που μπορεί να μην ήταν σε τέτοια έκταση αν η τότε κυβέρνηση Bush είχε λάβει υπόψη της, τι επιπτώσεις θα είχε το να παραγκωνίσει σε μεγάλο βαθμό την ήπια ισχύ. Ένας πόλεμος μπορεί να έχει απρόβλεπτα αποτελέσματα. Το είδαμε να συμβαίνει και στον πόλεμο του Βιετνάμ και στο Περλ Χάρμπορ. Πολλές φορές οι επιτυχίες σε στρατιωτικό επίπεδο, δηλαδή σε σκληρή ισχύ ακόμη κι αν φαίνονται πολύ εύκολη υπόθεση, αν η χώρα δε δουλέψει καλά και στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής μπορεί να δημιουργηθεί τέτοιος συσχετισμός δυνάμεων με συμμαχίες εναντίον της. Μακροχρόνια το κόστος πληρώνεται.

Ο πόλεμος σε Αφγανιστάν και Ιράκ έφεραν πάλι στην επιφάνεια την επί χρόνια διαμάχη μεταξύ φιλελευθέρων και ρεαλιστών αναλύοντας για άλλη μία φορά τη χρησιμότητα της ήπιας ισχύος. Ένα από τα ζητήματα που τέθηκαν μετά τους πολέμους και σχετίζονταν με την εν λόγω διαμάχη ήταν η επίκληση της δημοκρατίας στο όνομα της οποίας μπορεί ένας πόλεμος να διεξαχθεί. Ο πρόεδρος επικαλέστηκε την καθεστωτική αλλαγή προκειμένου να πείσει τους συμμάχους ότι η μετατροπή του Αφγανιστάν και του Ιράκ σε κράτη δημοκρατικά θα τους εξασφάλιζε την ειρηνική διαβίωση εντός των κρατών όσο και την ειρηνική συμβίωση με τους υπόλοιπους. Το αξίωμα ότι οι δημοκρατίες δεν

²³⁰ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό: Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο* (Αθήνα: Ποιότητα, 2003), σ. 107.

πολεμών μεταξύ τους βασίζεται σε μία σειρά από θεσμικούς και πολιτισμικούς παράγοντες. Όσον αφορά το θεσμικό πλαίσιο, έχουμε την ύπαρξη πολλών ασφαλιστικών δικλίδων όπως η διαίρεση των εξουσιών, η ανάγκη δημόσιου διαλόγου και η σημασία της κοινής γνώμης που μειώνουν την πιθανότητα ενός πολέμου. Όσον αφορά το πολιτισμικό κομμάτι, η αναφορά γίνεται κυρίως στο πρόσωπο των πολιτικών οι οποίοι είναι σε θέση να εξαντλήσουν όλα τα φιλειρηνικά μέσα με υποχωρήσεις και συμβιβασμό προκειμένου να αποφευχθεί μία πιθανή κρίση²³¹ κάτι που δεν το είδαμε να πραγματοποιείται στο πρόσωπο του τέως προέδρου μιας και τα γεγονότα έδειξαν ότι η απόφαση για την στρατιωτική επέμβαση ήταν αρκετά γρήγορη πριν εξεταστεί οποιαδήποτε ειρηνική μέθοδος.

Το επιχείρημα όμως ότι οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους παρουσιάζει προβλήματα τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Αρχικά να αναφέρουμε ότι η κοινή γνώμη δεν συμμερίζεται πάντα τις δημοκρατικές διαδικασίες. Αυτό έγινε και την περίοδο του Ναπολέοντα²³² αλλά και την περίοδο μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις όπου η αμερικάνικη κοινή γνώμη επιθυμούσε μία πιο επιθετική πολιτική. Δεύτερον το συγκεκριμένο επιχείρημα δεν επαληθεύεται εμπειρικά. Η δημοκρατική Αθήνα εκστράτευσε κατά των δημοκρατικών Συρακουσών και δε δίστασε να πολεμήσει επίσης και κατά άλλων δημοκρατικών πόλεων όπως η Μαντινεία, τα Μέγαρα, η Μίλητος και η Αμφίπολις. Υπάρχουν επίσης παραδείγματα όπου δημοκρατικές χώρες έχουν εμπλακεί σε σύγκρουση μεταξύ τους όπως ο πόλεμος Αγγλίας και ΗΠΑ το 1812, ο αμερικανοϊσπανικός πόλεμος του 1898 και ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος²³³. Αν όμως αποδεχτούμε όλα τα παραπάνω, δεν είναι τότε ο πρόεδρος Bush που έκανε κακή χρήση ήπιας ισχύος, είναι η ίδια η ήπια ισχύς και το φιλελεύθερο ρεύμα διεθνών σχέσεων που έχουν κενά στη θεωρία τους. Αν η δημοκρατία τελικά δεν αρκεί για την ειρήνη τότε καλά έκανε ο Αμερικανός πρόεδρος και χρησιμοποίησε τη λύση του πολέμου. Στόχος της εργασίας μας δεν είναι να πάρουμε θέση ανάμεσα στη ρεαλιστική ή φιλελεύθερη σχολή διεθνών σχέσεων που χρωματίζονται από την ήπια και σκληρή ισχύ αντίστοιχα. Στόχος μας είναι να καταδείξουμε ότι η επίκληση του φιλελεύθερου ιδεώδους από τον πρόεδρο Bush θεωρήθηκε πρόσχημα και δεν έπεισε κανέναν. Ίσως να φαινόταν πιο ειλικρινής αν αποφάσιζε την διεξαγωγή πολέμου χωρίς να προσπαθεί να πείσει για τα φιλειρηνικά του

²³¹ Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, *Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Παπαζήση, 1995), σ. 34.

²³² Στο ίδιο, σ. 35.

²³³ Στο ίδιο.

συναισθήματα. Η έμπνευση του προέδρου Bush για τη δημοκρατική μεταμόρφωση της περιοχής προκάλεσε ένα γενικό αίσθημα αναξιοπιστίας²³⁴.

Είναι άραγε τελικά συμβατή μία σχέση μεταξύ του πολιτεύματος της φιλελεύθερης δημοκρατίας και μίας στρατιωτικής σύρραξης; Η ιστορία απαντάει θετικά. Η είσοδος των ΗΠΑ για παράδειγμα στον πόλεμο το 1917 σαφώς έγινε για να προφυλαχθούν τα αμερικανικά οικονομικά συμφέροντα που απειλούνταν από τον υποβρύχιο πόλεμο που εξαπέλυσαν οι Γερμανοί βυθίζοντας τα αμερικανικά πλοία. Η υπεράσπιση όμως των συμφερόντων συνοδεύεται από την υπεράσπιση πιο αφηρημένων ιδεών, όπως η ελευθερία των θαλασσών και η δημοκρατία²³⁵. Ο Bush δεν μπόρεσε στην ουσία να συνδυάσει τις ιδέες που αντιπροσωπεύει η φιλελεύθερη Αμερική με τις πρακτικές που ακολούθησε. Γιατί λοιπόν ο Bush να μην νομιμοποιείται αφού οι δύο πόλεμοι έγιναν στο όνομα των μεγάλων αρχών; Το ερώτημα δεν μπορεί να απαντηθεί απλοϊκά. Ο πόλεμος προϋποθέτει την ενότητα της διοίκησης, τη μυστικότητα των επιχειρήσεων, έναν ισχυρό συγκεντρωτισμό των αποφάσεων για να είναι δυνατή η υλοποίηση μιας στρατηγικής. Αντίθετα η φιλελεύθερη δημοκρατία βασίζεται στον διαχωρισμό των εξουσιών, στον έλεγχο της εκτελεστικής εξουσίας από τη νομοθετική και στη διαφάνεια των αποφάσεων²³⁶. Η μεταξύ τους συνύπαρξη είναι κάτι που θέλει περίτεχνους χειρισμούς. Το περιβάλλον του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και αυτό του Δεύτερου καθώς επίσης και του Ψυχρού Πολέμου ήταν πολύ διαφορετικό από αυτό του 2001. Ένας πόλεμος σίγουρα έχει τεράστιο κόστος. Επιβάλλεται άριστη μελέτη του περιβάλλοντος για να θεωρήσει ένας ηγέτης ότι αξίζει το κόπο να διεξαχθεί ένας πόλεμος, διαφορετικά η επίκληση της δημοκρατίας θα φαίνεται ως μία απλή δικαιολογία. Η Αμερική είχε πολλούς πολέμους στο ενεργητικό της και φαινόμενα που δε συνάδουν με τις ιδέες που διακήρυττε όπως δουλεία, γενοκτονία των αυτοχθόνων κατοίκων, επέκταση στη Βόρειο Αμερική, κατάληψη των Φιλιππίνων, ο βομβαρδισμός της Βέρα Κρουζ, η επιβολή καθεστώτων εξυπηρετικών στη Λατινική Αμερική, το Βιετνάμ, η επίθεση κατά της Σερβίας²³⁷. Ο πόλεμος του Ιράκ ξανάφερε στην επιφάνεια όλες τις επιθετικές ενέργειες που είχε κάνει στο παρελθόν η Αμερική θέτοντας υπό αμφισβήτηση τις δημοκρατικές της προθέσεις φθάνοντας στο συμπέρασμα ότι τελικά η Αμερική πολεμάει τους άλλους αν έχει συμφέροντα²³⁸. Ο τέως πρόεδρος δεν ευθύνεται σαφώς για την πολεμική πρακτική της χώρας του τα προηγούμενα χρόνια αλλά ομολογουμένως ο τελευταίος πόλεμος του Ιράκ σήκωσε τέτοια θύελλα αντιδράσεων που ο ίδιος ο Bush στιγματίστηκε όσο κανένας

²³⁴ Θάνος Μ. Βερεμής, *Ο σύγχρονος δυτικός κόσμος, 20^{ος}-21^{ος} αιώνας*, (Αθήνα: Gutenberg, 2007), σ. 192.

²³⁵ Serge Berstein, *Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20^ο αιώνα*, (Αθήνα: Ποιότητα-Hachette-, 2007), σ. 90.

²³⁶ Στο ίδιο, σ. 91.

²³⁷ Παναγιώτης Ήφαιστος, ό.π., σ. 393.

²³⁸ Στο ίδιο, σ. 436.

άλλος Αμερικανός πρόεδρος. Το λάθος του είναι ότι δεν εξέτασε εκτενώς και λεπτομερειακά αν η Αμερική έχει τις δυνάμεις και τα περιθώρια ώστε να κάνει ακόμη έναν πόλεμο.

Άλλο ένα θέμα που τέθηκε είναι η αναγκαιότητα και η χρηστικότητα τελικά των διεθνών θεσμών. Το βασικό πρόβλημα είναι ότι ενώ πράγματι διευκολύνουν τη συνεργασία των κρατών σε οικονομικά και περιβαλλοντικά θέματα (low politics), είναι λιγότερο χρηστικοί σε θέματα ασφάλειας (high politics)²³⁹. Ο πόλεμος του Ιράκ έφερε και πάλι στο προσκήνιο την άποψη ότι η κυριότερη αιτία αποδυνάμωσης ή ακόμη και κατάργησης της νομιμότητας είναι η κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης ενός ή παραπάνω ηγεμονικών κρατών²⁴⁰. Αν πάρουμε για παράδειγμα τους διακυβερνητικούς οργανισμούς θα δούμε ότι πολλές φορές στο παρελθόν οι διεθνείς θεσμοί μετατράπηκαν εργαλείο στα ισχυρά κράτη²⁴¹. Η παράκαμψη του ΟΗΕ το 2003 δεν είναι κάτι καινούριο από πλευράς ισχυρού κράτους. Το ίδιο συνέβη και το 1998 πάλι στο Ιράκ αλλά και το 1999 στη Σερβία²⁴². Οι ΗΠΑ δυστυχώς είτε μόνοι τους είτε με τη σύμπραξη των υπολοίπων συμμάχων έχουν καταστρατηγήσει πολλές φορές στο παρελθόν διεθνείς θεσμούς με διαφορετικό πρόσχημα κάθε φορά, αλλά η αποτυχημένη πρακτική της ήπιας ισχύος μετατρέπει τα επιχειρήματά τους σε δικαιολογίες που σκοπό έχουν μόνο την ικανοποίηση των προσωπικών τους συμφερόντων.

Οι συνέπειες της στρατιωτικής επέμβασης στο Ιράκ όπως είδαμε ξανάφεραν στο φως μία χρόνια διαμάχη μεταξύ φιλελευθέρων και ρεαλιστών διεθνολόγων περί αρτιότητας των μέσων ήπιας ισχύος. Δικό μας μέλημα στη παρούσα εργασία δεν είναι η υποστήριξη του ενός ρεύματος ή του άλλου. Ο πόλεμος στο Ιράκ είχε τέτοιες συνέπειες που εξαιτίας του μη επιθυμητού αποτελέσματος δεν θα μπορούσε να ικανοποιήσει ούτε τη μία σχολή σκέψης ούτε την άλλη. Πέρα από τη θεωρητική προσέγγιση των συνεπειών είχαμε και πιο πρακτικά προβλήματα που ανέκυψαν κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Η προσπάθεια του Bush να δημιουργήσει συνθήκες πολιτικού ελέγχου και διακυβέρνησης σε ένα περιβάλλον όπου χαρακτηριζόταν από εθνικές συγκρούσεις και εξτρεμιστικά καθεστώτα μέσω στρατιωτικής επέμβασης δεν έφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα και δεν ήταν η πρώτη φορά που συνέβαινε κάτι ανάλογο. Παρόμοια

²³⁹ Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, ό.π., σ. 38.

²⁴⁰ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2006), σ. 65.

²⁴¹ Το Μάρτιο του 1999 οι ΗΠΑ με τη σύμπραξη και των υπολοίπων μελών του ΝΑΤΟ παραβίαζαν κάθε διεθνή κανόνα βομβαρδίζοντας ακόμη και σερβικές πόλεις, κάτι που συνιστά ειδικό έγκλημα πολέμου (βλ. Παναγιώτης Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, Αθήνα, 2006), σ. 137.

²⁴² Παναγιώτης Ήφαιστος, ό.π., σ. 143.

παραδείγματα αντλούμε από αρκετά ιστορικά γεγονότα: η αμερικανική εμπλοκή στο Βιετνάμ, η σοβιετική επέμβαση στο Αφγανιστάν, η συριακή και ισραηλινή εμπλοκή στο Λίβανο, η στρατιωτική παρέμβαση της Αφρικής και της Κούβας στην Αγκόλα και η ινδική επέμβαση στη Σρι Λάνκα²⁴³. Ο πόλεμος του Ιράκ δημιούργησε μία κρίση που εξελίχθηκε δυσμενώς όχι μόνο για τις ΗΠΑ αλλά και για όλη την Ευρώπη. Οι Σουνίτες αντάρτες, εντόπιοι και επείσακτοι, όχι μόνο δεν υποχώρησαν μπροστά στα αμερικανικά στρατεύματα αλλά εντατικοποίησαν και τον αγώνα τους όταν εισέπραξαν την εικόνα ενός παγκόσμιου συστήματος που αντιστρατεύεται τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις²⁴⁴. Οι δυτικές χώρες με πρωτεργάτη την Αμερική φέρουν μεγάλο μερίδιο ευθύνης για την ανάπτυξη των εξτρεμιστών Ιρακινών. Η εντατικοποίηση και η δυσκολία ολοκλήρωσης οδήγησε στο να κρατήσει ο πόλεμος περίπου 10 χρόνια. Είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι η κυβέρνηση Bush δεν είχε υπολογίσει καλά τα προβλήματα εντός της περιοχής του Αφγανιστάν και του Ιράκ. Δε θεώρησε τον εχθρό υπολογίσιμη δύναμη και υποτίμησε το σθένος του τοπικού πληθυσμού να αντισταθεί. Συνέβη μάλιστα το αντίθετο αφού η ασυμμετρία της θέλησης λειτούργησε υπέρ των τοπικών ομάδων που έδειξαν μεγαλύτερη αντοχή στο κόστος του πολέμου από ότι περίμεναν αρχικά οι Αμερικάνοι με αποτέλεσμα και ο φόρος αίματος των επιτιθεμένων να αυξάνεται συνεχώς²⁴⁵. Όσο η Ευρώπη άρχιζε να βλέπει με δυσπιστία την Αμερική, όσο ο πόλεμος στο Ιράκ φανάτιζε ακόμη περισσότερο τους μουσουλμάνους εντός κι εκτός ισλαμικών συνόρων, τόσο η πλειοψηφία των Αμερικανών κατέφευγε σε φοβικά συναισθήματα και μισαλλοδοξία κατά των αντιφρονούντων και ερχόταν αντιμέτωπη με αόρατους εχθρούς²⁴⁶.

Πέρα από το κόστος σε ανθρώπινες ζωές και την οικονομική επιβάρυνση, οι ΗΠΑ έχασαν μεγάλο έδαφος της υποστήριξης τόσο της παγκόσμιας κοινής γνώμης όσο και της αμερικανικής. Η πίεση της κοινής γνώμης να τιμωρηθούν οι τρομοκράτες της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στήριζε αρχικά την πολιτική του προέδρου όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Το πρόβλημα όμως είναι ότι η κοινή γνώμη περιμένει σχετικά γρήγορα θεαματικά αποτελέσματα. Όσο επιμηκύνεται ο πόλεμος και αυξάνεται ο φόρος

²⁴³ Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, ό.π., σσ. 41-42.

²⁴⁴ Θάνος Μ. Βερεμής, ό.π., σ. 184.

²⁴⁵ Η εντατικοποίηση του πολέμου, η χρονική διάρκεια και η αντίσταση του τοπικού πληθυσμού δεν είναι κάτι που παρατηρείται πρώτη φορά στην ιστορία. Δεκάδες χιλιάδες Ινδοί στρατιώτες για παράδειγμα που στάλθηκαν στη Σρι Λάνκα για να αποπλίσουν τους Ταμίλ έγιναν ύστερα εκατό χιλιάδες για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση. Το ίδιο συνέβη και στην προσπάθεια αστυνόμευσης της Βοσνίας. Από πλευράς χρόνου, αν εξαιρέσουμε την τριετή εμπλοκή του Ισραήλ στο Λίβανο (1982-1985) και της Ινδίας στη Σρι Λάνκα (1987-1990) στις περιπτώσεις Βιετνάμ, Αφγανιστάν (επέμβαση Σοβιετικών), Αγκόλα, Συρία στο Λίβανο, οι συρράξεις κράτησαν πάνω από δέκα χρόνια. Όσον αφορά την αντοχή του γηγενή πληθυσμού απέναντι στους επιτιθέμενους έχουμε ανάλογες περιπτώσεις με αυτή του ιρακινού λαού σε όλες τις παραπάνω περιοχές. (βλ. Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, *Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Παπαζήση, 1995, σσ. 42-43.

²⁴⁶ Θάνος Μ. Βερεμής, ό.π., σ. 186.

αίματος και το κόστος, η κοινή γνώμη χάνει την υπομονή της και στρέφεται τελικά κατά του πολέμου²⁴⁷. Αυτό συνέβη και στην περίπτωση του Ιράκ εξού και η δημοτικότητα του προέδρου αλλά και της ίδιας της χώρας αργότερα άρχισε να σημειώνει μεγάλη πτώση. Η κοινή γνώμη σε δημοκρατικές χώρες είναι αμφίβολο κατά πόσο είναι έτοιμη για ένα μακροχρόνιο και δαπανηρό πόλεμο.

Η έλξη που ασκεί το πολιτισμικό πρόσωπο των ΗΠΑ φαίνεται ότι ακόμη και μετά την έναρξη του πολέμου στο Ιράκ αντιστέκεται σθεναρά καθώς σε δημοσκόπηση που έλαβε χώρα σε 19 κράτη αποδεικνύεται ότι τα 2/3 των ανθρώπων που ρωτήθηκαν στις χώρες αυτές είχαν καλή άποψη γενικά για την Αμερική, αλλά η πλειοψηφία του ποσοστού αυτού θεωρούσε ότι για τα λάθη της εξωτερικής πολιτικής ευθυνόταν η κυβέρνηση Bush²⁴⁸. Ήταν όμως δύσκολο να μην ταυτιστεί ως ένα σημείο η χάραξη της κυβερνητικής πολιτικής με τους πολίτες. Η κακή εφαρμογή των μέσων της ήπιας ισχύος κατά τη διάρκεια των πολέμων προκάλεσε αρνητική επίδραση στα ίδια τα μέσα. Οι μετρήσεις το 2003 έδειξαν ότι οι ΗΠΑ είχαν απώλεια 30% από την υποστήριξη των ευρωπαϊκών χωρών. Επανέρχεται ή ευρύτατα διαδεδομένη και κυρίαρχη άποψη ότι οι ΗΠΑ είναι μία κλασικά ιμπεριαλιστική δύναμη. Από διάφορες δημοσκοπήσεις που είδαν το φως ήταν ορατό πως ο αντιαμερικανισμός είχε αυξηθεί τα τελευταία χρόνια ειδικά στην περιοχή της Ευρώπης²⁴⁹. Η εικόνα της Αμερικής δεν είχε πλέον την ίδια λάμψη με πριν και αυτό φαινόταν ακόμη και σε καθημερινές εκδηλώσεις όπως για παράδειγμα οπαδοί σε αγώνα χόκεϊ στο Μόντρεαλ που αποδοκίμασαν τον εθνικό ύμνο της Αμερικής και φοιτητές στην Ελβετία οι οποίοι υποστήριζαν ότι δεν θα ήθελαν να σπουδάσουν σε μία χώρα όπως η Αμερική²⁵⁰. Ακόμη και στην Ελλάδα γίναμε σχεδόν όλοι παραλήπτες μηνυμάτων μέσω του ηλεκτρονικού μας ταχυδρομείου που μας προέτρεπαν να αντιδράσουμε στην καπιταλιστική Αμερική μπιόκοτάροντας τα προϊόντα της, κάτι που πιθανόν να έγινε και σε άλλες χώρες ανά τον κόσμο αφού σύμφωνα με την έρευνα *Roper* το 2003, προϊόντα όπως η *Nike* και το φαγητό των *MacDonald's* γνώρισαν μείωση προτίμησης σε 30 χώρες, ενώ αντίθετα αντίπαλες ασιατικές και ευρωπαϊκές φίρμες σημείωσαν τεράστια άνοδο²⁵¹. Η επιστήμη και η παιδεία ως καλοί αγωγοί της ήπιας ισχύος αντιμετώπισαν κι αυτά την επίδραση των πολέμων. Μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα, η αυστηρή μεταναστευτική πολιτική αλλά και φαινόμενα καχυποψίας και ρατσισμού, είχαν ως αποτέλεσμα σπουδαστές μουσουλμανικών χωρών και όχι μόνο, να αποφεύγουν τις

²⁴⁷ Στο ίδιο, σ. 43.

²⁴⁸ Joseph S. Nye Jr., *Hard Power, Soft Power and the Future of Transatlantic Relations*, (Burlington: Ashgate Pub Co, 2006), σσ. 26-27.

²⁴⁹ Στο ίδιο, σσ. 26-27.

²⁵⁰ Joseph S. Nye Jr., 'Soft Power and American Foreign Policy', *Political Science Quarterly*, τόμ.119, τεύχ.2, (2004), 255- 270 (σ.255).

²⁵¹ Στο ίδιο, σ. 256.

ΗΠΑ για την τέλεση των πανεπιστημιακών τους σπουδών. Τα ακαδημαϊκά και επιστημονικά προγράμματα της χώρας παρέμεναν τα πιο δυνατά σε όλο τον κόσμο αλλά η προτίμηση ξένων φοιτητών μειώθηκε κατά 2.4% μονάδες το 2003-2004, όταν μάλιστα οι μεγάλοι ανταγωνιστές των ΗΠΑ γνώριζαν μεγάλη άνθηση στην εισροή σπουδαστών²⁵².

Μια ακόμη πηγή αντιαμερικανισμού είναι και το αίσθημα ζήλιας που μπορεί να γεννά σε όλους τους υπόλοιπους λαούς η παντοδυναμία της Αμερικής. Δεν είναι ασυνήθιστο πολλές ο θαυμασμός να μετατρέπεται σε ζήλια κι έπειτα σε απέχθεια. Ο Mearsheimer στο βιβλίο του «*Η τραγωδία των μεγάλων δυνάμεων*» υποστήριζε ότι τα κράτη οφείλουν να είναι ιδιαίτερα προσεκτικά στην συγκέντρωση δύναμης. Όταν η ισχύς μιας χώρας φτάνει στα όρια της ηγεμονίας, σε επίπεδα αυτοκρατορίας είναι λογικό οι υπόλοιπες χώρες να ενώσουν τις δυνάμεις τους και να στραφούν εναντίον της ώστε να υπάρχει ισορροπία ισχύος. Δεν είναι τυχαίο που στη δεκαετία του 70 η πλειοψηφία στη δυτική Ευρώπη προτιμούσε ίση κατανομή ισχύος ανάμεσα σε Αμερική και Σοβιετική Ένωση παρά την αμερικανική κυριαρχία²⁵³. Οι αποφάσεις του προέδρου για τους δύο κατά συρροήν πολέμους ενίσχυε την άποψη ότι η Αμερική συμπεριφέρεται με αλαζονεία και επιθυμεί να διαχειρίζεται αποκλειστικά εκείνη τις τύχες των λαών.

Η πτώση της δημοτικότητας των Ηνωμένων Πολιτειών δεν είναι κάτι που εμφανίζεται πρώτη φορά κατά τη διάρκεια και μετά τον πόλεμο του Ιράκ. Μετά το 1950 και στις αρχές της επόμενης δεκαετίας οι ΗΠΑ βρέθηκαν αντιμέτωπες με το αμφιλεγόμενο ζήτημα των πυρηνικών. Μετά το 1956 ξέσπασε η κρίση της διώρυγας του Σουέζ. Την επόμενη δεκαετία ο πόλεμος του Βιετνάμ έφερε αντιμέτωπη την Αμερική με τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία και Ιταλία. Τέλος στις αρχές του 1980 οι πολιτικές του προέδρου Reagan προκάλεσαν σκεπτικισμό με την ανάπτυξη πυραύλων μέσου βεληνεκούς στη Γερμανία. Παρότι τελικά ο τότε πρόεδρος πήρε την έγκριση από τις ευρωπαϊκές χώρες, δεν έτυχε της ίδιας αποδοχής η πολιτική του να απομονώσει οικονομικά την Σοβιετική Ένωση²⁵⁴. Οι σκεπτικιστικοί αναλυτές όμως υποστήριζαν ότι οι αντιδράσεις κατά της Αμερικής που συνδέονται με τα μέσα της ήπιας ισχύος λίγη σημασία έχουν αφού η δημοτικότητα είναι εφήμερη μιας και στο παρελθόν η χώρα έχει ανακάμψει αρνητικών κριτικών. Και ο ίδιος ο Bush είχε υπερασπιστεί τον εαυτό του λέγοντας πως και ο πρόεδρος Harry Truman εισέπραξε κακές κριτικές λόγω

²⁵² Philip G. Altbach and Patti McGill Peterson στο *Soft Power, Superpowers: Cultural and National Assets of Japan and the United States* (New York: M.E. Sharpe, Inc, 2008), σσ. 44-45.

²⁵³ Joseph S. Nye Jr., *Ήπια Ισχύς. Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική* (Αθήνα: Παπαζήση, 2005), σ. 89.

²⁵⁴ Joseph S. Nye Jr., *Hard Power, Soft Power and the Future of Transatlantic Relations*, ο. π., σ.27.

του πολέμου στην Κορέα όμως το πέρασμα του χρόνου τον δικαίωσε αφού πλέον η Νότια Κορέα είναι δημοκρατία με την στήριξη των αμερικανικών στρατευμάτων²⁵⁵. Σε αντιδιαστολή όμως έρχεται η άποψη εκείνων που θεωρούν ότι η χώρα ανέκαμψε των προηγούμενων κρίσεων γιατί υπήρχε πάντα υπήρχε ο φόβος της Σοβιετικής Ένωσης και η Αμερική λειτουργούσε πάντοτε ως αντίβαρο. Δεν είναι σωστό να εξομοιώνονται όλες οι περιπτώσεις γιατί στη εκάστοτε στιγμή το διεθνές περιβάλλον είναι πολύ διαφορετικό. Άλλωστε αυτό που βοήθησε και στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου την Αμερική ήταν ακριβώς η χρήση τόσο των σκληρών όσο και των ήπιων μέσων που διήθετε²⁵⁶.

Και πρακτικά όμως η εικόνα της Αμερικής, η χαμένη της δημοτικότητα και οι μετριοπαθείς δημόσιες σχέσεις της κόστισαν συμμαχίες. Οι μέχρι πρότινος φιλικά προσκείμενη προς αυτήν, πολιτικοί αρχηγοί Τουρκίας, Χιλής και Μεξικού αρνήθηκαν να κάνουν πολλές παραχωρήσεις στον πόλεμο του Ιράκ. Ακόμη κι ο παραδοσιακός σύμμαχος η Γερμανία που έλαβε μέρος σε εκστρατείες κατά της Αλ Κάιντα κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Ιράκ και με τις αποκαλύψεις που προαναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο να έρχονται στο φως άρχισε να δυσπιστεί για τους πραγματικούς λόγους της επέμβασης²⁵⁷. Η αποδοκιμασία της πολιτικής των ΗΠΑ πέρα από τη ζημιά σε γόητρο, της κόστισε και πρακτικά χρόνο και χρήμα κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται εδώ είναι τελικά η ανεπαρκής χρήση ήπιας ισχύος από πλευράς Bush ήταν ικανή να καθορίσει το status quo; Η Αμερική παραμένει μία μεγάλη δύναμη στο διεθνές διακρατικό σύστημα. Οπότε τελικά ποια είναι η βαρύτητά της; Εύλογο το ερώτημα αλλά μπορούμε να αντιστρέψουμε την ερώτηση και να θέσουμε το εξής. Μήπως αν η Αμερική δεν είχε όλες αυτές τις δεκαετίες την ήπια ισχύ που αναμφισβήτητα είχε όπως την περιγράψαμε στο πρώτο κεφάλαιο, να μην μπορούσε να επανέλθει τελικά μετά από τις κατά καιρούς δύσκολες για αυτήν στιγμές; Μπορεί κάποιος να βάλει σε ζυγαριά τις δύο μορφές της ισχύος να απαντήσει με βεβαιότητα ότι η ήπια δεν ωφέλησε καθόλου στο να γίνει η Αμερική αυτό που τελικά έγινε; Η απάντηση λοιπόν και μετά από την έρευνα εργασίας που κάναμε είναι ότι προφανώς η ήπια ισχύς δεν είχε αφήσει ποτέ την σκληρή να είναι εντελώς μόνη της. Ό, τι είναι η Αμερική το χρωστάει και στις δύο μορφές δύναμης. Το μέγεθος και ο πλούτος μιας χώρας δεν μένουν αναλλοίωτα στο χρόνο, έχουν αυξομειώσεις και αυτό που πιθανότατα να συντηρεί μία υπερδύναμη να αντέξει στο χρόνο είναι η καλή της φήμη. Το γεγονός ότι μια χώρα μπορεί να είναι

²⁵⁵ Joseph S. Nye Jr., 'Smart Power and the «War on Terror»' *Asia – Pacific Review*, τόμ.15, τεύχ.1, (2008), 1-8, (σ. 2).

²⁵⁶ Joseph S. Nye Jr., *Ήπια Ισχύς*, ό.π., σ. 89.

²⁵⁷ Joseph S. Nye Jr., 'Soft Power and American Foreign Policy', ό.π., σ. 257.

υπερδύναμη δε σημαίνει ότι θα της εξασφαλίζει τέτοια θέση εσαεί. Αν ίσχυε κάτι τέτοιο θα παρέμεναν ζωντανές αυτοκρατορίες όπως η Ρωμαϊκή ή η ηγεμονία των Περσών.

Η αποτυχημένη ήπια ισχύ του προέδρου έκανε τη κοινή γνώμη απλώς να μην τον συμπαθεί. Οι διεθνολόγοι όμως ασχολήθηκαν σε βάθος με τα κίνητρα του. Ο Bush ισχυρίστηκε πως επενέβη στο Ιράκ προκειμένου να πατάξει την τρομοκρατία και να ιδρύσει ένα δημοκρατικό καθεστώς που θα εξασφάλιζε την ομαλή διαβίωση των ίδιων των Ιρακινών αλλά και τη σχέση τους με τους υπόλοιπους λαούς. Η ιστορία μαρτυρά ότι τα κράτη δεν αποφασίζουν έναν πόλεμο αν δεν έχουν άμεσα συμφέροντα. Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ήταν αρκετό να δικαιολογήσει τον πόλεμο στο Αφγανιστάν αλλά δεν ίσχυε το ίδιο και για τον επερχόμενο στο Ιράκ. Τα γεγονότα και οι μετέπειτα αναλύσεις αυτών, έδειξαν ότι η Αμερική στόχευε στην ενίσχυση της ισχύος της όπως εξηγεί ο Θουκυδίδης σε αναφορά για τον ανταγωνισμό των πόλεων²⁵⁸. Σαφώς οι ΗΠΑ είχαν ισχύ μη συγκρίσιμη με τους Ιρακινούς. Ήταν όμως το εργαλείο που θα τους διεύρηνε την ισχύ ώστε να γίνουν ακόμη πιο ανταγωνιστικοί απέναντι στις μεγάλες δυνάμεις του 21^{ου} αιώνα.

²⁵⁸ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό...*, ό.π., σ. 210.

4.2. Σκληρή ή ήπια Ισχύς τελικά; Η λύση της ισορροπίας- Έξυπνη ισχύς.

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, χωρίς να ισοπεδώνουμε όλες τις ενέργειες από μέρους της κυβέρνησης Bush, η πρακτική εφαρμογή της ήπιας ισχύος ήταν αποτυχημένη στο σύνολό της. Οι αιτίες παρουσιάστηκαν εκτενώς στο προηγούμενο κεφάλαιο. Σε αυτό θα δούμε τι υποστηρίζουν οι διεθνολόγοι ότι θα πρέπει να γίνει και θα μπορούσε να λειτουργήσει ως μάθημα για τις επόμενες κυβερνήσεις. Η πρόσφατη εμπειρία μαρτυρεί ότι η επιθετική γεωπολιτική στάση της Αμερικής αποδεικνύεται όχι μόνο αντιδημοφιλής αλλά και αναποτελεσματική. Ασχολήθηκαν τόσο πολύ και για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα με τους πολέμους που αμέλησαν άλλους γεωστρατηγικούς τους στόχους αφήνοντας τους Ρώσους στην Ευρασία, τους Κινέζους στην Άπω Ανατολή και τους Ευρωπαίους στην Ευρώπη μόνους, να κερδίζουν έδαφος²⁵⁹. Οι ΗΠΑ βρέθηκαν στην κορυφή της ιεραρχικής πυραμίδας των κρατών –πολιτικά και οικονομικά- αλλά με το νέο διεθνές σύστημα και με τα μέσα σκληρής ισχύος της χώρας να περνούν κρίση, η χώρα βρέθηκε αντιμέτωπη με νέες προκλήσεις. Κι ενώ το κράτος παραμένει ο κεντρικός δρων του άναρχου διακρατικού συστήματος, καμία χώρα, όσο ισχυρή και να είναι δεν μπορεί να παραβλέπει τα νέα ερεθίσματα και την σφοδρή ροή πληροφοριών, εξού και είναι απαραίτητο να ακολουθήσει μία διαφορετική στρατηγική.

Οι ΗΠΑ πρέπει να μάθουν πληρέστερα πώς να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα και να εργαστούν με τους διεθνείς οργανισμούς και τα Ηνωμένα Έθνη αποτρέποντας έτσι μία εκ νέου μονομερή δράση που βάζει σε κίνδυνο την ήπια ισχύ. Θεωρείται επίσης απαραίτητο να προβεί η χώρα σε διμερή διπλωματία με τις άλλες μεγάλες δυνάμεις, ώστε να προωθηθεί η νέα στρατηγική διότι τώρα ο εχθρός της τρομοκρατίας είναι πολύ πιο συγκεχυμένος και ασαφής. Ας πάρουμε για παράδειγμα τον πρόεδρο του Πακιστάν. Ο Perez Musharraf συνεργάστηκε με τις ΗΠΑ για τον αγώνα κατά της τρομοκρατίας αλλά στο εσωτερικό του αναμόχλευε ένα κλίμα αντιαμερικανισμού ισορροπώντας μεταξύ παραχωρήσεων και ανακλήσεων. Αν οι ΗΠΑ ήταν πιο ελκυστικές στον πακιστανικό λαό αυτομάτως οι παραχωρήσεις θα έμπαιναν πιο δυνατά στην κούρσα των εντυπώσεων²⁶⁰

Τα μηνύματα των ΗΠΑ όπως έχουμε ήδη προαναφέρει δεν βρήκαν δεκτικό τον παραλήπτη, δηλαδή το μουσουλμανικό λαό. Ο πρόεδρος Bush θεωρούσε το φθόνο και

²⁵⁹ David P. Calleo, 'The Tyranny of False Vision: America's Unipolar Fantasy', *Survival: Global Politics and Strategy*, Λονδίνο, 50:5, (2008), 61-78 (σ.62).

²⁶⁰ Joseph S. Nye Jr., 'Soft Power and American Foreign Policy', *Political Science Quarterly*, τόμ.119, τεύχ.2, (2004), 255- 270 (σ.257).

την αντιπάθεια από πλευράς ισλάμ κάτι δεδομένο²⁶¹. Αν αρκεστούμε όμως σε αυτό τότε θα πρέπει να συμβιβαστούμε με έναν φαύλο κύκλο πολέμων ή συγκρούσεων. Βασικό μέλημα της κυβέρνησης πριν τον πόλεμο θα έπρεπε να ήταν μία εκστρατεία ενημέρωσης και σχηματισμού του κατάλληλου κλίματος στέλνοντας μετριοπαθείς μεσάζοντες που δεν θα ήταν αποκλειστικά Αμερικανοί²⁶². Αντιλαμβανόμαστε βέβαια ότι τα επιθετικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου δεν άφησαν πολλά περιθώρια για σκέψη αλλά η βεβιασμένη απόφαση για άμεση επέμβαση χωρίς πρότερη ιδεολογική προεργασία, ήταν ένας από τους λόγους που η επέμβαση στο Αφγανιστάν αν και είχε τα επιθυμητά στρατιωτικά αποτελέσματα κόστισε πολύ παραπάνω τελικά από τα κέρδη που αποκομίστηκαν. Επίκεντρο της νέας πολιτικής, όπως συστήνουν οι διεθνολόγοι, είναι η επαναπροσέγγιση της δημόσιας διπλωματίας με κεντρικό γνώμονα να προσεγγίσουν λαούς με διαφορετική κουλτούρα μώνοντας τους στην σε μία εκπαιδευτική και πολιτισμική ανταλλαγή γνώσεων, κάτι που σαφώς προϋποθέτει μεγάλο χρονικό διάστημα κι έρχεται σε αντίθεση με τη σύντομη μεν, στείρα δε προπαγάνδα. Μεγαλύτερη έμφαση πρέπει να δοθεί ειδικά στη μόρφωση των νέων στο μουσουλμανικό χώρο. Είναι μεγάλη επένδυση σύμφωνα με τους ειδικούς να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε τα παιδιά αυτών των περιοχών να ταξιδέψουν στις ΗΠΑ ξεκινώντας την εκπαίδευσή τους ακόμη και σε νεαρή ηλικία φθάνοντας μέχρι την πανεπιστημιακή μόρφωση²⁶³.

Η σχέση με τους εντός των δυτικών τειχών μουσουλμάνους απαιτεί ακόμη πιο προσεκτικούς χειρισμούς. Στη συνταγή της ενσωμάτωσης χρειάζεται η συναίνεση και των δύο πλευρών και άρα η πλειοψηφία καλείται να πείσει για τις προθέσεις της²⁶⁴ επαναφέροντας τη σπουδαιότητα της ήπιας ισχύος.

Κομβικό σημείο στην πολιτική απεμπλοκή που προκάλεσε η κατοχή του Ιράκ είναι η επανασύνδεση των σχέσεων των ΗΠΑ με το Ιράν καθώς η χώρα διατηρεί ισχυρούς δεσμούς με τους Άραβες Σίιτες που αποτελούν και τη πλειοψηφία του Ιράκ. Η καλή γειτονία είναι απαραίτητη για την προσπάθεια ομοσπονδιακής συμβίωσης. Οι φανατισμένοι Σούνι που υποστηρίζουν ή στελεχώνουν αυτόχειρες τρομοκράτες, είναι πιθανό να δεχτούν ένα ομοσπονδιακό Ιράκ με την προϋπόθεση να μην παραγκωνιστούν στη μοιρασιά των ενεργειακών πόρων²⁶⁵.

²⁶¹ Θάνος Μ. Βερεμής, *Ο σύγχρονος δυτικός κόσμος, 20^{ος}-21^{ος} αιώνας*, (Αθήνα: Gutenberg, 2007), σ. 186.

²⁶² Matthew Kroenig, Melissa McAdam and Steven Weber, 'Taking Soft Power Seriously', *Comparative Strategy*, Λονδίνο, 29:5 (2010), 412–431 (σ. 426).

²⁶³ Philip G. Altbach and Patti McGill Peterson στο *Soft Power, Superpowers: Cultural and National Assets of Japan and the United States* (New York: M.E. Sharpe, Inc, 2008), σ. 38.

²⁶⁴ Θάνος Μ. Βερεμής, ό.π., σ. 187.

²⁶⁵ Στο ίδιο, σ. 188.

Ακόμη ένα βήμα καλής θελήσεως από πλευράς ΗΠΑ είναι να απομακρυνθούν οι νεοσυντηρητικές φωνές από το παλαιστινιακό ζήτημα. Η πίεση προς το Ισραήλ για να σταματήσει τις επιθέσεις με θύματα Παλαιστίνιους και Λιβανέζους αμάχους ίσως περιορίσει το μένος των μουσουλμάνων απέναντι στη Δύση και κυρίως απέναντι στην Αμερική²⁶⁶.

Όσον αφορά τον τομέα της τρομοκρατίας είναι απαραίτητο οι ΗΠΑ να πείσουν για τη στάση τους, διότι μόνο έτσι θα καταφέρουν να προωθήσουν την ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή δίνοντας περισσότερο βάρος σε διεθνείς οργανισμούς και σε συμμαχίες. Η σημερινή πάλη εναντίον της τρομοκρατίας δεν είναι μια σύγκρουση πολιτισμών, αλλά ένας ανταγωνισμός το οποίου το αποτέλεσμα είναι στενά συνδεδεμένο μ' έναν εμφύλιο πόλεμο μεταξύ μετριοπαθών και εξτρεμιστών μέσα στον ισλαμικό πολιτισμό. Οι ΗΠΑ και άλλες αναπτυσσόμενες χώρες θα νικήσουν μόνο αν νικήσουν οι μετριοπαθείς μουσουλμάνοι και η ικανότητα να προσελκύσουν μετριοπαθείς είναι καθοριστική για τη νίκη. Πρέπει να υιοθετούνται πολιτικές που να αρέσουν στους μετριοπαθείς και να χρησιμοποιείται η διπλωματία για να εξηγούνται τα κοινά συμφέροντα. Οι ΗΠΑ χρειάζονται μία καλύτερη στρατηγική για την αξιοποίηση της ήπιας ισχύος, χρειάζονται το συνδυασμό σκληρής και ήπιας ισχύος, αν θέλουν να ανταποκριθούν στις νέες προκλήσεις.

Σαφώς και η εξωτερική πολιτική πρέπει να διαμορφώνεται σύμφωνα με τις προσαγωγές του εθνικού συμφέροντος. Εφαρμόζοντας μόνο μέσα ήπιας ισχύος στηριζόμενα στην ηθική και τη νομιμότητα τα κράτη δεν είναι προστατευμένα στο άναρχο διεθνές σύστημα και κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί της επιβίωσής τους. Από την άλλη πλευρά όμως ούτε μόνο η σκληρή ισχύς μίας χώρας όσο σημαντική και να είναι δεν φτάνει πάντα για να εξασφαλίσει τα επιθυμητά αποτελέσματα και σίγουρα δεν εγγυάται περίοπτη θέση στο διακρατικό άναρχο σύστημα επ' άπειρον. Αν οι ΗΠΑ θέλουν να κερδίσουν το μυαλό και τις καρδιές τόσο σε εσωτερικό όσο και σε εξωτερικό επίπεδο, είναι ανάγκη να ευθυγραμμίσουν τις αξίες τους και όλα όσα πρεσβεύουν, με την εξωτερική τους πολιτική. Αυτό θα γίνει αν παντρέψουν τη σκληρή και την ήπια ισχύ, αυτό δηλαδή που θα αναπτύξουμε αμέσως τώρα, μία έξυπνη τακτική που δε θα στερείται στρατιωτικών και οικονομικών μέσων αλλά ούτε και της απαραίτητης νομιμοποίησης.

Ως έννοιες η σκληρή με την ήπια ισχύς συγκρούονται θεωρητικά. Άλλο δόγμα πρεσβεύει η μία και άλλο δόγμα η άλλη. Σε πρακτικό ωστόσο επίπεδο η εφαρμογή τους

²⁶⁶ Στο ίδιο.

όχι μόνο δεν θα έπρεπε να αναιρεί η μία την άλλη, αλλά θα έπρεπε να συνεργάζονται ώστε να γεννιέται το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα²⁶⁷. Στην ερώτηση για το ποια ισχύς από τις δύο είναι καλύτερη και ποια θα έπρεπε το εκάστοτε κράτος να χρησιμοποιεί, η απάντηση είναι και οι δύο. Η σωστή διακυβέρνηση μιας χώρας δεν είναι αποκλειστικό θέμα ούτε της μίας ούτε της άλλης. Η λύση βρίσκεται κάπου στη μέση. Ο Joseph Nye μετά το πρώτο του βιβλίο που τάσσεται φανατικά υπέρ της χρήσης της ήπιας ισχύος, με το πέρασμα των χρόνων σε συνδυασμό με τις πρακτικές εφαρμογές που συνόδεψαν και τις δύο μορφές ισχύος, σκληρή και ήπια, φθάνει στην παραδοχή ότι και οι δύο μπορούν να συμπληρώσουν η μία την άλλη. Αυτό το ονομάζει σε διεθνείς όρους “*smart power*”, και κατά την ελληνική ορολογία, «έξυπνη ισχύς». Πρόκειται δηλαδή για την ικανότητα να συνδυάζεις τις δύο μορφές δύναμης σε μία αποτελεσματική στρατηγική²⁶⁸. Πιο πρακτικά τα σωστά συστατικά για μία επιτυχημένη συνταγή στην πολιτική μίας χώρας μοιράζονται στη πρακτική εφαρμογή και των δύο ισχύων. Οικονομική ανάπτυξη, θεσμική νομοτέλεια, στρατηγική πολιτική επικοινωνίας ασφάλεια, εξοπλισμός στρατιωτικών συστημάτων και παροχή βοήθεια μέσω διεθνών οργανισμών σε παθόντες είναι όλα μέρος, ή θα έπρεπε να είναι μέρος της αμερικανικής πολιτικής ατζέντας²⁶⁹.

Κι ενώ πρακτικά η χρήση της έξυπνης ισχύος εφαρμόζεται πολλά χρόνια τώρα, η επαγρύπνησή της έννοιας ανήκει στη Hillary Clinton, η οποία μίλησε για μια νέα διακυβέρνηση και μια εξωτερική πολιτική, ο βασικός άξονας της οποίας θα είναι η αποκαλούμενη “έξυπνη ισχύς”. Με αυτά τα λόγια δεσμεύτηκε η σύζυγος του τέως προέδρου, ενώπιον της Γερουσίας, κατά την ακρόαση για την επικύρωση του διορισμού της στο υπουργείο Εξωτερικών σημειώνοντας ότι η Αμερική πρέπει να οικοδομηθεί στη νέα εποχή με περισσότερους εταίρους και λιγότερους αντιπάλους²⁷⁰. Ουσιαστικά η έξυπνη ισχύς είναι ο συνδυασμός της σκληρής ισχύος της ήπιας προκειμένου να επιτευχθεί μία επιτυχημένη στρατηγική και ο ενδιαφερόμενος να πετύχει τα αποτελέσματα που επιθυμεί. Πρόκειται δηλαδή για έναν συνδυασμό εξαναγκασμού, εξαγοράς και έλξης²⁷¹. Είναι μία προτροπή, σύμφωνα με την οποία, η νέα στρατηγική που εγκαινιάζεται στην εξωτερική πολιτική, μπορεί να έχει εφαρμογή και στη Μέση Ανατολή, ξεπερνώντας τα όρια της ισραηλοπαλαιστινιακής σύγκρουσης, φτάνοντας μέχρι το Ιράν.

²⁶⁷ Joseph S. Nye Jr., *The Powers to Lead* (New York: Oxford University Press, 2008), σ. 39.

²⁶⁸ Joseph S. Nye Jr., *Ήπια Ισχύς. Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική* (Αθήνα: Παπαζήση, 2005), σ. 119.

²⁶⁹ Henrietta Holsman Fore, Aligning “Soft” with “Hard” Power, *Parameters*, 38:2, (2008), 14-24 (σ. 14).

²⁷⁰ Clinton vows for ‘Smart Power’ Diplomacy, youtube.com http://www.youtube.com/watch?v=JHYB6J_P7Mc, [πρόσβαση 12 Νοεμβρίου 2012].

²⁷¹ Joseph S. Nye Jr, ‘Smart Power and the «War on Terror»’ *Asia – Pacific Review*, τόμ.15, τεύχ.1, (2008), 1-8, (σ. 6).

Και πριν όμως οριστεί τι ακριβώς είναι η έξυπνη ισχύς στα βιβλία των διεθνολόγων, οι ΗΠΑ έδειξαν ένα καλό δείγμα καλής χρήσης της έξυπνης ισχύος κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η σκληρή ισχύς ήταν αναμφισβήτητα αναγκαία για την αποθάρρυνση της σοβιετικής επιθετικότητας. Η αναγκαιότητα όμως των στρατιωτικών μέσων δεν εμπόδιζε και τη χρήση ήπιας ισχύος μέσω της κουλτούρας και των ιδεών που υπέσκαπταν το λάκκο στο κομμουνισμό πίσω από το Σιδηρούν Παραπέτασμα. Το τείχος του Βερολίνου έπεσε όχι από στρατιωτικές Δυνάμεις αλλά γιατί πλέον οι απόψεις και οι ορίζοντες των ανθρώπων είχαν διευρυνθεί και οι ανάγκες είχαν αλλάξει. Αντίθετα η Σοβιετική Ένωση παρά τα αποθέματα συμπάθειας που διέθετε στην Ευρώπη πλήρωσε την ανύπαρκτη ήπια ισχύ και δεν κατάφερε να διατηρήσει το καλό θετικό κλίμα λόγω της κτηνώδης στρατιωτικής ισχύος που επέβαλε στην Ουγγαρία το 1956 και στην Τσεχοσλοβακία το 1968. Οι Ηνωμένες Πολιτείες αντελήφθησαν εγκαίρως την μείωση της ήπιας ισχύος της Σοβιετικής Ένωσης και το εκμεταλλεύτηκαν δεόντως²⁷².

Στο προηγούμενο υποκεφάλαιο είδαμε ότι την εφαρμογή αυτή φαίνεται πως είχαν ξεχάσει τα τελευταία χρόνια οι Ηνωμένες Πολιτείες. Ειδικά οι κυβερνήσεις Bush ταυτίζονταν με μία πολιτική που είχε ως αντικείμενο τη στρατιωτική δύναμη. Οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου οδήγησαν την τότε κυβέρνηση στο να δώσει έμφαση στη χρήση σκληρής ισχύος, κυρίως με επιλεγμένες δυνάμεις για προληπτικές επεμβάσεις. Ο τότε πρόεδρος στη Μέση Ανατολή χρησιμοποίησε αφειδώς τη σκληρή ισχύ και την κουλτούρα της *Realpolitik* έναντι της ήπιας προκαλώντας δυσαρέσκεια ακόμη και σε παραδοσιακά φιλοαμερικανικές χώρες. Αν οι Ηνωμένες Πολιτείες ήθελαν να νικήσουν τη διεθνή τρομοκρατία έπρεπε να ευθυγραμμίσουν τις αξίες τους με την εξωτερική τους πολιτική. Ο Bush επέλεξε την παραδοσιακή παγκόσμια πολιτική η οποία είχε ως αντικείμενο ποιου ο στρατός θα νικήσει. Στην εποχή όμως της πληροφοριακής έξαρσης αντικείμενο της νέας πολιτικής είναι ποιου τελικά η εκδοχή θα νικήσει. Σαφώς το να θελήσει κάποιος να νουθετήσει εξτρεμιστές ηγέτες όπως τον Osama Bin Laden μέσω ήπιας ισχύος είναι μάλλον ουτοπικό. Το να προσπαθήσει όμως να αποτρέψει την ολοένα και μεγαλύτερη στρατολόγηση οπαδών μέσω αποτροπής, πειθούς και σαγήνης, δεν είναι απίθανο²⁷³.

Το θέμα βέβαια είναι ότι ο τότε πρόεδρος Bush δεν χρειαζόταν να επιλέξει ανάμεσα στις δύο εκφάνσεις ισχύος. Αποκλείει η ήπια ισχύς τη χρήση σκληρής ισχύος; Ασφαλώς όχι. Ο κόσμος μας δεν αποτελεί ένα ιδεατό σύμπαν και θα ήταν μάλλον άστοχο αν ένα κράτος ακύρωνε τη στρατιωτική του ισχύ και τη δυνατότητά του να την προβάλλει ή και να τη χρησιμοποιεί, αν απαιτηθεί. Η σκληρή και η ήπια ισχύς όχι μόνο συνδέονται

²⁷² Στο ίδιο, σ. 4.

²⁷³ Στο ίδιο, σ. 5.

αλλά μπορούν επιπλέον να ενισχύσουν η μία την άλλη. Και οι δύο αποτελούν όψεις της ικανότητας να επιτυγχάνουμε τους σκοπούς μας, επηρεάζοντας τη συμπεριφορά των άλλων. Μερικές φορές, οι ίδιες πηγές ισχύος μπορούν να επηρεάσουν ολόκληρο το φάσμα της συμπεριφοράς, από τον εξαναγκασμό μέχρι τη σαγήνη. Είναι προφανές ότι τέτοιες μπορεί να είναι η οικονομία, η στρατιωτική δυνατότητα, η τεχνολογία, η βιομηχανική παραγωγή. Κάθε μια μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την προβολή είτε σκληρής είτε ήπιας ισχύος και να σαγηνεύσει τους άλλους δρώντες στην παγκόσμια σκηνή. Σημασία, κατά συνέπεια, έχει ο τρόπος χρήσης κάθε μορφής ισχύος. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ήπια ισχύς αποτελεί μορφή έμμεσης στρατηγικής.

Η οικονομική ισχύς, για παράδειγμα, θεωρείται σε κάποιες περιπτώσεις ως «ήπια» ενώ σε άλλες ως «σκληρή» όταν χρησιμοποιείται για παράδειγμα στον οικονομικό πόλεμο. Θα ήταν ωστόσο λάθος να θεωρηθεί ότι η ήπια ισχύς εκπροσωπεί το «καλό» ενώ η σκληρή ισχύς το «κακό». Εξαρτάται από την πλευρά που το βλέπει κανείς και το ποια από τις δύο θα υπερτερεί όσον αφορά την χρήση τους εξαρτάται από την εκάστοτε περίπτωση, το χρονικό πλαίσιο και τις ανάγκες της εποχής. Έτσι, από την άποψη του ασκούντος την ισχύ, οι οικονομικοί περιορισμοί μπορεί να είναι ηπιότεροι από την στρατιωτική ισχύ, ενώ από την πλευρά του στόχου, οι περιορισμοί αυτοί μπορεί να θεωρούνται πολύ πιο σκληροί.

Ως συμπέρασμα αλλά ταυτόχρονα και ως λύση στο πρόβλημα που προκάλεσαν οι προηγούμενοι πόλεμοι που έκανε ο τέως πρόεδρος φαίνεται να είναι η χρήση της έξυπνης ισχύος. Η προσπάθεια δηλαδή να απαγκιστρωθεί η αμερικανική εξωτερική πολιτική από την στρατιωτική επιλογή για την επίλυση των κρίσεων, χρησιμοποιώντας όλα τα εργαλεία που έχει η χώρα στη διάθεσή της. Με την έξυπνη ισχύ, η διπλωματία θα είναι η εμπροσθοφυλακή της εξωτερικής πολιτικής.

Ειδικά μετά την κυβέρνηση Bush και την πληγωμένη ήπια ισχύ, η ανάγκη για μία καλύτερη και προσοδοφόρα στρατηγική έγινε ακόμη μεγαλύτερη. Στο πρόσωπο του επόμενου προέδρου συσπειρώθηκαν όλες οι ελπίδες για μία καλύτερη αρίθμηση των προτεραιοτήτων, προσέλκυση συμμάχων, πιο επιτυχημένη δημόσια διπλωματία, προώθηση οικονομικής ολοκλήρωσης και ένας αρχηγικός ρόλος από πλευράς Αμερικής σε θέματα ενεργειακής ασφάλειας και κλιματολογικών αλλαγών²⁷⁴. Ο νυν πρόεδρος, Barack Obama έχει ήδη διανύσει την πρώτη τετραετία της θητείας του και έχοντας πάρει το διαβατήριο μόλις πρόσφατα για την δεύτερη δεν έχει ακόμη αποδείξει ότι μπορεί να λύσει τα προβλήματα στην ήπια ισχύ που προκάλεσε ο προκάτοχος του.

²⁷⁴ Gregorio Bettiza, 'Re-examining Soft Power in the Age of Obama', *The International Spectator*, τόμ.45, τεύχ.4, (2010), 104-106 (σ. 104).

Η βιβλιογραφία όσον αφορά την διακυβέρνηση Obama περιορίζεται σε πανεπιστημιακά άρθρα μιας και η ιστορία δεν έχει ακόμη πει τον τελευταίο της λόγο. Ο Αφροαμερικανός πρόεδρος φάνηκε από την αρχή ότι επιδιώκει να προωθήσει τα ξεχασμένα ιδανικά και τα ιδεώδη, να ανασυντάξει τις συμμαχικές δυνάμεις, μιας και τα προηγούμενα χρόνια προτεραιότητα στην ατζέντα της αμερικανικής πολιτικής είχαν οι πόλεμοι²⁷⁵. Η Αμερική, αποπροσανατολισμένη ομολογουμένως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, βρίσκεται στην αναζήτηση μιας νέας πολιτικής. Ακόμη και η ίδια η επιλογή του Obama είναι προϊόν ήπιας ισχύος. Ο άνθρωπος από τα φτωχά προάστια και ο άνθρωπος του πανεπιστημίου, ο άνθρωπος των διαδηλώσεων και ο πανεπιστημιακός, ο πραγματιστής και ο ιδεαλιστής, ο άνθρωπος των συμβιβασμών και ο θεματοφύλακας των πατροπαράδοτων αξιών. Κατάφερε να κάνει την υβριδική του προσωπικότητα, με τις ετερογενείς βιογραφικές επισημάνσεις, μια εικόνα από νέες ταυτότητες στην εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Την πρώτη περίοδο της θητείας του προέδρου βλέπουμε βήματα ως ένδειξη καλής θελήσεως, όπως τη χορηγία βίζας και την πρόθεση να κλείσει τις φυλακές του Γκουαντάναμο το συντομότερο δυνατό. Συγκεκριμένα, δύο, μόλις, μέρες μετά την εκλογή του, τον Ιανουάριο του 2009, υπέγραψε τρία εκτελεστικά διατάγματα, στα οποία οριζόταν ότι τα στρατόπεδα στο Guantanamo πρέπει να κλείσουν το συντομότερο δυνατό. Ακόμη και η επιλογή της Hillary Clinton ως υπουργού Εξωτερικών δείχνει μία έξυπνη κίνηση από μέρους του. Ο πρόεδρος μετέτρεψε έναν δύσκολο εσωτερικό αντίπαλό του σε μία έμπειρη συνεργάτιδα υποβοηθούμενη από την έμπειρη μηχανή δημοσίων σχέσεων της οικογένειας Clinton και από έναν σύζυγο, πρώην πρόεδρο των ΗΠΑ, που ήταν και παραμένει αρκούντως δημοφιλής στο εσωτερικό ακροατήριο των ΗΠΑ²⁷⁶.

Ωστόσο παρά τη διακηρυγμένη αντίθεσή του στο πόλεμο του Ιράκ δεν κατάφερε να απεμπλακεί από αυτόν. Στο Αφγανιστάν συνέχιζε την πολιτική του προκατόχου του και δεν έχει ακόμη κλείσει τις φυλακές του Guantanamo. Δέκα χρόνια μετά και παρά το προεδρικό διάταγμα του Obama τον Γενάρη του 2009 που προέβλεπε το κλείσιμο των φυλακών εντός έτους, συνεχίζουν να λειτουργούν. Από τους 779 κρατούμενους που στέγαζε την εποχή της κορύφωσης των απαγωγών, σήμερα έχουν απομείνει 172. Αναμένεται ότι ελλείψει στοιχείων, οι περισσότεροι θα σταλούν στην πατρίδα τους ή σε τρίτες χώρες. Η σελίδα της ανομίας δεν έχει γυρίσει και ακόμη και τα ανοιχτά σύνορα της πληροφόρησης δεν θα κάνουν το έργο του προέδρου ευκολότερο καθώς θα γίνεται

²⁷⁵ Στο ίδιο.

²⁷⁶ Michael Portillo, BBC, Closing Guantanamo, 2012 Documentary, <<http://www.youtube.com/watch?v=z33EMydX3Js>>, [πρόσβαση 12 Ιανουαρίου 2013].

ευρέως γνωστή η άρνηση των ΗΠΑ. να συμμορφωθούν με τις αρχές του διεθνούς δικαίου²⁷⁷.

Σε ορισμένους τομείς η εξωτερική πολιτική του Obama παραμένει περισσότερο ρητορική παρά πραγματική. Ακόμη και οι διεθνολόγοι αντιλαμβάνονται ότι μία ηγεμονική επί πολλές δεκαετίες χώρας είναι δύσκολο να αποποιηθεί των φιλοδοξιών της. Άλλωστε και στο παρελθόν οι ΗΠΑ είχαν διαπράξει παρόμοια σφάλματα όπως τον πόλεμο στο Βιετνάμ, αλλά η διαμάχη με τον κοινό εχθρό όλων, τη Σοβιετική Ένωση τους έφερε πάλι στο προσκήνιο προσπερνώντας τα προηγούμενα σφάλματα. Η διαφορά όμως στην περίπτωση του νέου προέδρου είναι ο τρόπος που χειρίζεται τα πράγματα είναι πιο ήπιος από αυτόν του προκατόχου του. Απόδειξη ότι ο νυν πρόεδρος έχει λάβει υπόψη του τις επιταγές της εποχής και επιθυμεί να επαναφέρει στο προσκήνιο την έξυπνη ισχύ για να επιβάλλει την πολιτική του βούληση.

Ο Obama θέλησε να κλείσει τη μεγάλη παρένθεση που άνοιξε η 11^η Σεπτεμβρίου του 2001 και προσπάθησε να ανανεώσει το κύρος των Ηνωμένων Πολιτειών. Επέλεξε την επιστροφή στην πολυμερή συνεργασία στις διεθνείς σχέσεις και προχώρησε σε ένα θετικό άνοιγμα προς το Ισλάμ. Γενικότερα επαναπροσδιόρισε τις αρετές της ήπιας ισχύος, δηλαδή εκείνες τις μορφές ηγεμονίας που δεν βασίζονται στην ωμή πολιτική διακυβέρνηση. Αποκορύφωμα όμως του επαναπροσδιορισμού της ήπιας ισχύος ήρθε με την αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων από την περιοχή του Ιράκ. Και παρά τα μεγάλα οικονομικά προβλήματα που διανύει η Αμερική ο Obama επανεξελέγη πρόεδρος για δεύτερη φορά, ένδειξη ότι οι Αμερικανοί πολίτες τουλάχιστον έχουν πεισθεί ότι μπορεί να τα καταφέρει. Ωστόσο τα προβλήματα παραμένουν με τη Κίνα να γίνεται ακόμη πιο ανταγωνιστική, το Ιράν να παραμένει πυρηνικός κίνδυνος, και τους Ευρωπαίους να μην είναι και οι πιο ένθερμοι υποστηρικτές των ΗΠΑ μετά τις στρατιωτικές επεμβάσεις, η δουλειά και η μαεστρία που πρέπει να επιδείξει στη χρήση της έξυπνης ισχύος, ο Obama είναι αρκετά δύσκολη υπόθεση²⁷⁸. Και μόνο η ιστορία θα δείξει αν τα καταφέρει.

Οι δηλώσεις της νέας υπουργού Εξωτερικών Hillary Clinton ότι οι ΗΠΑ πρέπει να χρησιμοποιήσουν την πλήρη γκάμα των εργαλείων τους, διπλωματικά, οικονομικά, στρατιωτικά, πολιτικά, οικονομικά και πολιτιστικά, δεν αποτελούν απαραίτητα και δηλώσεις που υπονοούν ότι οι ΗΠΑ θα παραιτηθούν από γεωπολιτικές επιδιώξεις τους που αποτελούν σημαντικά σημεία τριβής με άλλες χώρες της υφελίου. Τονίζει όμως τη σημασία που έχει πλέον για την αμερικανική πολιτική η χρήση της έξυπνης ισχύος

²⁷⁷ Gregorio Bettiza, ό.π., σ. 104.

²⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 105.

δηλαδή της ικανότητας συνδυασμού σκληρής και ήπιας ισχύος σε μια νικηφόρα στρατηγική. Το σημαντικό βέβαια βήμα έχει γίνει. Οι ΗΠΑ έχουν πλέον καταλάβει τη σημασία και το ρόλο μίας ισχύς που δεν είναι ούτε καλόβολη, ούτε αιμοσταγής. Είναι όμως έξυπνη και απαιτεί έξυπνους ηγέτες και έξυπνους χειρισμούς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Κεφάλαιο 5

Παρουσίαση Συμπερασμάτων

Ένας πρώτος απολογισμός της δεκαετίας οφείλει να δίνει απάντηση στο ερώτημα: Τι ήταν η Αμερική το 2001 και τι είναι σήμερα; Πριν από δέκα χρόνια η Αμερική ήταν η «μοναχική υπερδύναμη». Είχε νικήσει στον Ψυχρό Πόλεμο και ήταν ο αδιαμφισβήτητος πρωταγωνιστής στη διεθνή σκηνή. Ήταν η πρώτη οικονομία στον κόσμο, η μέγιστη στρατιωτική δύναμη και, κυρίως, η χώρα με τη μεγαλύτερη ήπια ισχύ. Όπως είναι γνωστό, με αυτόν τον όρο εννοούμε την ικανότητα μιας χώρας να κερδίζει αυτό που θέλει από τα άλλα υποκείμενα της διεθνούς πολιτικής -να παίζει δηλαδή ηγεμονικό ρόλο- χωρίς να υποχρεώνεται να ασκεί βία. Σήμερα, η Αμερική δοκιμάζεται σκληρά από την οικονομική κρίση και είναι βυθισμένη ως το λαιμό στα χρέη με κύριο πιστωτή της την Κίνα. Ωστόσο, οι περισσότεροι ειδικοί μελετητές συγκλίνουν στην πρόβλεψη ότι το κινεζικό οικονομικό προβάδισμα είναι ζήτημα χρόνου αν και γνωρίζουμε βέβαια ότι οι προβλέψεις των ειδικών δεν επαληθεύονται πάντοτε.

Οι ΗΠΑ ήταν μια ισχυρή περιφερειακή δύναμη και ανερχόμενη αυτοκρατορία πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αναπτύχθηκε στο πρότυπο μιας ηγεμονίας που εκφράζει ένα μονοπολικό κόσμο. Γιατί να μην προκαλεί έλξη και δέος ένα κράτος λόγω των μέσων σκληρής ισχύος που διαθέτει; Οι ΗΠΑ δεν υπήρξαν τυχαία ρυθμιστές της τύχης των λαών κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η μεγάλη οικονομική και τεχνολογική ισχύς τους προσέλκυσε πολλές δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις. Η πολεμική εξάλλου τεχνολογία, η εφεύρεση των πρώτων πυραύλων και κυρίως η ανακάλυψη και χρήση της ατομικής βόμβας στάθηκαν λόγοι εξαιτίας των οποίων αυξήθηκαν οι σφαίρες επιρροής της Αμερικής²⁷⁹. Η Αμερική βρέθηκε στην κορυφή της πυραμίδας όλων των δρώντων ασκώντας μονομερή πολιτική και παίζοντας αποφασιστικό ρόλο στην παγκόσμια πολιτική συμπεριφορά κάτι που αποδεικνύει και η απόφαση της επέμβασης στο Ιράκ²⁸⁰. Η κυβέρνηση τότε, σφετερίστηκε αλαζονικά το δικαίωμα να ορίζει εκείνη ποιο είναι το καλό και το κακό και να αποφασίζει μονομερώς πότε θα στραφεί στη στρατιωτική βία. Μετέτρεψε έτσι το δικαίωμα στη νόμιμη άμυνα σε στρατηγική προληπτικού πολέμου κλιμακώνοντας επικίνδυνα τη διεθνή βία και την επιθετικότητα.

²⁷⁹ Θάνος Μ. Βερέμης, Ο σύγχρονος δυτικός κόσμος, 20^{ος} – 21^{ος} αιώνας, (Αθήνα: Gutenberg, 2007), σ. 93.

²⁸⁰ Στο ίδιο, σσ. 101-102.

Μια ανασκόπηση των γεγονότων μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στον πρόσφατο πόλεμο του Ιράκ, οι Αμερικάνοι στηρίχθηκαν στη θέση που είχαν οι Αθηναίοι κατά τη διάρκεια του την εποχή του Περικλή και επέλεξαν να επιβάλουν με τη βία τη θέλησή τους στον αδύναμο παραβλέποντας τη διεθνή νομιμότητα. Το αίσθημα εκδίκησης μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και η υπερεκτίμηση της κυβέρνησης Bush ότι ο συγκεκριμένος πόλεμος θα αποφέρει σημαντικά οφέλη οδήγησαν στη λήψη της απόφασης για πόλεμο²⁸¹.

Δέκα χρόνια μετά την τρομοκρατική επίθεση στις ΗΠΑ η εξωτερική πολιτική της χώρας άλλαξε δομή, οργάνωση και μέσα. Οι επεμβάσεις σε Αφγανιστάν και Ιράκ αποτελούν την πρακτική έκφραση του ηγεμονισμού που στηρίχθηκε σε πόρους στρατιωτικής ισχύος και άσκησης βίας με ελάχιστες και όχι τόσο επιτυχημένες πολιτικοδιπλωματικές ενέργειες²⁸². Λίγοι πιστεύουν ότι μετά τους πολέμους που ξεκίνησε ο πρώην πρόεδρος George Bush έκαναν πιο ασφαλή τον κόσμο. Αντιθέτως, όλο και περισσότεροι άνθρωποι στον κόσμο αισθάνονται αν όχι ντροπή τουλάχιστον αμήχανα για τις στρατιωτικές επεμβάσεις. Μετά την μελέτη των περιπτώσεων των δύο πολέμων στους οποίους προέβη ο πρώην πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών η ήπια ισχύς αναδύεται λαβωμένη. Είτε φθάσουμε στην παραδοχή ότι η κακή χρήση ήπιας ισχύος οδήγησε στην άσχημη έκβαση των πολέμων, είτε ότι οι πόλεμοι κατέστρεψαν ολοσχερώς την ήπια ισχύ της χώρας, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο. Χωρίς να έχει ιδιαίτερη σημασία «ποιος τελικά κάνει το αυγό», φθάνουμε στην παραδοχή ότι η ήπια ισχύς είναι σημαντικός παράγοντας στην εξωτερική πολιτική μίας χώρας και η κακή ή ακόμη και ανύπαρκτη χρήση της, μπορεί να επιφέρει άσχημα αποτελέσματα κωλυσιεργώντας τους επιθυμητούς στόχους.

Ο πρόεδρος πλήρωσε το τίμημα της κακής έως και ανύπαρκτης χρήσης της ήπιας ισχύος και άφησε μία επώδυνη κληρονομιά που συνοψίζεται σε δύο μακροχρόνιους πολέμους, σε γενική υποχώρηση των ατομικών και πολιτικών ελευθεριών, σε διαμόρφωση νέων μετώπων επερχόμενων πολεμικών συρράξεων και σε ανακατανομή της γεωστρατηγικής ισχύος στον πλανήτη. Εκεί, κάπου ανάμεσα στις μάχες, στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, την επέλαση του ισλαμισμού και τα γεωπολιτικά παιχνίδια στο Ιράκ, άφησαν πίσω τους κατεστραμμένες χώρες που υποτίθεται κατέλαβαν ώστε να τις απελευθερώσουν. Παράνομες φυλακίσεις, απαγωγές, βασανιστήρια, κατάφωρη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της διεθνούς νομιμότητας που γέννησαν το Guantanamo και το Abu Ghraib και κατήργησαν το *habeas*

²⁸¹ Πάρις Βαρβαρούσης, *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο αιώνα*, (Αθήνα: Παπαζήση, 2004), σ. 397.

²⁸² Στο ίδιο, σ. 105.

corpus. Οι ΗΠΑ μπορεί να θέλουν να επιβληθούν παγκοσμίως βασιζόμενες στη στρατιωτική δύναμή τους, αλλά αυτό δεν μπορεί να αλλάξει τον κόσμο σε όλα τα επίπεδα, αφού η στρατιωτική δύναμη δεν είναι αρκετή για να κερδίσει τις συνειδήσεις των ανθρώπων και το σεβασμό τους²⁸³. Η κυβέρνηση Bush μετέτρεψε έτσι το δικαίωμα στη νόμιμη άμυνα σε στρατηγική προληπτικού πολέμου, κλιμακώνοντας επικίνδυνα τη διεθνή βία και επιθετικότητα. Κατά τη διάρκεια του πολέμου οι ΗΠΑ άρχισαν να χάνουν το στόχο τους και έμοιαζε να έχουν εμμονή με τον πόλεμο²⁸⁴. Ένα μοντέλο βασισμένο αποκλειστικά στα μέσα σκληρής ισχύος δείχνει να αποτυγχάνει. Η Αμερική υπέστη όμως σημαντικές απώλειες στον πόλεμο εναντίον της τρομοκρατίας όχι μόνον ως υλική αλλά και ως άυλη δύναμη, χάνοντας μεγάλο μέρος της ήπιας ισχύος της.

Η υποστήριξη προς την κυβέρνηση από συμμάχους αλλά και Αμερικανούς πολίτες έχασε ακόμη περισσότερο έδαφος με την διεξαγωγή των δύο πολέμων σε Αφγανιστάν και Ιράκ. Σε αυτή την περίπτωση το πεδίο δεν ήταν πρόσφορο ώστε οι ΗΠΑ να περάσουν τα μηνύματά τους για τους λόγους που αναλύσαμε εκτενώς στο προηγούμενο κεφάλαιο. Ακόμη όμως και να ήταν οι Ιρακινοί πιο ανοιχτοί σε μηνύματα, οι ενέργειες της κυβέρνησης την έκαναν να φαίνεται μη πιστευτή με αποτέλεσμα ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας και οι προθέσεις της Αμερικής να μην καταφέρουν να κερδίσουν το μυαλό και την καρδιά των Ιρακινών. Όπως είδαμε, η ήπια ισχύς για να προκαλέσει τα επιθυμητά αποτελέσματα πρέπει να υφίστανται αρκετές προϋποθέσεις αφού στερείται της συνήθους αποτελεσματικότητας όπως έχει το αντίπαλο δέος, η σκληρή ισχύς. Αν όμως είναι επιτυχημένη η πρακτική εφαρμογή της, τότε μπορεί να κάνει μία χώρα να γλιτώσει τους οικονομικούς της πόρους και το καλό της πρόσωπο. Κάτι που όπως είδαμε απέτυχε η κυβέρνηση Bush²⁸⁵.

Υπάρχει τελικά συσχετισμός ανάμεσα στην προσωπικότητα του ηγέτη και στην στρατηγική που ακολουθείται; Υπάρχει μία μερίδα κόσμου που θεωρεί ότι ο ηγέτης μιας ορχήστρας δεν είναι κατ' ανάγκη και ο συνθέτης της παρτιτούρας. Από την άλλη υπάρχει και ο αντίποδας που θεωρεί ότι αν ήταν άλλος στη θέση του Bush θα είχε πράξει διαφορετικά ή τουλάχιστον πιο προσεκτικά. Το σίγουρο είναι ότι δεν μπορούν να αποδώσουν όλοι το ίδιο στο ρόλο του ηγέτη. Τα αίτια της κρατικής συμπεριφοράς αποτελούνται από τρεις συνιστώσες: το διεθνές σύστημα, το εσωτερικό των κρατών και την προσωπικότητα του κυβερνήτη της. Μπορεί άραγε ο ηγέτης να πάει κατά των

²⁸³ Henrietta Holsman Fore, Aligning "Soft" with "Hard" Power, *Parameters*, 38:2, (2008), 14-24 (σ 14).

²⁸⁴ Ted Galen Carpenter, *Smart Power: Toward a Prudent Foreign Policy for America*, (Washington, Cato Institute, 2008), σ. 79.

²⁸⁵ Matthew Kroenig, Melissa McAdam and Steven Weber, 'Taking Soft Power Seriously', *Comparative Strategy*, Λονδίνο, 29:5 (2010), 412-431, (σ. 425).

ταξικών και κρατικών συμφερόντων; Σύμφωνα με το βιβλίο του Nye *“The Powers to Lead”*, ο συγγραφέας συνοψίζει την επιτυχία ενός ηγέτη στο συνδυασμό των ικανοτήτων που αφορούν και την ήπια αλλά και τη σκληρή ισχύ²⁸⁶. Το να εξασφαλίσει ένα κράτος τη δύναμή του προϋποθέτει μία καλή μελέτη του περιβάλλοντος, μια σχεδιασμένη στρατηγική και μία ταλαντούχα κι έμπειρη ηγεσία. Το χρονικό, το ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο έθεταν πολλές φορές τα όρια των κρατικών αποφάσεων. Τα κράτη δρούσαν ανάλογα με τις ανάγκες της δεδομένης στιγμής και χρησιμοποιούσαν την ισχύ αυτή που θα ήταν η κατάλληλη να τους εξασφαλίσει την επιτυχία που επεδίωκαν. Το λάθος του Bush έγκειται ότι απέτυχε να κάνει συσχετισμό δυνάμεων τη δεδομένη χρονική στιγμή και αμέλησε τη δύναμη της ήπιας ισχύς. Είναι δεδομένο ότι ο κάθε πρόεδρος στιγματίζει με την προσωπικότητα του τα πολιτικά δρώμενα. Είναι επίσης λογικό να μην συμφωνούν όλοι με τις επιλογές του. Το φάσμα των ικανοτήτων δεν είναι κοινό για όλους. Ο Woodrow Wilson δεν κατάφερε να πραγματοποιήσει αυτά που είχε στην πολιτική του ατζέντα. Άφησε όμως μια παρακαταθήκη. Ο Roosevelt αντίθετα το κατάφερε σε αρκετά μεγάλο βαθμό και μπορούσε να χειραγωγεί και το λαό αρκετά περίτεχνα²⁸⁷. Ακόμη κι ο Clinton επέλεξε να επέμβει μόνο σε μία περιοχή ενώ αντίθετα η θητεία του προέδρου Bush στιγματίστηκε με διαδοχικούς, πολυδάπανους και αιματηρούς πολέμους²⁸⁸.

Μέσω των περιπτωσιολογικών μελετών είδαμε ότι τελικά η σκληρή ισχύς δεν ορίζει την επιτυχημένη έκβαση ενός πολέμου. Ούτε όμως η ήπια ισχύς από μόνη της μπορεί να φέρει τα πολυπόθητα αποτελέσματα σε ένα διεθνές άναρχο περιβάλλον όπου το κράτος ήταν και θα παραμείνει ο κεντρικός δρων. Ακόμη δηλαδή και αν ο βορειοκορεάτης δικτάτορας Kim Jong ο δεύτερος, απολαμβάνει την προβολή χολιγουντιανών ταινιών, είναι απίθανο αυτό του το χόμπι να επηρεάσει το πρόγραμμα των πυρηνικών όπλων της χώρας του²⁸⁹. Η πολυετής όμως και επίμονη χρήση μαστιγίου, ειδικά όταν μία χώρα κρατάει το λάβαρο της δημοκρατίας, είναι μια προκλητική και υποκριτική συμπεριφορά που θα φέρει αργά ή γρήγορα τα αντίθετα αποτελέσματα από τα επιθυμητά όπως είδαμε να συμβαίνει στον πόλεμο του Ιράκ. Η στρατιωτική δύναμη των ΗΠΑ, απαύγασμα της οικονομικής και τεχνολογικής ισχύος της δεν μπορεί πλέον να αντεπεξέλθει σε ανορθόδοξους πολέμους χαμηλής έντασης – εμφυλίου όπως

²⁸⁶ Joseph S. Nye Jr., *The Powers to Lead* (New York: Oxford University Press, 2008), σ. 83.

²⁸⁷ Joseph S. Nye Jr., ‘Smart Power and the «War on Terror»’ *Asia – Pacific Review*, τόμ.15, τεύχ.1, (2008), 1-8, (σ. 2).

²⁸⁸ Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, διάλεξη για την «Υψηλή Στρατηγική της Αμερικής», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 11 Μαρτίου 2009.

²⁸⁹ σ. 5.

αυτός του Ιράκ, είτε σε πολέμους εναντίον της τρομοκρατίας όπως αυτός που κυμαίνεται στην γεωγραφική περιοχή του Αφγανιστάν- Βορείου Πακιστάν.

Η αποστροφή και η δυσπιστία που ξεκίνησε όλος ο κόσμος να αισθάνεται για τις ΗΠΑ οδήγησε την κοινή γνώμη να πιστεύει ότι ο πόλεμος τελικά δεν είχε ποτέ στόχο την πάταξη της τρομοκρατίας αλλά το πετρέλαιο. Μολονότι η κατοχή του δεν κατοχυρώνει την ισχύ ενός κράτους, το κάνει σίγουρα όμως πιο πλούσιο. Είναι δίκτυο ασφαλείας να μπορεί η Αμερική να ελέγχει το πετρέλαιο στο Ιράκ και τη Σαουδική Αραβία που παρεμπιπτόντως είναι και οι περιοχές που στεγάζουν εξτρεμιστικές και τρομοκρατικές ομάδες²⁹⁰. Ο πόλεμος στο Ιράκ αποδεικνύει ότι η αμεσότητα και η τελική έκβαση των στόχων δεν είναι πάντα αυτονόητες ούτε στη χρήση σκληρής ισχύος. Ο Saddam Hussein άντεξε στις κυρώσεις πάνω από 10 χρόνια παρά το γεγονός ότι ο αμερικανικός στρατός του γκρέμισε το καθεστώς μέσα σε ένα μήνα. Η Αμερική αυτή τη στιγμή βρίσκεται σε οικονομική ύφεση και ο λόγος αφορά κυρίως αυτό τον πόλεμο που της κόστισε πολλά περισσότερα από όσα είχε υπολογίσει, κυρίως γιατί μετά την άρνηση των υπολοίπων συμμάχων να συνεργαστούν επωμίστηκε όλο το οικονομικό βάρος μόνη της.

Ο πρόεδρος Bush προτίμησε όμως να ακολουθήσει άλλο δρόμο χωρίς πρώτα να έχει δοκιμάσει αυτούς που προαναφέραμε. Πήγε κατευθείαν στην επίθεση. Για ποιο λόγο το έκανε; Ένα από τα χαρακτηριστικά της επίθεσης είναι ότι ξεκινάς το πρώτο χτύπημα προσπαθώντας να καταλάβεις έδαφος και να καταστρέψεις τα πλεονεκτήματα του αντιπάλου. Είναι στην ουσία δύναμη πάνω στη δύναμη ώστε να καταστραφεί ο αντίπαλος. Αυτό δεν είναι άλλωστε και η λογική του πολέμου; Ο Bush λοιπόν έκανε πόλεμο και η αιτιολόγηση του ήταν ότι ουσιαστικά η Αμερική ήταν αυτή που δέχτηκε πρώτη το επιθετικό χτύπημα. Οι ΗΠΑ ουσιαστικά ήταν ο αμυνόμενος λαός που προσπαθούσε να αρνηθεί τα σχέδια του εχθρού. Ο πρόεδρος προσπάθησε να περάσει την ιδέα ενός προληπτικού πολέμου. Στην πραγματικότητα όμως έκανε έναν επιθετικό πόλεμο γιατί αντιλήφθηκε μέσα από τον συσχετισμό δυνάμεων ότι ο «εχθρός» του μπορεί σε 10 χρόνια να γίνει δυνατότερος. Κανείς δεν μπορούσε να εγγυηθεί στις Η.Π.Α αν οι αντίπαλες δυνάμεις θα μεγάλωναν και αν θα γίνονταν επιθετικές, έτσι αποφάσισε να προβεί σε έναν αγώνα παρεμπόδισης που τον βάπτισε προληπτικό για να μπορέσει να νομιμοποιηθεί. Η μόνη λύση που είδε ο πρόεδρος Μπους τότε ήταν να χτυπήσει πρώτος από φόβο μην έρθουν τα χειρότερα. Οι ΗΠΑ φοβούνται μεγάλες τρομοκρατικές επιθέσεις από κυρίως χημικά όπλα προερχόμενες από εχθρούς χωρίς διεύθυνση. Στον Καντάφι για παράδειγμα ο εκβιασμός πέτυχε. Έχοντας αγοράσει το δικό του πυρηνικό

²⁹⁰ Niall Ferguson, 'Think Again: Power', *Foreign Policy*, 134, (2003), 18-24 (σ.20).

οπλοστάσιο, του είπαν όχι μόνο να δώσει ό, τι είχε πάρει αλλά και να καταδώσει από ποιους. Αμέσως μετά τον δέχτηκαν όλοι οι Ευρωπαίοι ηγέτες. Τον ανάγκασαν λοιπόν να καταστρέψει τον εξοπλισμό και έτσι να του προσφέρουν συνεργασίες, μέσω δηλαδή του καρότου ειδάλλως θα έπρεπε να υποστεί τις συνέπειες. Στους τρομοκράτες της 11^{ης} Σεπτεμβρίου όμως χωρίς έδαφος και ταυτότητα πως να τους απειλήσεις; Κύριος στόχος του είναι η εκδίκηση και συνάμα να προκαλέσουν πόνο έχοντας ως αποτέλεσμα πολιτικό την ψυχολογική βία. Δυστυχώς υπάρχει κάτι που είναι πολύ πιο δυνατό από τα όπλα σε αυτές τις περιπτώσεις: η ανθρώπινη θέληση. Δεν είναι πολύ δύσκολο να στρατεύσεις ανθρώπους που τα έχουν χάσει όλα και δεν έχουν κάτι άλλο να χάσουν πλέον. Όταν ο άλλος είναι έτοιμος να δώσει τη ζωή του δεν λειτουργεί ούτε η αποτροπή.

Το πιο σημαντικό από τα συμφέροντα ενός κράτους είναι η επιβίωση. Στη συνέχεια είναι να καταφέρεις να μην περιθωριοποιηθείς και τέλος αν μπορείς να επεκταθείς. Η ποικιλία των επιλογών μίας κυβέρνησης ξεκινά από αμυντικούς στόχους και μπορεί να φτάσει και σε άκρα επιθετικούς. Τα εθνικά συμφέροντα συνήθως είναι κάπου στη μέση. Μετά την επίθεση στους διδύμους πύργους η Αμερική έκανε μία επανεξέταση των ζωτικών της συμφερόντων. Αρχικά άλλαξε ο προσανατολισμός και παρατηρήθηκε αύξηση των αμυντικών δαπανών και επιδίωξη της ικανοποίησης του αμερικανικού συμφέροντος. Σε πρώτη φάση βασική προτεραιότητα ήταν η αποτροπή επίθεσης εναντίον της. Κι ενώ μέχρι και την 11^η Σεπτεμβρίου η χώρα φοβόταν τον πυρηνικό πόλεμο, μετά από εκείνη τη μέρα οι απειλές που δέχτηκε μετατοπίστηκαν προς το πεδίο της τρομοκρατίας. Δεύτερο συμφέρον στην ατζέντα τοποθετείται η αποτροπή ισχυρών ευρασιατικών πολέμων που θα μπορούσαν να απειλήσουν το αμερικανικό εμπόριο και όχι γιατί κόπτονται τόσο για την ιδέα της ειρήνης. Σε καμιά περίπτωση η Αμερική δε θα ήθελε να ταραχτούν τα νερά από έναν πόλεμο που μπορεί να έφερνε στο φως μία ισχυρότερη δύναμη από αυτήν αλλά ούτε και να μαζευτούν δύο ή τρεις δυνάμεις που θα στρατευτούν εναντίον της. Άλλο βασικό μέλημα των Αμερικανών είναι η διατήρηση της αρχικής διεθνούς οικονομίας. Όταν είσαι οικονομικά δυνατός θες ένα μεικτό σύστημα ώστε να είναι παντού και μέσω της άνισης ανταλλαγής κυρίως σε βάρος των χωρών του τρίτου κόσμου. Τους συμφέρει η ανοιχτή αγορά και τα ανοιχτά σύνορα της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας²⁹¹. Όλα τα παραπάνω είναι τα βασικά και ουσιώδη συμφέροντα της Αμερικής. Είναι αυτά για τα οποία προέβη στον πόλεμο του Αφγανιστάν κι έπειτα του Ιράκ. Επειδή όμως δεν μπορεί για ευνόητους λόγους να τους χρησιμοποιήσει ώστε να κάνει έναν πόλεμο, χρησιμοποίησε και άλλους ώστε να

²⁹¹ Αθανάσιος Πλατιάς, διάλεξη για την «Υψηλή Στρατηγική της Αμερικής», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 11 Μαρτίου 2009.

ενισχύσει την ήπια ισχύ της και να λάβει την νομιμοποίηση που της ήταν τελικά παραπάνω απαραίτητη από όσο νόμιζε.

Η παραγκώνιση της ήπιας ισχύος επέδρασε αρνητικά στα ίδια τα μέσα της. Όλα τα μηνύματα αλλά και η βοήθεια που δόθηκε στην Αμερική μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις ξεθώριαζαν μέρα με τη μέρα όσο κρατούσε ο πόλεμος. Ο πρόεδρος άρχιζε να μοιάζει υποκριτή που έθετε σε πρώτο πλάνο τα συμφέροντα του στη Μέση Ανατολή και σε δεύτερο την τιμωρία των κακών. Μάλιστα η κοινή γνώμη άρχισε να φτάνει σε θεωρίες συνωμοσίας πιστεύοντας ότι η 11^η Σεπτεμβρίου δεν ήταν έργο της Αλ Κάιντα αλλά της αμερικανικής κυβέρνησης που ήθελε διακαώς να βρει ένα δυνατό και αδιάφευστο κίνητρο ώστε να επιτεθεί στο Ιράκ²⁹². Εμείς δε θα μείνουμε στα σενάρια φαντασίας και υπερβολής. Δεν μπορεί όμως να περάσει απαρατήρητο το γεγονός πολύς κόσμος έφτασε σε τέτοιο σημείο υπερβολής, να θεωρεί δηλαδή εξίσου πιθανό, ο ίδιος ο πρόεδρος της χώρας να είχε σκηνοθετήσει το θάνατο χιλιάδων συμπατριωτών του προκειμένου να δικαιολογήσει την επέμβαση στο Ιράκ. Σε μεγάλο βαθμό για αυτή τη δυσπιστία απέναντι στο πρόσωπο του Αμερικανού προέδρου, ευθύνεται το γεγονός ότι οι λόγοι των πολέμων δεν ήταν ποτέ ξεκάθαροι και ποτέ αρκετοί. Τελικά οι πόλεμοι έγιναν ως απάντηση στα τρομοκρατικά χτυπήματα; Για την πάταξη της τρομοκρατίας γενικότερα; Για να μην αποκτήσουν ποτέ όπλα μαζικής καταστροφής το Ιράν, το Ιράκ και η Νότια Κορέα; Ή για όλα αυτά μαζί; Στο τέλος κάθε πολεμικής σύρραξης μοιάζει ο πρόεδρος Bush να εφεύρισκε και νέα αιτιολόγηση προκειμένου να προβεί σε πόλεμο²⁹³.

Τα κινήματα αντιδράσεων είχαν να κάνουν ωστόσο με τις εκάστοτε πολιτικές που ακολουθήθηκαν και όχι με την ίδια τη χώρα και την κουλτούρα που αυτή αντιπροσωπεύει. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι δεν υπήρξε και μια μερίδα ατόμων που τα έβαζαν με τον αμερικάνικο τρόπο ζωής και ότι αυτό επακολουθούσε. Για αρκετούς θιασώτες της ευρωπαϊκής Αριστεράς η Αμερική δεν ήταν τίποτε άλλο παρά κράτος καπιταλιστικό που εκμεταλλεύεται την εργατική τάξη, ενώ για τους Δεξιά προσκείμενους ήταν μια εκφυλισμένη χώρα εξαιτίας της φυλετικής της ανομοιογένειας. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η ευρωπαϊκή ελίτ διακατέχεται από ένα αίσθημα σνομπισμού απέναντι στην Αμερικανική κουλτούρα την οποία τη θεωρεί ψευτοκουλτούρα και υποδεέστερη. Παραδόξως βέβαια αυτή η λαϊκή κουλτούρα αγγίζει την πλειοψηφία των λαών της υφελίου. Η γνώμη των υπολοίπων είναι πως οι αμερικανική κυβερνητική πολιτική έφτασε στο σημείο να επηρεάσει βαθύτατα και την προσωπικότητα και κουλτούρα των υπηκόων της. Ένα ιδιαίτερος εκσυγχρονισμένο κράτος έκανε τους πολίτες του να λειτουργούν

²⁹² *Zeitgeist, The Movie*, Peter Joseph. GMP LLC. 2007.

²⁹³ Ted Galen Carpenter, ό.π., σ. 85.

μηχανικά σε μια καπιταλιστική κοινωνία που στόχο έχει μόνο να παράγει και όχι να σκέφτεται ντυμένη με μία συντηρητική σινδόνη που κατά βάση είναι ανούσια και αχρείαστη. Είναι μάλλον αναπόφευκτο όσοι αποστρέφονται την αμερικανική πολιτική και σε συνδυασμό με την αίσθηση της ηγεμονίας που απορρέει να τα συγχέουν με εθνικισμό που τον χρησιμοποιούν για να αντιμετωπίσουν και τα δύο.

Ο Obama θέλησε να κλείσει τη μεγάλη παρένθεση που άνοιξε η 11^η Σεπτεμβρίου του 2001 και να ανανεώσει το διεθνές κύρος των Ηνωμένων Πολιτειών. Επέλεξε την επιστροφή στην πολυμερή συνεργασία στις διεθνείς σχέσεις, προχώρησε σε ένα θετικό άνοιγμα προς το Ισλάμ και διαφοροποίησε την πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή. Ωστόσο, παρά τη διακηρυγμένη αντίθεσή του στον πόλεμο στο Ιράκ δεν έχει κατορθώσει να απεμπλακεί από αυτόν. Στο Αφγανιστάν συνεχίζει την πολιτική του Bush και ακόμα δεν βρήκε τη δύναμη να κλείσει το Guantanamo. Σε ορισμένους τομείς της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής η στροφή του Obama παραμένει περισσότερο ρητορική και συμβολική παρά πραγματική. Γενικότερα, ο νυν πρόεδρος επαναπρότεινε τις αρετές της ήπιας ισχύος, εκείνες δηλαδή τις μορφές ηγεμονίας που δεν βασίζονται στην ωμή βία των όπλων. Αλλά ακόμα και αυτές οι μορφές ηγεμονίας χρειάζεται να στηρίζονται σε μίαν εύρωστη οικονομία. Η τωρινή οικονομική κρίση επιταχύνει, αντίθετα, τη μακρά διαδικασία παρακμής που μειώνει το ειδικό βάρος της Αμερικής στο σύγχρονο κόσμο.

Το σίγουρο είναι ότι όσο καλές προθέσεις και να έχει ο νυν πρόεδρος, τα γεγονότα δείχνουν ότι η Αμερική έχει πολύ δρόμο να διανύσει προκειμένου να επιλύσει τα προβλήματα που την ταλανίζουν. Η Κίνα γίνεται όλο και πιο ανταγωνιστική, το Ιράν παραμένει πυρηνική περιοχή, οι Ευρωπαίοι δεν βιάστηκαν και πολύ να της συμπαρασταθούν στο Αφγανιστάν, λύση για τα κλιματολογικά θέματα δεν έχει προκύψει και η κατάσταση στη Μέση Ανατολή παραμένει έκρυθμη. Για να μην αναφέρουμε τα έντονα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα στο εσωτερικό της²⁹⁴.

Η Αμερική έχει δείξει και κακά πρόσωπα όπως και λάθος επιλογές. Αλλά τουλάχιστον φαίνεται ότι σε περιπτώσεις που απειλήθηκε όχι μόνο η ειρήνη αλλά και η ίδια η ύπαρξή μας – με την κρίση της Κούβας για παράδειγμα – υπήρξε αίσιο τέλος λειτουργώντας σαν αντίβαρο. Τουλάχιστον από την Αμερική ξέρουμε τι μπορούμε να περιμένουμε. Με την εμφάνιση μιας άλλης υπερδύναμης στα πλαίσια της Σοβιετικής Ένωσης ή της Γερμανίας του Χίτλερ το μέλλον είναι ακόμη πιο αβέβαιο. Είναι αρκετά

²⁹⁴ Gregorio Bettiza, 'Re-examining Soft Power in the Age of Obama', *The International Spectator*, τόμ.45, τεύχ.4, (2010), 104-106 (σ. 106).

απλουστευμένη και παρακινδυνευμένη απόπειρα να εξισώνουμε την παγκοσμιοποίηση με την αμερικανοποίηση. Ας μην ξεχνάμε πως η επικράτηση της αγγλικής γλώσσας ξεκίνησε από την Βρετανία και όχι από την Αμερική. Το ποδόσφαιρο που καθλώνει εκατομμύρια οπαδούς σε όλο τον κόσμο είναι κατά βάση αυτό της ομάδας της Μάντσεστερ. Κατηγορούμε πολλές φορές τις ταινίες σαν αμερικανικές «φούσκες» που έχουν μόνιμα στοιχεία παραμυθιού και ευτυχισμένο τέλος. Δεν αναρωτιόμαστε όμως γιατί εμείς οι υπόλοιποι τις βλέπουμε τελικά.

Χωρίς αμφιβολία η Αμερική είναι από τις λίγες χώρες που μπορούν να προκαλούν μεγάλη επιρροή, είτε θετική είτε αρνητική. Λαμβάνοντας υπόψη ακόμη και μόνο το μέγεθος είναι λογικό. Προσθέτοντας επιπλέον και την οικονομική ευρωστία, την τεχνολογική ανάπτυξη και τις ασφαλιστικές δικλίδες των πυρηνικών όπλων είναι εμφανές ότι οι πολιτικές της Αμερικής θα επηρέαζαν όχι μόνο την ίδια αλλά και ολόκληρο τον κόσμο. Με αυτήν την παραδοχή υπάρχει και ο αντίλογος που υποστηρίζει ότι το μεγαθήριο που λέγεται Αμερική και που ήδη έχει αποδείξει ότι τουλάχιστον δεν απειλεί τις άλλες χώρες με αφανισμό, είναι ο βασικός παράγοντας που υπάρχει ειρήνη στον κόσμο. Ο Νγε δανείζεται στο βιβλίο του τα λόγια δυο ανθρώπων από αντίπαλα στρατόπεδα για να εξηγήσει πως η παρουσία της Αμερικής και όλο αυτό που είναι η Αμερική τελικά λειτουργεί ως κέλυφος προστασίας για όλους εμάς²⁹⁵.

Οι ΗΠΑ έχουν πολλές πηγές οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να παράγουν ήπια ισχύ. Κι ενώ ο οικονομικός παράγοντας ανήκει στις επιλογές της σκληρής ισχύος, θα εθελοτυφλούσαμε αν υποστηρίζαμε ότι μια οικονομικά εύρωστη χώρα δεν δημιουργεί καλύτερες συνθήκες ώστε να παραχθεί ήπια μορφή ισχύος. Φανταστείτε μια χώρα να πασχίζει για την επιβίωσή της. Ελάχιστο ως και απίθανο είναι να δώσει προτεραιότητα στην προώθηση της ήπιας ισχύος. Η οικονομική ικανότητα συμβάλλει όχι μόνο στις πρακτικές ανάγκες ενός κράτους αλλά και στο καλό όνομα και στη θελκτικότητά του. Για αυτό το λόγο και τα τελευταία χρόνια η μορφή ισχύος που επιδιώκεται είναι ένας συνδυασμός ήπιας και σκληρής ισχύος.

Δεν αρκεί να έχουμε τα μέσα ισχύος. Είναι απαραίτητο και να τα χρησιμοποιούμε με τέτοιο τρόπο ώστε να πείθουμε και να εξασφαλίζουμε τα αποτελέσματα που επιθυμούμε. Στην εποχή που διανύουμε αυτό είναι ακόμη πιο σημαντικό καθώς η τεχνολογία και οι ταχύτητες πλέον στην επικοινωνία επιτρέπουν την διάχυση διαφόρων μηνυμάτων και την ερμηνεία τους πολύ πιο εύκολα και πολύ πιο γρήγορα. Αυτό κάνει ακόμη πιο δύσκολο το έργο όσων θέλουν να πείσουν αφού πλέον ακούγονται όλα και με την κατάλληλη διαφήμιση όλα μοιάζουν πιστευτά. Εν ολίγοις η εξωτερική πολιτική που

²⁹⁵ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr., ό.π., σ. 90.

προτείνεται είναι διπλωματία κρατώντας τη στρατιωτική ισχύ σαν εφεδρικό μοχλό αλλά και το ανάποδο όταν θεωρείται απαραίτητο. Οι εμπειρίες των προηγούμενων ετών δείχνουν ότι για την αποτροπή αναθεωρητικών πολιτικών δυνάμεων και την εξασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών, αμφότερες οι δύο αυτές μορφές της ισχύος, αποτελούν δύο διαφορετικές όψεις της δυνατότητας επίτευξης των στόχων μας, επηρεάζοντας τη συμπεριφορά των άλλων.

Η κυβέρνηση Bush στηρίχθηκε καθαρά στη σκληρή ισχύ της χώρας του και προέβη στους δύο πολέμους²⁹⁶. Όσον αφορά την ήπια ισχύ, ο πρώην πρόεδρος είτε την χρησιμοποίησε με λάθος τρόπο ή και καθόλου σε πολλές περιπτώσεις. Ακόμη όμως και στην περίπτωση που έγινε όντως χρήση της ήπιας ισχύος, δεν έγινε σωστά και δεν έπεισε γιατί αποδείχθηκε ανιστρόφως ανάλογη με την πρακτική των Ηνωμένων Πολιτειών. Η διδαχή που προκύπτει από τους δύο πολέμους έχει ως αποτέλεσμα τον επαναπροσδιορισμό της έννοιας της ισχύος. Τώρα περισσότερο από ποτέ ο συνδυασμός των εργαλείων της σκληρής αλλά και της ήπιας ισχύος θα είναι πραγματικά απαραίτητος ώστε η Αμερική να επανακτήσει το χαμένο της γόητρο²⁹⁷.

²⁹⁶ Joseph S. Nye Jr., *The Powers to Lead*, ό.π., σ. 83.

²⁹⁷ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye, Jr., ό.π., σ. 14.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία (ελληνόγλωσσα)

Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος και Ήφαιστος Παναγιώτης, *Ευρωπαϊκές Σχέσεις*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2003.

Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος και Μαριλένα Κοττά (επιμ.), *30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής: 1974- 2004*, εκδ. Α.Α. Λιβάνης, Αθήνα, 2005.

Βαρβαρούσης Πάρις, *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο αιώνα*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2004.

Βερεμής Θάνος Μ., *Ο σύγχρονος δυτικός κόσμος, 20^{ος}-21^{ος} αιώνας*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2007.

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Διπλωματία και Στρατηγική των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας*, ΣΤ' έκδοση, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2002.

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό: Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2003.

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, ΣΤ' έκδοση, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2006.

Κολιόπουλος Ιωάννης Σ., *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789 – 1945: Από τη Γαλλική Επανάσταση μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Η' έκδοση, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 2001.

Κουλουμπής Θεόδωρος, *Διεθνείς Σχέσεις: Εξουσία και Δικαιοσύνη*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1995.

Κουσκουβέλης Ηλίας Ι., *Διπλωματία και Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενόψει της Διακυβερνητικής Διάσκεψης του 1996*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1995.

Κωνσταντόπουλος Ιωάννης, *Οικονομία και Κατασκοπεία: Θεωρία και Πράξη* εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010.

Κώνστας Δημήτρης Κ. και Τσάκωνας Παναγιώτης Ι. (επιμ.), *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Εσωτερικές και διεθνείς παράμετροι*, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα, 1994.

Μπόση Μαίρη, *Ελλάδα και Τρομοκρατία: Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1996.

Ντάλης Σωτήρης, (επιμ), *Από την ήπια ισχύ στην έξυπνη δύναμη*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010.

Πλατιάς Αθανάσιος Γ., *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, εκδ. Εστία, Αθήνα, 1999.

Πλατιάς Αθανάσιος Γ., *Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1995.

Berstein Serge, *Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20^ο αιώνα*, μτφ. Η. Στροϊκού – Σ. Βόικου, Δ' έκδοση, εκδ. Ποιότητα-Hachette, Αθήνα, 2007.

Berstein Serge και Milza Pierre, *Η Ιστορία της Ευρώπης 3. Διάσπαση και Ανοικόδομηση της Ευρώπης, 1919 έως σήμερα*, μτφ. Μ. Κοκολάκης, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.

Calvocoressi Peter, *Διεθνής Πολιτική 1945 – 2000: οι ρίζες των προβλημάτων και αντιφάσεων που κληροδότησε ο 20^{ος} στον 21^ο αιώνα, εντοπίζονται μέσα στην Ιστορία της Διεθνούς Πολιτικής, της περιόδου 1945 – 2000*, μτφ. Κ. Κολιόπουλος - Τ. Γ. Βοσκόπουλος, εκδ. Τουρίκη, Αθήνα, 2004.

Hall Stuart, Held David και McGrew Anthony, *Η Νεωτερικότητα σήμερα. Οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός*, μτφ Θ. Τσακίρης και Β. Τσακίρης, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2003.

Μαρξ Καρλ και Ενγκελς Φρίντριχ, *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, εκδ. Σύγχρονη εποχή, Αθήνα, 1984.

Nye Joseph S. Jr, *Ήπια Ισχύς. Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*, μτφ Ε. Μπαρτζινόπουλος, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005.

Parker Geoffrey, *Γεωπολιτική: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*, μτφ Ε. Αλεξοπούλου, εκδ. Ροές, Αθήνα, 2002.

Ξενόγλωσσα

Armitage Richard L. and Nye Joseph. S. Jr, *CSIS Commission On Smart Power. A Smarter, More Secure America*, CSIS, Center for Strategic & International Studies, Washington, 2007.

Carpenter Ted G., *Smart Power: Toward a Prudent Foreign Policy for America*, Cato Institute, Washington, 2008.

Ilggen Thomas L., *Hard Power, Soft Power and the future of the Transatlantic Relations, Chapter 2, The Atlantic Alliance and the Integration of Europe*, Ashagates Publishing, Burlington, 2006.

Keohane Robert O. and Nye Joseph S. Jr, *Power and Interdependence*, HarperCollinsPublishers, USA, 1989.

Mearsheimer John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton & Company, New York, 2003.

Melissen Jan, *The New Public Diplomacy: Soft Power In International Relationships*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.

Nye Joseph S. Jr, *Hard Power, Soft Power and the Future of Transatlantic Relations*, Ashgate Pub Co, Burlington, 2006.

Nye Joseph S. Jr., *The Powers to Lead*, Oxford University Press, New York, 2008.

Pazzaglia Mario, *Letteratura Italiana 2. Dal Rinascimento all' Illuminismo: Testi e critica con lineamenti di storia letteraria. Il Principe e il pensiero politico del Machiavelli*, Zanichelli, Roma, 2001.

Raskin Jamin B, *Overruling Democracy. The Supreme Court vs the American People*, Routledge, London & New York, 2004.

AFTERWORDS: Stories and Reports from 9/11 and Beyond. the Editors of salon.com, πρόλογος από David Talbot, Washington Square Press, New York, 2002.

THE 9/11 COMMISSION REPORT: Final report of the National Commission on terrorist attacks upon the United States, W.W.Norton & Company, Inc, New York, 2004.

Yasushi Watanabe and McConnell David L., *Soft Power, Superpowers: Cultural and National Assets of Japan and the United States*, M.E. Sharpe, Inc, New York, 2008.

Επιστημονικά άρθρα (ξενόγλωσσα)

Barnett Michael and Duvall Raymond, «Power in International Politics», International Organization, τόμ.59, τεύχ.1, σσ.39-75, 2005.

Bettiza Gregorio, «Re- examining Soft Power in the Age of Obama», The International Spectator, τόμ. 45 τεύχ.4, σσ.104-106, 2010.

Calleo David P., «The Tyranny of False Vision: America's Unipolar Fantasy», Survival: Global Politics and Strategy, τόμ.50, τεύχ.5, σσ.61-78, 2008.

Ferguson Niall, «Think Again: Power», Foreign Policy, τόμ.134, σσ.18-24, 2003.

Holsman Henrietta F., «Aligning “Soft” with “Hard” Power», Parameters, τόμ.38, τεύχ.2, σσ. 14-24, 2008.

Kroenig Matthew, McAdam Melissa and Weber Steven, «Taking Soft Power Seriously», Comparative Strategy, τόμ.29, τεύχ.5, σσ.412-431, 2010.

Nye Joseph S. Jr, «Public ‘Diplomacy and Soft Power», The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, τόμ.616, τεύχ.1, σσ.94-109, 2008

Nye Joseph S. Jr, «Smart Power and the ‘War on Terror’», Asia – Pacific Review, τόμ.15, τεύχ.1, σσ.1-8, 2008.

Nye Joseph S. Jr, «Soft Power and American Foreign Policy», Political Science Quarterly, τόμ.119, τεύχ.2, σσ.255- 270, 2004.

Nye Joseph S. Jr, «The Information Revolution and American Soft Power», Asia- Pacific Review, τόμ.9, τεύχ.1, σσ.60-76, 2002.

Sloan Geoffrey and Gray Colin S., «Why geopolitics?», Journal of Strategic Studies, τόμ.22, τεύχ.2, σσ.1-11, 1999.

Pelagidis Theodore and Papatotiriou Harry, «Globalization or Regionalism? States, markets and the structure of international trade», Review of International Studies, τόμ.28, τεύχ.3, σσ.519-535, 2002.

Άρθα από ελληνικό Τύπο

Αλιβιζάτος Νίκος, «Ανθρώπινα Δικαιώματα», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 11 Δεκεμβρίου 2005, σ.62.

Μαυρής Γιάννης, «Ο Πόλεμος: Η Πρώτη Αποτίμηση των Πολιτικών και Κοινωνικών Συνεπειών της 11^{ης} Σεπτεμβρίου», *Τα Νέα*, 17 Δεκεμβρίου 2001, σ.18.

Πάντζου Χριστίνα, «Δέκα χρόνια μετά», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 11 Σεπτεμβρίου 2011, σ.30.

Τριανταφύλλου Γιάννης, «Εξομολογήσεις 11 διεθνών προσωπικοτήτων, Ιμάνουελ Βαλερστάιν», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 11 Σεπτεμβρίου 2011, σ.36.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Διαδικτυακοί τόποι

EKHBOLOS online, <http://www.ekivolos.gr/O%20dialogos%20ton%20Mhlon.htm>.

Η Ένταξη στο NATO, Άρθρο 5, http://www.aske.gr/aske-2/ASKE2-NATO.HTM#Άρθρον_5.

ΤΟ ΒΗΜΑ: κοινωνία, 9 Φεβρ. 2013, <<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=448608>>.

Μαίρη Μπόση Οι διαδρομές της Τρομοκρατίας, στην εκπομπή 'Τώρα' SKAI, <<http://www.youtube.com/watch?v=kLBq2cTB578>>.

BBC NEWS, Judge Backs Guantanamo Challenge, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4223561.stm>,

Carsten Oblaender, Holy War Inc., National Geographic Documentary, 2001 NGT INC., http://www.youtube.com/watch?v=khzWO_5sAG8.

George W. Bush, Speaks from the Oval Office 9/11/2001 (September 11, 2001) The White House, Internet Archive: Presidential Recordings. http://www.archive.org/details/GWBush_Oval_Office_Address_20010911.

Clinton vows for 'Smart Power' Diplomacy, youtube.com http://www.youtube.com/watch?v=JHYB6J_P7Mc.

Joseph Peter, Zeitgeist The Movie, GMP LLC. 2007, www.youtube.com/watch?v=a36_CwzA0bk.

National Geographic, President George W. Bush: The 9/11 Interview, 11 Σεπτεμβρίου. 2011, http://www.youtube.com/watch?v=ke_OgE_V6tQ.

NATO and the Scourge of Terrorism, {τελευταία πρόσβαση 12 Ιανουαρίου 2013}, <<http://www.nato.int/terrorism/five.htm>>.

NATO: Response to Terrorism, Briefing: Operations, Capabilities, Partners. NATO and the Fight Against Terrorism, NATO Public Diplomacy Division: 2008, http://www.nato.int/nato-static/assets/pdf/pdf_publications/20120116_response_to_terrorism2008-e.pdf.

Portillo Michael, BBC, Closing Guantanamo, 2012 Documentary, <http://www.youtube.com/watch?v=z33EMydx3Js>.

Senate passes anti – terrorism bill, <http://edition.cnn.com/US/9604/17/antiterrorism.bill/index.html>.

Λοιπές πηγές

Πλατιάς Αθανάσιος Γ., διάλεξη για την «Υψηλή Στρατηγική της Αμερικής», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 11 Μαρτίου 2009.

Τεγόπουλος – Φυτράκης, Ελληνικό Λεξικό, ορθογραφικό, ερμηνευτικό, ετυμολογικό υνώνυμων, αντιθέτων, κύριων ονομάτων, δέκατη έκδοση, εκδ. Αρμονία, Αθήνα, 1995.

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος Τ., 'Ο Πόλεμος του Αφγανιστάν: Μία πολιτική και Στρατηγική Ανάλυση' Μελέτη, Πανεπιστήμιο Παντείου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ